

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Жанна Янко

ФІЛОСОФІЯ

Методичні матеріали до семінарських занять

Навчально-методичний посібник
для підготовки фахівців ОКР “Бакалавр” усіх напрямів підготовки

Дрогобич – 2011

УДК 1(07)
ББК 87
Я 62

Рекомендовано вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як навчальний посібник
(протокол № 13 від 22.12. 2011 р.)

Рецензенти:

Захара Ігор Степанович, кандидат філософських наук, професор кафедри історії філософії Львівського національного університету імені Івана Франка.

Біленко Тетяна Іванівна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск: Здоровенко Віктор Васильович, професор кафедри філософії, кандидат філософських наук, т.в.о. завідувача кафедри філософії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Я 62

Янко Жанна. Філософія: методичні матеріали до семінарських занять. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 120 с. (7,43 д.а.)

Навчально-методичний посібник укладено згідно з програмою навчальної дисципліни “Філософія” для підготовки фахівців ОКР “Бакалавр” усіх спеціальностей, затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка протоколом № 12 від 18.12.2008 року. У посібнику запропоновано студентам плани семінарських занять з філософії з викладом основних тез, методичні поради й рекомендації до них. Для аудиторної роботи у письмово-усній формі розроблено методичні матеріали: тестові та творчі завдання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ФІЛОСОФІЯ. ПРОГРАМА.....	6
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	18
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	47
ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З ФІЛОСОФІЇ.....	69
ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ	75
ЗРАЗОК ВІЗИТКИ.....	84
ВЗІРЕЦЬ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	86
ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ ЗА Т.2 ТА Т.К.....	87
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЗЧИК.....	89
ІМЕННИЙ ПОКАЗЧИК.....	91

ВСТУП

Філософія постає однією з найдавніших галузей знання та духовного життя людства. Упродовж тисячоліть вона виробляла предмет свого дослідження, своєрідність постановки та розв'язання світоглядних проблем, напрацювала величезну кількість різноманітних ідей, теорій, стала стійкою формою суспільної свідомості.

Філософія належить до гуманітарного циклу дисциплін і покликана формувати людяність у майбутніх педагогів, розвивати їхню культуру мислення та допомагати виховувати риси інтелігентності у них.

Програмою з “Філософії” передбачається показати саморозвиток філософії як духовного надбання та теоретичної основи культури.

Мета курсу “Філософії” полягає в ознайомленні студентів з основними віхами та особливостями розвитку філософії як світосприйняття та світобачення у різних народів, а також з найсуттєвішими проблемами філософської думки. Передбачається допомогти студентам глибше опанувати філософську культуру України у контексті світової філософії, її національну та загальнолюдську специфіку, оригінальність, зумовлену історичною традицією духовного життя українців та історичними обставинами боротьби народу за свободу та державність. Планується розглянути найважливіші проблеми сучасної філософії, так як філософське розуміння світу, специфіку філософського пізнання природи, суспільства та людини, проаналізувати філософські аспекти глобальних проблем сучасності.

Реалізація мети курсу передбачає вирішення таких завдань:

- 1) теоретичне засвоєння тем програми, зокрема основних етапів розвитку світової та вітчизняної філософської думки, головні проблеми філософії у контексті їх сучасних вирішень;
- 2) розвиток у студентів здатності до філософського мислення як необхідної умови життєдіяльності;
- 3) формувати вміння аналізувати зміст основних положень, понять філософії, осягнення смислу основних філософських проблем та їхнього значення для педагогічної та наукової діяльності;

До планів семінарів додаються методичні поради та рекомендації з викладом основних тез. До методичних матеріалів належать тестові завдання, що згруповані у варіанти до декількох тем та до усіх тем. А також додаються індивідуальні творчі завдання із допоміжними питаннями, що допомагають скерувати думку у правильне річище та водночас виявити філософську творчу рефлексію та подати власну інтрепретацію філософським висловам видатних мислителів. Тематика рефератів до курсу підкріплена списками рекомендованої та додаткової літератури.

У посібнику містяться плани семінарських занять основними поняттями, які мають знайти своє місце у процесі засвоєння окремих тем. Подається література до кожної теми (навчальна, додаткова, довідкова) із вказаними сторінками за окремими популярними серед студентів навчальними підручниками, авторами яких є І.Бичко, В.Скотний, І.Надольний, І.Захара, В.Горський, В.Петрушенко, Є.Причепій, В.Кремень, В.Татаркевич, Г.Волинка та В.Ільїн та ін.

Студентам пропонуються тестові завдання для ефективного засвоєння та вивчення програмного матеріалу з курсу “Філософія”. Для їх створення було застосовано різні форми, зокрема:

1. Закрита форма, коли студентові надається можливість вибрати відповідь з переліку запропонованих 4 – 5 варіантів чи вибрати декілька правильних варіантів з декількох суджень.
2. Відкрита форма, коли студентові потрібно доповнити речення, дописати тезу.
3. Завдання на встановлення відповідності, коли студенту пропонується співвіднести відомості, що містяться у двох стовпцях, наприклад упродовж перевірки знань історичних дат, а також характеристик основних філософських традицій.
4. Завдання на встановлення правильної послідовності, коли студент має скомпонувати запропоновані дані так, щоб відновилася правильна їх послідовність, наприклад

вибудувати логічний зв'язок, упорядкувати дати чи події у хронологічній послідовності.

Долучення до філософської спадщини та зіставлення філософії з іншими галузями знання та життя суспільства є необхідним для майбутніх педагогічних фахівців. Саме філософія покликана допомогти виробити життєву програму особистості, сформуванню світогляд, тому сприятиме міжлюдському спілкуванню, "лікуванню" душі людини, що надзвичайно важливо у сучасних умовах.

ФІЛОСОФІЯ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни для підготовки фахівців
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» усіх спеціальностей університету

Дисципліна: *нормативна*

Програму уклад: *проф. кафедри, доцент, канд. філософ. наук Головчук М.Ю.*

Програма затверджена протоколом № 12 вченої ради ДДПУ ім. Івана Франка від 18.12.2008 року

І. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс філософії в системі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр” в педагогічному університеті є складовою частиною гуманітарного циклу навчальних дисциплін.

Мета курсу – сприяти у підготовці високопрофесійних спеціалістів, які поєднують у собі фундаментальну професійну підготовку і високу методологічну культуру творчої діяльності, формувати навички критичного мислення, загальну культуру.

Філософія була і залишається інтелектуальною формою відповіді на глибинні занепокоєння та запити людини, вона завжди потрібна людині, а особливо тоді, коли життя вимагає вибору. Визначення моральної та соціальної позиції. Філософія спирається на унікальні можливості людської думки – на її властивість саму себе сприйняти та усвідомити та на властивість цілісного охоплення реальності. Унаслідок цього філософія являє собою школу самовибудовування, дисциплінування, культивування людської думки, що надзвичайно важливо для формування творчої особистості вчителя.

Важливою характеристикою особистості вчителя є його здатність до творчості. Філософія ж репрезентує певну ідеальну площину людського трансцендентування – здатність охопити нескінченність, вийти за власні межі, перетворити внутрішні передумови бачення світу і завдяки цьому побачити нові шляхи виходу із проблемних ситуацій, знайти засоби розв’язати їх.

Важливими **завданнями** курсу філософії є:

- формування культури мислення педагога;
- формування вміння інтерпретувати проблемні ситуації реальних подій, процес явища;
- формування вміння застосовувати набуті знання для філософського аналізу сучасної конкретно-наукової проблематики;
- допомогти студенту досягти сучасного розуміння фундаментальних проблем людського буття і світобудови.

Вважається, що методика проведення усіх видів навчальних занять (лекції, семінари) враховує сучасні потреби майбутнього вчителя.

Виклад курсу “Філософія” і контроль досягнутих результатів студентів здійснюється із застосуванням модульно-рейтингової системи: програма ділиться на два модулі; модульна атестація охоплює теоретичні питання програми, вміння студентів аналізувати філософські тексти, практичні завдання, а також їх успіхи при роботі на семінарських заняттях. За час вивчення кожного модуля студенти виконують одну контрольну роботу.

У робочій програмі навчальної дисципліни “Філософія” вказуються питання, що виносяться на самостійне опрацювання.

При оцінюванні результатів навчання студентів потрібно керуватися такими критеріями національної шкали оцінювання:

Оцінка “відмінно” ставиться тоді, коли студент:

- у повному обсязі володіє понятійно-категоріальним апаратом, основними теоріями, закономірностями і методологією навчального предмету. Студент має ґрунтовні знання згідно з програмою курсу “Філософія”, здатний систематизувати, узагальнювати, творчо інтерпретувати понятійно-категоріальний апарат філософії у роздумах, узагальненнях, висновках;
- буде відповідь за власним планом, супроводжуючи розповідь відповідним ілюстративним матеріалом, вміє застосовувати знання для інтерпретації філософських проблем.

Оцінка “добре” ставиться тоді, якщо відповідь відповідає основним вимогам до відповіді на оцінку “відмінно”, але студент не використовує власний план відповіді, не застосовує знання в новій ситуації, не може встановити зв'язку з раніше вивченим матеріалом.

Оцінка “задовільно” ставиться тоді, коли студент користується обмеженим понятійно-категоріальним апаратом, інтерпретує філософські концепції на репродуктивному рівні, не завжди розуміє їх змістову специфіку; має не досить чітко сформоване мислення, не завжди самостійно може зробити порівняльний аналіз понять, тверджень, концепцій у філософії.

Оцінка “незадовільно” ставиться у випадку, якщо студент не оволодів основними знаннями і вміннями у відповідності з програмою.

II. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1

I. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ЯК ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОШУКІВ

Тема 1: Філософія, її походження, функції, проблематика та роль у суспільстві.

Особливості становища людини у світі та необхідність її самовизначення. Світогляд та його структура. Світогляд як форма суспільної свідомості та спосіб духовно-практичного відношення до світу. Специфіка світоглядного запитування. Типологія світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.

Особливості історичного виникнення філософії. Світогляд і філософія. Філософія як культура осмислення світоглядних проблем. Філософія – мислячий світогляд. Філософія як спосіб духовного самовизначення людини.

Проблема визначення предмету філософії. Характерні риси філософського мислення. Специфіка філософського запитування. Філософія як рефлексія на граничні засади людського існування у світі. Особливості герменевтико-екзистенціального способу філософствування. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва.

Основні філософські проблеми та структура філософського знання. Основні філософські напрямки. Функції філософського знання. Роль філософії у житті суспільства та особливості.

II. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Тема 2.1: Філософія стародавнього Сходу.

Зародження філософської думки. Східний та західний типи культури і філософування. Основні відмінності між східними і західними типами цивілізації та філософії.

Джерела, провідні ідеї та напрямки філософської думки давньоіндійської філософії. Особливості джайнізму та буддизму. Основні філософські школи: санкх'я, чарвака-локаята, н'яя, вайшешика, йога, веданта.

Особливості філософії Стародавнього Китаю. Канонічні джерела, провідні ідеї та напрямки давньокитайської філософії. Конфуціанство та даосизм.

Тема 2.2: Антична філософія.

Соціальна та історико-культурна зумовленість античної філософії. Етапи її розвитку та загальні особливості.

Розвиток ідей у натурфілософських школах Стародавньої Греції. Мілетська школа (Фалес, Анаксімен, Анаксимандр). Перехід від міфу до логосу. Філософія Геракліта Ефеського. Питання діалектики. Логос як розумний порядок у світі. Піфагор та його школа. Число як душа речі. Елейська школа. Парменід: вчення про буття. Зенон та його апорії. Школа атомізму. Емпедокл. Ноологія Анаксагора.

Філософія софістів. (Протагор, Гіппій, Продік, Критій). Людина – міра усіх речей. Антропологізм та суб'єктивізм філософії софістів. Філософське вчення та життєва доля Сократа. “Пізнай себе”. “Сократичні бесіди”. Філософія існує не для пізнання світу, а для лікування душі, катарсису. Сократична іронія. “Даймон” Сократа.

Філософія Платона. Вчення про ейдоси - ідеї. Ейдос як повнота та єдність речі, принцип речі. Світ ідей як особлива надчуттєва діяльність. Вчення про людину (тіло – в'язниця для душі). Пізнання як пригадування. Діалектика Платона. Соціально-політична утопія Платона.

Філософія Аристотеля. Критика платонівського вчення про ідеї. “Перша філософія”. Вчення про матерію, форму, ентелехію. Буття конкретних речей, зумовлене чотирма причинами: матеріальна, формальна, дійова, цільова. Вчення про Бога. Теорія пізнання та логіка Аристотеля. Етика та естетика. Суспільно-політичні погляди.

Завершальний етап розвитку античної філософії. Особливості елліністичного періоду розвитку античної філософії. Античний скептицизм (Піррон, Секст Емпірик). Атараксія як мета життя. Стоїцизм (Клеанф, Панецій, Посідоній, Сенека). Внутрішня незалежність та непохитність людської особистості. Дух автономний стосовно обставин життя. Філософія Епікура: атомізм. Самочинне відхилення атомів. Насолода як відсутність страждань. Філософія як шлях до щастя.

Філософія неоплатонізму (Плотін, Ямвліх, Прокл). Божественна вседність світу. Поняття “Єдиного”. Ієрархічна структура буття: Нус (Світовий Розум), (“Світова душа”) – “Софія”, природно-космічний світ. Містицизм споглядання.

Елліністично-римська філософія (Цицерон, Лукрецій Кар, Плутарх, Боецій). Антична філософська традиція і сучасність.

III. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Тема 3: Західноєвропейська філософія Середньовіччя.

Дух епохи Середньовіччя. Зміст у світогляді під час переходу від античності до європейського Середньовіччя. Релігійний характер середньовічного світогляду і філософії. Основні етапи розвитку та особливості філософії цього періоду.

Період апологетики та патристики. Вихідні ідеї середньовічної патристики. Ставлення до античної філософії: позитивне (Юстин Мученик, Афінагор, Климент Олександрійський, Ориген) та негативне (Татіан, Тертуліан, Арнобій). Місце філософії у духовному житті Середньовіччя.

Аврелій Августин – класик патристики. Обґрунтування теоцентризму. Примат волі над розумом (Віруй, щоб розуміти). Проблема часу і вічності; спроба створення філософсько-історичної концепції. Провіденціалізм та есхатологія. Філософія, теологія та релігія в Середньовіччі.

Схоластика та містика як провідні напрями середньовічної філософії. Основні етапи розвитку середньовічної схоластики. Іоан Скот Ериугена – “Про розподіл природи”. Перший видатний представник схоластики. Ансельм Кентерберійський: онтологічне доведення буття бога. Номіналізм і реалізм про природу “універсалій”. (П’єр Абеляр, Росцелін та ін.).

Висока схоластика. Фома Аквінський. Теологізація Аристотеля. Концепція “симфонії (співзвучності) розуму та віри”. Поміркований реалізм. Доведення буття бога.

Пізня схоластика. Філософія Дунса Скотта. Номіналізм В.Оккама. Філософські ідеї Р.Бекона.

IV. ФІЛОСОФІЯ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ

Тема 4.1: Філософія Відродження.

Сутність феномену Відродження та характерні риси духовного життя цієї епохи. Провідні напрями ренесансного філософствуювання: гуманістичний антропологізм, неоплатонізм та натурфілософія. Гуманізм, індивідуалізм, антропологізм та антропоцентризм. Італійський гуманізм (Данте Аліг’єрі, Ф. Петрарка, Колюччо Салютаті, Поджо Браччаліні, Лоренцо Валла). Філософія Миколи Кузанського. Пантеїзм. Діалектика.

Флорентійська академія. Неоплатонічні мотиви. Марсіліо Фічіно. Людина як майстер власного образу. Дж. Пікко Делла Мірандола. Свобода волі. Творчість як характеристика людського буття.

Натурфілософія доби Відродження: філософські міркування Леонардо да Вінчі, М.Копернік, Парацельс, Телезіо, Дж.Бруно, Галілео Галілей.

“Християнський гуманізм” Еразма Роттердамського. Скептецизм Мішеля Монтеня. Сутність феномену Реформації.

Тема 4.2: Філософія Нового часу.

Соціально-економічний та культурологічний контекст. Особливості розвитку філософії. Гносеологічна та методологічна проблематика. Емпіризм та раціоналізм.

Філософія Ф.Бекона. концепція нової науки. Вчення про “примари людського розуму”. Вчення про метод. Особливості емпіризму. Матерія та форма.

Філософія Р.Декарта. Принцип універсального сумніву. Раціоналістичний метод. Онтологізація психофізичної проблеми. Вчення про духовну та матеріальну субстанцію. Вчення про людину.

Теорія пізнання Т. Гоббса та Дж. Локка. Скептицизм Д. Юма та сенсуалізм Дж.Берклі.

Раціоналістичні системи Спінози та Лейбніца. Тотожність та відмінність їх вчень про субстанцію.

Методологічний раціоналізм і релігійна філософія Блеза Паскаля.

Сутність ідеології Просвітництва. Ідея суспільного процесу. Специфіка прояву просвітницької ідеології в різних країнах Європи: французьке, англійське та німецьке просвітництво.

V. РОЗКВІТ ТА ГЕНЕЗА КЛАСИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Тема 5.1.: Німецька класична філософія.

Загальна характеристика. Причини виділення в окремий етап. Теоретичне значення німецької класичної філософії.

Філософія Е.Канта. Періоди творчої діяльності. “Коперніканський переворот” у гносеології. Теорія пізнання: апіоризм. Чуттєвість, розсудок, розум. Ноуменальне та феноменальне. Антиномії розуму. Морально-етичне вчення Е.Канта.

Філософія Й.Г.Фіхте. Вихідні принципи. Філософія діяльного “Я”. Діалектика. Етичне вчення.

Філософія Ф.В.Шеллінга. “Філософія тотожності”. Натурфілософія. Вчення про свободу. Діалектика.

Філософія Г.В.Ф.Гегеля. Вихідні принципи системи об’єктивного ідеалізму. Панлогізм. Діалектична логіка. Обґрунтування основних принципів та законів діалектики. Діалектика категорій. “Філософія Духа”.

Філософія Л.А.Фойєрбаха. Антропологічний принцип. Критика християнства. Релігія як відчуження людської сутності. Гуманізм.

Приблизний перелік тем практичних занять

1. Філософія, її проблематика та роль у житті суспільства.
2. Філософія стародавнього Сходу.
3. Антична філософія.
4. Філософія епохи Відродження.
5. Філософія Середньовіччя.
6. Філософія Нового часу.
7. Німецька класична філософія.

Основні знання і вміння, які повинен набути студент після засвоєння програми модуля I

Студенти повинні знати:

Ключові терміни і поняття: світогляд, філософія, рефлексія, категорії, міфологія, релігія, мистецтво, карма, брахман, атман, дао, архе, космос, логос, ідея, діалектика, атараксія, автаркія, абсолют, дух, душа, теологія, схоластика, теоцентризм, трансцендентність, екзегетика, номіналізм, реалізм, антропоцентризм, гуманізм, геліоцентризм, пантеїзм, закон, об’єкт, суб’єкт, субстанція, апіорне та апостеріорне, друга рефлексія, розвиток, розсудок, розум.

Що таке світогляд, його структуру та типологію, співвідношення філософії зі світоглядом, наукою та мистецтвом, релігією; особливості характерні риси філософського мислення; основні філософські дисципліни та основні функції філософії; етапи розвитку та проблематику основних філософських шкіл античної філософії; її представників; соціокультурні чинники виникнення та розвитку філософської думки; загальні особливості філософії середньовіччя, епохи Відродження, Нового часу, провідну проблематику цих історичних форм філософської думки; чому німецьку

класичну філософію виділяють в окремий період розвитку новоєвропейської філософії; основні філософські ідеї І.Канта, Ф.Г.В. Гегеля, Й.Г.Фіхте, А.Шеллінга, Л.Фойербаха.

Студенти повинні уміти:

Розрізняти світоглядні та інші типи знання; виділяти елементи філософського мислення у певних конкретно-наукових знаннях; аналізувати внутрішній зв'язок і порівнювати між собою провідні ідеї філософських шкіл певного історичного періоду розвитку філософії (античність, середньовіччя, Відродження, Новий час, німецька класична філософія); провести порівняння вихідних ідей історичних форм філософії; виділяти у філософських текстах те, що є характерним для даної філософської школи чи напрямку; застосовувати характеристики провідних філософських позицій до аналізу світоглядних ідей; продемонструвати (при можливості прикладами) сучасне значення ідей, сформованих в історії філософії; пояснювати зміст принципів, обґрунтованих та запроваджених у наукове мислення філософією.

МОДУЛЬ 2

VI. ПОСТКЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТ.

Тема 6.1.: ХІХ століття.

Класичний та некласичний період розвитку філософії. Особливості некласичної парадигми філософського мислення. Філософський ірраціоналізм. Артур Шопенгауер: життя як ланцюг страждань. С.К'єркегор. Суть філософських поглядів. Переосмислення релігійної проблематики на основі екзистенції. Вчення про три стадії самопізнання та самоутвердження людини. Фрідріх Ніцше та ідеї "філософії життя". Воля до влади. Критика християнства. Послідовники Ніцше.

Ідеї розроблення "наукової філософії" у європейській філософії ХІХ ст. Позитивізм: О.Конт, І. Спенсер, Дж. Міль, махізм або емпіріокритицизм.

Філософія К.Маркса. теоретичні джерела та еволюція поглядів Маркса. Концепція людини. Роль принципу практики. Специфіка Марксового матеріалізму. Проблема відчуження людської сутності. Матеріалістичне розуміння історії. Соціально-політична концепція. Пролетарський "месіанізм".

VII. ФІЛОСОФСЬКІ ТЕЧІЇ ХХ СТОЛІТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗВИТКУ

Тема 7.1.: Зарубіжна філософія ХХ ст. в Україні та Росії.

Панорама духовних процесів та особливості розвитку філософії у ХХ ст.

Сцієнтистські напрямки у філософії ХХ ст.: Логічний позитивізм, "аналітична" та "лінгвістична філософія", постпозитивізм, радикальна епістемологія; філософія науки.

Філософія екзистенціалізму. Феноменологія Е.Гуссерля. "Фундаментальна онтологія" М.Хайдеггера. філософія свободи Ж.-П. Сартра. філософія Абсурду А.Камю. релігійний екзистенціалізм К. Ясперса та Г.Марселя. Гуманізм екзистенціальної філософії.

Філософська антропологія: М. Шеллер, А.Гегель, Г. Плєсид, Е. Ротхакдр. Персоналізм. Фройдизм та неофройдизм.

Релігійна філософія. Неотомізм (Ж.Маритен, Е. Жильсон, Ю.Бохеньський). філософські ідеї Тейяра де Шардена. Протестантська теологія (К.Барт, П.Піліх, Р.Бульмат).

Російська релігійна філософія. тенденції розвитку світової філософії на сучасному етапі.

Тема 7.2.: Нарис історії української філософії.

Українська філософія як органічна складова української духовної культури. Загальні особливості української філософії.

Провідні філософські джерела та філософські ідеї часів Київської Русі.

Українська філософія доби Відродження. Духовні зв'язки з Європою. Поява професійної філософії в Україні.

Особливості філософських студій Києво-Могилянської академії. Життя та філософська творчість Г.Сковороди.

Університетська освіта в Україні ХІХ ст. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухів. Філософські погляди П.Юркевича, М.Гоголя, Т.Шевченка, І.Франка.

Особливості розвитку української філософії ХХ ст. М.Грушевський, В.Винниченко, В.Вернадський, І.Огієнко, А.Кримський. Філософська творчість В. Мелиського. Українська філософія часів 70-80 рр. ХХ ст.

VIII. ОНТОЛОГІЯ

Тема 8.1.: Філософський зміст проблеми буття.

Місце онтології в структурі філософського знання. Метафізика та онтологія. Буття як гранична філософська категорія.

Проблематика буття в історико-філософському окресленні. Структура буття та місце в ній людини. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття. Буття в сучасній науковій картині.

Матерія, форма, рух, простір, час як потенціальні визначення буття. Рух як саморух. Субординація форм руху.

Простір і час як форми існування матерії. Просторово-часова безконечність матеріального світу як філософська проблема. Сучасні природничонаукові концепції простору і часу: СТВ і ЗТВ А.Ейнштейна – філософський аспект.

Тема 8.2.: Феномен свідомості.

Інтерпретація свідомості в контексті історичного розвитку філософії.

Провідні чинники виникнення та функціонування свідомості.

Ідеальний статус буття свідомості. Свідомість і мова. Структура та функції свідомості. Індивідуальна та суспільна свідомість.

Творчий характер свідомості: сутність творчості. Свідомість і свобода.

Тема 8.3.: Діалектика та її альтернативи.

Місце діалектики як теорії та методу в структурі філософського знання. Діалектика як логіка. Предмет діалектичної логіки. Поняття діалектичного мислення. Діалектика як вчення про всезагальний зв'язок і розвиток. Рух та розвиток. Закони діалектики: єдність та боротьба протилежностей, взаємного переходу кількісних і якісних змін, подвійного заперечення. Регулятивний характер законів діалектики щодо творчої діяльності.

Природа логічних категорій. Одиначне, особливе, загальне. Сутність та явище. Причина та наслідок. Необхідність і випадковість. Форма і зміст. Діалектика як логіка творчості.

IX. ГНОСЕОЛОГІЯ

Тема 9.1.: Сутність та структура пізнавального процесу. Проблема істини.

Проблема пізнання в історії філософії. Поняття пізнання та його види. Взаємодія суб'єкта і об'єкта в пізнанні. Суспільна практика як основа становлення та розвитку пізнання. Соціально-історична природа суб'єкта та об'єкта пізнання.

Рівні пізнання. Єдність чуттєвого та раціонального в пізнанні.

Проблема істини в пізнанні. Об'єктивність істини. Істина як процес. Конкретність істини. Проблема абсолютної істини. Істина і свобода. Людина і пізнання. Істина і правда.

Тема 9.2.: Практика як специфічно людський спосіб освоєння світу. Творчість.

Поняття діяльності та практики. Соціальна практика. Структура практичної діяльності. Потреби, інтерес. Основні форми практичної діяльності та їх роль у розвитку цивілізації. Функції практики в процесі пізнання. Цілі і цінності в структурі практичної діяльності.

Основні напрями теоретичного дослідження творчості. Суперечливість творчості як соціокультурного феномена. Творчість і відродження. Творчість і розвиток. Творчість як діяльність. Творчість – інтуїція – гра уяви, фантазія. Сучасні підходи до визначення сутності творчості. Проблема видової диференціації творчої діяльності. Види творчості. Духовна творчість, духовність, духовна культура.

Соціальні умови й фактори, які визначають рівень реалізації творчих потенцій індивідуальності, формування творчих якостей особистості як процес взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів. Культура як чинник розвитку духовної творчості.

Тема 9.3.: Методи і методологія наукового пізнання.

Предмет проблеми та історія філософії науки і техніки. Поняття науки, техніки технологій та їх місце в сучасному світі. Зв'язок розвитку науки і техніки з розвитком суспільства.

Поняття методу та методології. Емпіричний рівень наукового пізнання, його методи та форми. Спостереження. Експеримент.

Теоретичний рівень наукового пізнання, його методи та форми. Аналіз, синтез, індукція, дедукція, ідеалізація, формалізація; аксіоматичний, теоретичного моделювання, гіпотетико-дедуктивний, системно-структурний, сходження від абстрактного до конкретного.

Поняття наукової теорії та її структура. Динаміка наукового пізнання. Класична, неklasична і постнеklasична наука. Оцінка сучасних філософських концепцій розвитку наукового знання: Т.Кун, І.Лакатос та ін.

X. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

Тема 10.1.: Проблеми людини в історії філософії.

Центральний та смислоутворюючий характер проблеми людини у філософії. Проблема людини у світоглядах космоцентризму, теоцентризму та антропоцентризму. Людина у філософських концепціях Нового часу.

Тема 10.2.: Сучасні проблеми філософії людини. Зміст людського буття.

Проблематичність людського буття. Буття людини як реальний процес її існування. Життя, буття та існування як характеристики людини. Діяльність як особливий специфічний прояв людської активності. Структура людської діяльності та сутнісні сили людини.

Співвідношення понять “людина-індивід-особа-особистість-індивідуальність”. Цінності людського буття.

Конечність індивідуального існування людини, проблема життя і смерті, безсмертя у філософських вимірах. Дискусії щодо “права на смерть”. Сенс життя людини і людства.

XI. АКСІОЛОГІЯ

Тема 11.1.: Поняття і природа цінностей.

Цінності як ядро світоглядної проблематики. Цінності як чинник спрямованості потреб. Інтересів, емоційність переживань. Цінності і вибір суб'єктом цілей, засобів, результатів і умов діяльності.

Базові (ключові) цінності людського буття. Ієрархія цінностей. Цінність (життєвий смисл), оцінка, ціннісна орієнтація, установка, вибір, історичні типи ціннісних орієнтацій: благо, воля, добро, корисність, істина, правда, мудрість, краса, гуманізм, космізм, гармонія. Благо як єдність істини, краси і міри (Платон).

Аксіологія і сучасність. Альтернативні системи цінностей і проблема виживання людства. Цінності і розв'язання глобальних проблем сучасності. Ціннісний вибір сучасного людства.

Тема 11.2.: Соціальні цінності і соціалізація особистості.

Особистість: проблеми ціннісних орієнтацій.

Виховання особи – основна логіка її соціалізації. Гуманістичний характер виховання. Роль наукового світогляду у вихованні. Свобода як цінність. Самовиховання особистості.

Життєдіяльність особи, життєві шляхи особи і суспільна реальність. Зміст понять “самосвідомість”, “самодисципліна”, “самоствердження”, “самореалізація людини”.

Приблизний перелік тем практичних занять

1. Некласична філософія другої половини XIX – XX ст..
2. Українська філософська думка XVIII – поч. XX ст..
3. Проблема буття у філософії.
4. Свідомість як філософська проблема.
5. Діалектика як теорія розвитку і спосіб осягнення світу.
6. Проблема пізнання у філософії.
7. Філософія і методологія науки.
8. Філософська антропологія.
9. Цінності та їхня роль у житті суспільства.

Основні знання і вміння, які повинен набути студент після засвоєння програми модуля II

Студенти повинні знати:

Ключові терміни і поняття: екзистенція, воля, життя, діалектичний та історичний матеріалізм, ірраціональне, позитивне, верифікація, парадигма, сцієнтизм, абсурд, сублімація, феномен, несвідоме, колективне несвідоме, антропний принцип, буття-небуття, інтенція, метафізика, онтологія, рух, простір, час, наукова картина світу, ідеальне, мислення, предметність, ідеація, агностицизм, епістемологія, гносеологія, догматизм, релятивізм, істина, метод, науковий факт, практика, опредметнення та розпредметнення, цінність діалектика, закон, евтаназія, зміст понять “буття людини”, “життя людини”, “існування людини”.

Загальні особливості духовних процесів та розвитку філософії у XXI; в чому полягають вихідні ознаки неklasичності; переваги та недоліки неklasичної філософії у порівнянні із класичною; змістові акценти основних течій філософії ХХ ст.; історичні та культурні особливості формування української філософської думки; етапи розвитку, зміст і проблематику української філософії на кожному етапі її розвитку; основні функції, що їх виконує поняття буття у філософії та відмінності між філософським та науковим розумінням буття; причини складності розуміння та вивчення свідомості; зміст основних концепцій походження свідомості; основні складові структури свідомості, її функції, суспільний статус свідомості.

Основні види, рівні та форми пізнання; філософські позиції, що виникають на ґрунті можливостей людського пізнання; існуючі у філософії концепції істини і її співвідношення із життєвою правдою людини; проблематичність людського буття; основні виявлення свободи людини; основні аспекти, в яких розкривається співвідношення смерті та людського безсмертя; поняття і природу цінностей.

Студенти повинні уміти:

Встановлювати зв'язки між відповідними філософськими концепціями, оцінювати філософську значущість конкретної концепції; інтерпретувати проблему і отриманий результат в термінах практично важливих проблемних ситуацій; реальних подій і процесів; самостійно використовувати отримані філософські знання для здійснення гносеологічного, методологічного осмислення матеріалу конкретно-наукового знання.

III. ПЕРЕЛІК ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ «ФІЛОСОФІЇ» в ОПП ЧИННОГО ГАЛУЗЕВОГО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ГЕ. ОЗ	Філософія	
ГЕ.03.01	Вступ до філософії	
ГЕ.03.01.01	Філософствування і філософія.	3.04.3Р.Р.01
ГЕ.03.01.02	Філософія в системі культури. Функції філософії.	3.04.3Р.Р.01
ГЕ.03.03	Основні етапи і напрямки розвитку філософії	
ГЕ.03.03.01	Філософія Стародавнього світу.	3.04.3Р.Р.01
ГЕ.03.03.02	Філософствування в епоху Середньовіччя.	3.04.ПР.Р.03
ГЕ.03.03.03	Філософія епохи Відродження.	3.04.ПР.Р.03
ГЕ.03.03.04	Філософські пошуки Нового часу.	3.04.ПР.Р.03
ГЕ.03.03.05	Розквіт та криза класичної філософії.	3.04.ПР.Р.04
ГЕ.03.03.06	Сучасна світова філософія.	3.04.ПР.Р.04
ГЕ.03.03.07	Філософська думка в Україні.	3.04.ПР.О.05
ГЕ.03.04	Онтологія	
ГЕ.03.04.01	Філософський зміст проблеми буття.	3.04.ПР.Р.08 3.04.ПР.Р.09

ГЕ.03.04.02	Феномен свідомості.	3.04.ПР.Р.09 3.04.ПР.Р.10 3.04.ПР.Р.11
ГЕ.03.04.03	Діалектика та її альтернативи.	3.04.ПР.Р.04
ГЕ.03.05	Гносеологія (епістемологія)	
ГЕ.03.05.01	Філософія практики.	3.ПФ.Е.06.ПР.Р.01 3.ПФ.Е.06.ПР.Р.02 3.04.ПР.О.02
ГЕ.03.05.02	Сутність і структура пізнання. Творчість.	3.ПФ.Е.06.ПР.Р.01 3.ПФ.Е.06.ПР.Р.02
ГЕ.03.05.03	Наукове пізнання.	3.ПФ.Е.06.ПР.Р.01 3.ПФ.Е.06.ПР.Р.02 3.ПФ.Е.06.ПР.О.03 3.ПФ.Е.06.3Р.О.04 3.ПФ.Е.06.3Р.О.05 3.ПФ.Е.06.ПР.Р.15
ГЕ.03.06	Основи соціальної філософії	
ГЕ.03.06.01	Філософський аналіз суспільства.	3.04.ПР.Р.01 3.04.ПР.Р.02
ГЕ.03.06.02	Суспільний розвиток.	3.04.ПР.Р.03 3.04.ПР.Р.04 3.04.ПР.О.05
ГЕ.03.06.03	Філософія людини.	3.06.ПР.Р.02 3.06.ПР.Р.13
ГЕ.03.06.04	Цінності в житті людини і суспільства.	3.05.ПР.Р.02 3.06.ПР.Р.14

IV. КРИТЕРІЇ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Формою контролю досягнутих успіхів студента за модуль, семестр та дисципліну в цілому є модульно-рейтингові завдання.

Структура модульного завдання має бути такою, щоби можна було провести оцінювання теоретичних знань і практичних вмінь студента за даний модуль, а також врахувати систематичність його роботи на семінарських заняттях.

Оцінювання досягнутих успіхів за семестр проводиться в системі оцінювання університету, після чого проводиться в національну шкалу оцінювання та шкалу ECTS відповідно до таблиці:

V. ЛІТЕРАТУРА

Підручники, навчальні посібники, довідкова література.

Додаткова література

Тема 1.

1. Ильенков Э.В. Философия и культура. – М., 1991.
2. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. – М., 1990.
3. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. – М., 1991.
4. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М., 1991.
5. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2-х т. – М., 1992.
6. Історія філософії України. – К., 1994.
7. Роджер Скратон. Коротка історія новітньої філософії. – К., 1998.
8. Головка Б.А. Філософська антропологія: Навч. посібник. – К., 1997.

9. Татаркевич В. Історія філософії: В 3 т. – Л.: 1997-1999.
10. Таранов П.В. Анатомія мудрості: В 2 ч. – Симферополь: Таврія, 1997.
11. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: “Каравела”, Львів: “Новий світ-2000”, 2001.
12. Таранов П.С. Золотая філософія. – М., 1999.
13. Гусев В. Західна філософія Нового часу XIII - XVIII ст.: Підручник. – 2-ге вид., – К.: Либідь, 2000.
14. Мир філософії: книга для читання. В 2-х ч. Исходные философские проблемы, понятия, принципы. – М., 1991.
15. Герасимчук А.А, Тимошенко З.І. Курс лекцій з філософії. Навчальний посібник. – К., 1998.
16. Гуревич П.С. Основы философии. Учеб. пособие. – М., 2000.
17. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. - М., 2001.
18. Кульчицкий О. Основы философии і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995.

Тема 2.1.

1. Анталогія мировой философии. – Т. 1., кн. 1. – М., 1969.
2. История философии в кратком изложении. – М., 1991.
3. Васильев Л.С. Культ, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
4. Дао и даосизм в Китае. – М., 1982.
5. Читанка з історії філософії. У 6-ти книгах. Кн. 1. - Філософія Стародавнього світу. – К., 1992.

Тема 2.2.

1. Асмус В.Ф. Античная философия. – М., 1976.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – М., 1995.
3. Диоген. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. - М., 1979.
4. Аристотель. Метафизика. – М., 1991. – Ч. 1.
5. Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
6. Лосев А.Ф. История античной философии. – М., 1989.
7. Таранов П.С. Золотая философия. – М., 1999.
8. Лосев П.С. Анатомія мудрості: 120 філософів. – Симферополь: Таврія, 1997. – Кн.1.
9. Татаркевич В. Історія філософії. – Т. 1. – Львів, 1997.

Тема 3.1.

1. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1980.
2. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. – М, 1979.
3. Коротка історія новітньої філософії. – К., 1998.
4. Соколов В.В. Средневековая философия. – М., 1979.
5. Аврелій Августин. Сповідь.
6. Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії. – Львів, 2001.
7. Константин Жюль. Под знаком вечности. – К., 1991.

Тема 4.1.

1. Баткин Т.М. Итальянское Возраждение в поисках индивидуальности. – М., 1989.
2. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
3. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1978.
4. Таро П.С. Золотая философия. – М., 1999.
5. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм в Україні // Європейське Відродження та українська література XV-XVII ст. – К., 1993.

Тема 4.2.

1. Бекон Ф. Новый Органон. Соч.: В 2-х томах. – Т.2. – М., 1981.
2. Декарт Р. Соч.: В 2-х томах. – М., 1999.
3. Коротка історія новітньої філософії. – К., 1998.
4. Паскаль Б. Думки про релігію. – Львів, 1995.
5. Гусев В. Західноєвропейська філософія XV-XVIII ст. – К., 1995.
6. Гусев В. Західна філософія Нового часу XVII- XVIII ст. – К., 2000.

7. Константин Жоль. Под знаком вечности. – К., 1991.

Тема 5.1.

1. Иррилиц Г. Притязание разума. – М., 1978.
2. Гусев В. Західна філософія Нового часу XVII- XVIII ст. – К., 2000.
3. Философия Фихте и современность. – М., 1979.
4. Гулыга А. Немецкая классическая философия. – М., 198*.
5. Кант И. Критика чистого разума. – К.: Ю*, 2000.
6. Константин Жоль. Под знаком вечности. – К., 1991.
7. Л.Фойербах. Избранные философские произведения. – ТТ. 1-2. - М., 1955.

Тема 6.1.

1. Бергсон А. Два источника религии и морали. – М., 1994.
2. Зотов А.Ф., Мельвиль Ю.К. Буржуазная философия XIX – XX века. – М., 1988.
3. История философии в кратком изложении. – М., 1991.
4. Скротон Р. Коротка історія новітньої філософії. – К., 1998.
5. Ницше Ф. Сочинения: В 2-х томах. – М., 1990.
6. Шопенгауер А. Мир как воля и представление//Собр. соч. – Т.1. - М., 1992.

Тема 7.1.

1. Головкин Б.А. Філософська антропологія: Навч. Посібник. – К., 1997.
2. Зарубіжна філософія XX століття: Читанка з історії філософії у 6 кн. - Кн. 6. – К., 1993.
3. Маритен Ф. Философия в мире. – М., 1994.
4. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
5. Хосе Ортега-и-Гассет. Вибрані твори. – К., 1994.
6. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1990.
7. Сартр. Экзистенциализм – это гуманизм //Сумерки богов. – М.,1988.
8. Хюбшер А. Мыслители нашего времени. Справочник по философии Запада XX века. – М., 1994.
9. Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки. – К.,1998.
10. Юнг К. Архетип и символ. – М., 1991.
11. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975.

Тема 7.2.

1. Грушевський М. На порозі нової України.
2. Етика і поетика слова. – К., 1985.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. - К., 1992.
4. Развитие философской мысли в Украине. – К., 1994.
5. Сковорода Г.С. Твори. 2-х т. – К., 1994.
6. Юркевич П. Вибране. – К., 1993.
7. Вернадський В. Размышления натуралиста. – М., 1977.
8. Горький В. Історія української філософії/ Курс лекцій. – К., 1996.

Тема 8.1.

1. Введение в философию.
2. Доброхотов А.Л. Категория бытия в классической западно-европейской философии. – М., 1986.
3. Дышлевый П.С., Яценко Л.А. Что такое научная картина мира. – М., 1984.
4. Кримский С.В. Зміст та функції природничонаукової картини світу// Філософська і соціологічна думка. – 1972. - № 2.
5. Хайдеггер М. Что такое метафизика?// Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.
6. Трубников Н.Н. Время человеческого бытия. – М., 1987.

Тема 8.2.

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1977.
2. Проблема сознания в современной западной философии. – М., 1989.
3. Тайны сознания и бессознательного. – Мн., 1998.
4. Нестренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – К.,1995.

5. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание. – М., 1972.
6. Лой А.М. Проблеми свідомості: історичність досвіду// Філософська і соціологічна думка. – 1992. - № 7.

Тема 9.

1. Алексеев П.В., Панина А.В. Теория познания и диалектика. – М., 1991.
2. Голдстейн М.Й., Голдстейн И.Ф. Как мы познаем. – М., 1984.
3. Загадки человеческого понимания. – М., 1991.
4. Демидов В. Как мы видим и что видим. – М., 1987.
5. Кримский С.Б., Парохонский Б.А., Мейзерский В.М. Эпистемология культуры (Введение в обобщенную теорию познания). – К., 1993.
6. Норский И.С. Современные проблемы теории познания. – М., 1988.
7. Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія знання. – Львів, 2000.
8. Поломи М. Личностное знание. – М., 1985.
9. Попович М.В. Логіка і наукове пізнання. – К., 1971.
10. Чудинов Э.М. Природа научной истины. – М., 1977.
11. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. – К., 1983.
12. Филатов В.П. Научное познание и мир человека. – М., 1989.
13. Йолон П. Тенденції розвитку сучасної методології і науки// Філософська і соціальна думка. – 1995. - № 7-8.

Тема 10

1. Антология мировой философии. – Т.3. – М., 1971.
2. Аббоньяно Н. Экзистенция как свобода// Вопросы философии. – 1992. - № 8.
3. Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
4. Бубер М. Проблема человека// Два образа веры. – М., 1995.
5. Бердяев Н. О назначении человека. – М., 1993.
6. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – М., 1992.
7. О человеческом в человеке. – М., 1991.
8. Пролеєв С.В. Духовність і буття людини. – К., 1992.
9. Сартр. Экзистенциализм – это гуманизм //Сумерки богов. – М., 1989.
10. Тейяр де Шарден*. Феномен человека. – М., 1984.
11. Это человек: Антология. – М., 1995.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1:

- 1.Поняття світогляду.
- 2.Філософія Стародавнього Сходу.
- 3.Антична філософія.
- 4.Західноєвропейська філософія Середньовіччя.
- 5.Філософія доби Відродження.
- 6.Філософія Нового часу.
- 7.Розквіт і генеза німецької класичної філософії.

Модуль 2:

- 8.Філософія ХІХ – ХХ ст.;
- 9.Українська філософська думка;
- 10.Основні поняття онтології;
- 11.Свідомість як філософська проблема;
- 12.Діалектика як теорія розвитку і спосіб осягнення світу;
- 13.Проблема пізнання у філософії;
- 14.Філософія і методологія науки;
- 15.Проблема людини у філософії;
- 16.Цінності та їх роль у житті суспільства.

МОДУЛЬ ПЕРШИЙ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

2 год

Тема: Поняття світогляду, його структура та типологія

1. Світогляд та його структура.
2. Співвідношення понять “світогляд” і “філософія”.
3. Міфологія, релігія, філософія як історичні типи світогляду.

Основні поняття: світогляд, філософія, софія, мудрість, логос, міфологія, релігія, наука, картина світу, рефлексія, універсалізм, плюралізм, субстанційність, монізм, дуалізм, матеріалізм, ідеалізм, сенс життя, самореалізація, філософська парадигма.

Література:

- Бичко І.В., Бичко А.К., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2001. – 408 с.
- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.12 – 37.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 9 – 35, 36 – 41.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 9 – 37.
- Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. Філософія: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 1997. – 143 с.
- Філософія: Курс лекцій / За ред. І.В.Бичка. – К.: Либідь, 1993. – С. 3 – 26.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 7 – 45.
- Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко, І.В.Бойченко та ін.; За ред.І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с.

Перше питання треба починати вивчати з усвідомлення того, що світогляд – це система уявлень про довкілля і місце людини у світі. У світогляді виражене ставлення людини, соціальної групи чи суспільства загалом до самого себе. Тому світогляд постає формою індивідуальної, групової чи суспільної самосвідомості, а людина – його носієм. Світогляд класифікують також за рівнем світобачення та усвідомлення, за історичними епохами та за морально-ціннісними орієнтаціями (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. –Л., 2004. – С.18 – 23).

Особливу увагу зверніть на відмінність понять “світогляд” і “філософія”, зокрема те, що філософія – це теоретичний світогляд, спрямований на критичне дослідження і вирішення світоглядних проблем з метою підвищення ступеню достовірності та надійності таких вирішень. (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. –Л., 2004. – С.22). Це особливий рівень мислення, на якому думка здатна до саморефлексії. Світогляд постає духовно-практичним утворенням, сукупністю загальних уявлень людини про світ, місце людини у світі, виконує функцію людського самоусвідомлення та світоорієнтування.

Розуміння історичних типів світогляду дозволить глибше осягнути генезу світової філософської думки. Міфологія – найдавніший тип світогляду, що характерний для архаїчного суспільства. У міфологічному світогляді людина і світ, речі та слова представлені у нероз’єднаній цілісності (синкретизм). Природа та її елементи наділені рисами людини (антропоморфізм), а взаємини між природними об’єктами осмислюються за образом і подобою відносин усередині людської спільноти (соціоморфізм). Міфологічний світогляд вирізняється образним, емоційно-чуттєвим характером, він спрямований на віднайдення джерела походження найважливіших проявів архаїчного світу (генетизм), а не до раціонального пояснення довкілля. Міфологічний

світогляд ґрунтується на страхові та постає “другою реальністю”, зафіксованою у слові, що свідчить про прагнення до задоволення духовних потреб давньої людини. Міфології як світогляду притаманний інтерес до походження природи (космогонічні сюжети), до походження богів (теогонічні сюжети), до прадавньої людини (антропогонія), до походження найважливіших соціальних явищ архаїчного світу (ремесел, використання вогню тощо) – соціальні сюжети.

Перша форма світогляду міфологія була доінтелектуальною, друга релігія надінтелектуальною, тобто такою, що не потребувала логіки та раціонального знання. Своєю чергою, філософія висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду. У межах міфологічного світогляду зародилися і релігійний і філософський (науковий) світогляди. Релігійний світогляд ґрунтується на вірі. Світ набуває світоглядну ієрархічність, на вершині якої є Бог (теоцентризм). Філософія виникає у середині I-го тисячоліття до н.е. в епоху рабовласництва (VII – VI ст. до н.е.) у трьох географічних регіонах: Давній Індії, Давньому Китаї та Давній Греції. Остаточне оформлення науки як феномена цивілізації належить Новому часові (XVII – XVIII ст.). Саме у філософії знайшла своє вираження потреба у розумінні світу та людини з позицій розумності.

Предметом вивчення філософії є фундаментальні принципи і основи буття, а саме такої складної системи, що фіксується у співвідношенні “людина – суспільство – природа”. Філософська думка кожної історичної епохи подає своє бачення цієї системи, специфічно інтерпретуючи предметне поле філософії. Е.Гуссерль, засновник феноменології, звертає увагу на те, що філософування здійснюється у концептуальній формі, для філософії характерний вічний пошук істини, тому вона критично підходить до усіх форм духовного досвіду людства.

У межах цієї теми варто засвоїти відмінності у співвідношеннях філософія і релігія, філософія і мистецтво, філософія і наука, а також з'ясувати систему філософських дисциплін. (Див. Причепій Є.М. та ін. Філософія.– К.: Видавничий центр “Академія”, 2001.(Альма-матер). – С. 9 – 35;

Онтологія – вчення про буття як таке, розділ філософії, що вивчає фундаментальні засади буття. Гносеологія – розділ філософії, у якому всебічно вивчається людське пізнання, у тому числі й умови достовірності та істинності знання. Філософська антропологія – філософське учення про людину та онтологічне підґрунтя її існування. Соціальна філософія – вчення про суспільство, його структуру та закономірності розвитку. (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. – К.-Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.12 – 37.).

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Як Ви розумієте філософію?
2. Які особливості філософського знання?
3. Знайти у словнику і з'ясувати для себе значення слова "філософія"
4. Визначити поняття "мудрості", відповівши на питання "Кого називають мудрою людиною?"
5. Згадати казку, яка містила б мудре повчання, коротко сформулювавши його.
6. Згадати і навести прислів'я, яке могло образно окреслити певну життєву позицію.
7. Згадати байку або кілька афоризмів, що могли б претендувати на втілення життєвої мудрості.
8. Навести імена двох історичних або легендарних осіб, мислителів з прикладами їх мудрих висловів або вчинків
9. Хто вперше вжив слово "філософія"?
10. Чому першою частиною слова "філософія" є "філос" (любов)?
11. Чим філософ відрізняється від давньогрецького мудреця і софіста?
12. Чим міф відрізняється від "чарівної" казки і епосу?
13. Чим афоризм відрізняється від прислів'я?
14. Які етапи виділяють в розвитку античної філософії?
15. Чому представників філософії “ранньої класики” називали натурфілософами?
16. У чому полягає філософський сенс апорій Зенона? Поясніть на прикладі апорії.

17. Що означає вислів “антропологічний (або гуманістичний) поворот в античній філософії” та з іменами яких мислителів він пов’язаний?
18. Якими рисами візнялось розуміння світу за Платоном?
19. Яким був науковий здобуток Аристотеля?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

2 год

Тема: Філософія Стародавнього Сходу

1. Специфіка східної філософської парадигми.
2. Основні ідеї та філософські школи Стародавньої Індії. Тлумачення світу і людини (філософські системи чарвака, йога, вайшешика).
3. Ведична література та давньоіндійська філософія.
4. Буддизм у контексті духовного життя Стародавньої Індії.
5. Основні філософські школи, ідеї та філософи Стародавнього Китаю. Конфуціанство, даосизм.
6. Людина і світ у давньокитайській філософії.

Основні поняття:

Філософія Стародавньої Індії: Брахман, дхарма, сансара, мокша, нірвана, карма, буддизм, архат, джайнізм, Веди, Упанішади, атман, пуруша, індуїзм, санкх’я, йога, міманса, веданта, вайшешика, чарвака-локаята, н’яя.

Філософія Стародавнього Китаю: дао, небо, даосизм, інь, янь, жень, конфуціанство, порядок, шляхетність, моїзм, легізм, ритуал, обов’язок, етикет справедливність.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 38 – 57.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 41 – 45, 46 – 56.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 38 – 49.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993 та ін.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Льїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 46 – 71.
- Читанка з історії філософії. Ч.1 – Філософія Стародавнього світу. – К., 1991.

Щоб висвітлити перше питання, треба звернутися до вивчення історичних, культурних та соціальних передумов виникнення філософських шкіл Стародавнього Сходу. Паралельно проаналізувати філософські та культурні парадигми Сходу та Заходу, спираючись на відповідні розділи у підручниках (див. у списку літератури до плану семінарського заняття). Філософії Стародавнього Сходу був притаманний традиціоналізм та ідея морального самовиховання, характерні для світогляду традиційних землеробських цивілізацій.

Філософський світогляд виник у середині 1-го тис. до н.е. у трьох відносно географічно та культурно відокремлених регіонах: Стародавній Індії, Стародавньому Китаї та Стародавній Греції. У VI – V ст. до н.е. в Індії з’явилося багато течій, що критично ставилися до брахманізму, який втілював у собі племінні вірування та звичаї, зберігав ритуальну практику архаїчного суспільства (зважає на кастово-кланову структуру цих суспільств). На основі цих течій пізніше оформилися і розвинулися основні філософські системи Індії. Зверніть увагу на ортодоксальні та неортодоксальні школи Стародавньої Індії, які визначають у залежності від їхнього ставлення до Вед.

Засновником буддизму – світової релігії та оригінальної філософської концепції – став Сідхартха Гаутама (Будда), який жив на межі VI – V ст. до н.е. Детально розглянути чотири істини буддизму, у яких стверджується, що земне життя людини є стражданням, які причини цього страждання та як досягнути просвітлення. Треба звернути увагу на основні категорії

давньоіндійської філософії, а саме: сансара, карма, нирвана. Сансара означає круговерть (колесо) перероджень особистості і душі, яка приносить душі страждання. Карма вказує на наявність причинно-наслідкового зв'язку між моральною поведінкою та характером її перевтілення (це закон етичної причинності, рухома сила сансари). Нирвана фіксує мету зусиль особистості за визначенням карми, сансари, вона виявляється у досягненні стану спокою, переживання єдності з усім сущим.

Філософія Стародавньої Індії була традиціоналістською, формувалась як результат відокремлення інтелектуальної складової релігійно-міфологічного ритуалу і практично завжди зберігала тісний зв'язок з релігійно-міфологічним комплексом культури Стародавньої Індії. Особливу увагу варто звернути на Веди та ведичну літературу.

Однією з основних філософських шкіл Стародавнього Китаю була школа даосизму, релігійно-містичне вчення, засновником якого був Лао-цзи (VI – V ст. до н.е.). Даосизм мав більше онтологічний напрям осмислення світу та людини. Конфуціанство стало соціально-політичним вченням, назвою завдячуючи своєму основоположнику Кон-фу чи Конфуцію, виникнувши також на межі V – VI ст. до н.е. Вчення Конфуція було орієнтоване на пошук таких етичних, соціальних, політичних цінностей, які б сприяли збереженню цілісності і стабільності держави. Ця філософія стала світоглядною основою середньовічного Китаю, адаптувавши до життя інші школи Стародавнього Китаю та їхні ідеї (даосизму, легізму, моїзму). Основними поняттями Давньокитайських вчень стали: інь-ян, цзи, дао, ці. Категорії інь та ян позначають протилежні, циклічно домінуючі у взаємодії сили, начала Всесвіту, які складають дві межі, що визначають кола змін світу. Поняття цзи означає водночас і знання про світ, що дає можливість правильно діяти у ньому, та мудреця-учителя. Який використовує це знання для упорядкування основної структури Космосу: Небо – Людина – Земля. Дао – це надчуттєва реальність, основа органічної цілісності Космосу і закон космічної гармонії; а також Дао – індивідуальна міра людської поведінки, необхідної для гармонії Піднебесної (Китаю). Категорія ці означає універсальний субстрат світу, який підтримує рівновагу сил інь та ян.

Філософія Стародавнього Китаю була орієнтована на підтримання соціального порядку у країні як важливого фактору збереження космічної гармонії.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Прочитати і коротко занотувати давньоіндійський або давньокитайський міф про походження світу і людини.
2. Прочитати і занотувати міф про походження світу з давньогрецької міфології.
3. Занотувати один з варіантів міфу про походження світу з давньослов'янської міфології.
4. Зробити таблицю, яка б класифікувала характерні особливості перших шкіл давньоіндійської філософської думки.
5. Зробити таблицю, яка б відображала особливості основних шкіл (даосизм, конфуціанство) давньокитайської філософії.
6. Як зображено початок світу в давньоіндійській міфології (навести джерело)?
7. Як зображена поява людини в одному з давньокитайських міфів (навести джерело)?
8. Як зображено початок світу у Гомера?
9. Хто є родоначальником богів у Гесіода?
10. Що таке "геогонія"?
11. Які варіанти початку світу в давньослов'янській міфології (навести джерело)?
12. В чому принципова різниця ортодоксальних і неортодоксальних вчень давньоіндійської філософської думки?
13. Ким були за легендою Лао-Дзи і Конфуцій?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

4 год

Тема: Антична філософія

1. Загальна характеристика античної філософії.
2. Мілетська школа (Фалес, Анаксімен, Анаксимандр).

3. Піфагорійська школа.
4. Філософське вчення Геракліта Ефеського.
5. Елейська школа.
6. Атомізм Демокріта.
7. Філософія та життєва доля Сократа.
8. Філософія Платона.
9. Філософія Аристотеля.
10. Філософія Стародавнього Риму: стоїцизм, скептицизм, епікуреїзм.
11. Неоплатонізм.

Основні поняття: античний, міфологія, теогонія, онтологізм, космологія, космоцентризм, антропологія, анімізм, фетишизм, поліанімізм, натурфілософія, апейрон, апорія, гомеомерія, логос, нус, атом, ейдос, ідея, софістика, майєвтика, діалектика, іронія, автаркія, гедонізм, матерія, форма, перипатетика, ентелехія, деміург, анамнезис, евдемонізм, еллінізм, атараксія, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, еклектизм, неоплатонізм, пірронізм, фатум, соціоантропоморфізм.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 58 – 77.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 56 – 75.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 50 – 71.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 72 – 125.
- Читанка з історії філософії. Ч.1 – Філософія Стародавнього світу. – К., 1991.

Найпильнішої уваги заслуговує саме загальна характеристика давньогрецької філософії, оскільки фактологічний матеріал з цієї теми докладно представлений у підручниках до курсу. Філософія Стародавньої Греції була тісно пов'язана з донауковими знаннями та ознаменувала собою динамізм соціуму полісного типу. Саме у цьому філософському знанні були закладені духовні цінності, які в епоху Нового часу були покладені у світоглядний фундамент техногенної західної цивілізації. А саме – раціональна та рефлексивна позиція у відношенні до традиційних основ культури, логіко-раціоналістична побудова знання, активне перетворююче ставлення до соціально-природного світу. У філософії Стародавньої Греції процес деміфологізації спирався на науково-критичне мислення (дискурсивне), яке ставило під сумнів архаїчний світогляд і давало раціонально обґрунтоване знання.

Соціальними передумовами виникнення філософії Стародавньої Греції, що зумовили її специфіку, стали: значний ступінь соціального динамізму у порівнянні з традиційними суспільствами Сходу, демократична форма державного правління та торгівельно-ремісничі відносини, які сприяли переходу давньогрецького суспільства до товарно-грошових економічних відносин. Зверніть увагу на інші передумови утворення давньогрецьких філософських шкіл (географічні, культурні тощо).

Давньогрецькій філософії притаманний онтологізм, космологізм та космоцентризм. Онтологізм (вчення про буття, про суще) полягав у сталій орієнтації філософського мислення на досягнення сутності та побудови буття як такого, а також, на протигагу до міфологічної традиції, у формуванні системи категорій як логічних засобів пізнання світу. Основними онтологічними поняттями у давньогрецькій філософії були субстанція, буття та небуття тощо. Космологізм (вчення про світовий порядок, лад) мав на меті створення альтернативних моделей Космосу як способів світоустрою, які виражали стійку тенденцію до деміфологізації філософії. Стародавній Греції притаманний особливий стиль мислення, що полягав у намаганні побудови теоретичного знання та забезпеченні його логічною доказовою базою. Зверніть увагу на космоцентризм, який характерний зокрема давньогрецькій натурфілософії.

Давньогрецькі натурфілософи розв'язували проблему єдності і множинності свту через пошук єдиного першоначала світобудови (архе). У Фалеса генетичною і субстратною основою Космосу постає вода, в Анаксимандра – апейрон (матеріальне, але якісно не визначене першоначало), в Анаксимена – повітря як невизначана та водночас якісна першооснова, у Геракліта – вогонь як найрухоміший та мінливий першрелемент світу, у Піфагора – число як абстрактна основа космічного порядку, у Демокріта – атоми як найменші, неподільні, матеріальні, але чуттєво не сприйнятні першоначала. Парменід – представник елейської школи, основоположник вчення про буття як таке, що не зводиться до речового начала (буття – це реальність, що досягається розумом, стверджував, що існує схована від людини сутність речей, яку можна пізнавати засобами самодостатнього чистого мислення). Зенон – автор апорій, що фіксували суперечності світу, Піфагор – творець філософсько-наукової школи та релігійно-містичного союзу, Геракліт – представник іонійської школи натурфілософів – засновник першої форми, так званої стихійної, діалектики.

Протагор – представник давньогрецької школи софістів. Він стверджував релятивність, мінливість усього людського знання та відкидав можливість об'єктивної та загальнозначущої істини. Мірилом істини у Протагора постає людська суб'єктивність.

Сократ – давньогрецький філософ, батько філософії. Вперше в античній філософії та західній культурі відмовився від осягнення світу-космосу лише у його предметному бутті та доповнив його рефлексією над людиною, що пізнає Космос. Мислитель є творцем етичного раціоналізму, спираючись на його основоположне моральне самовдосконалення особистості. Сократ був учнем софістів, сприйняв їхню діалогічну форму філософських роздумів, ідею про суб'єктивну опосередкованість будь-якого знання. Але критикував софістів за перебільшення віносності знання. Мислитель шукав такий правдивий всезагальний зміст у мінливому знанні, яке зробило б його результативним, допомогло б людині бути мудрою (розум вважав основою світу), тобто добродійною. Зверніть увагу на методи Сократа: діалектична бесіда, іронія, майєвтика, індукція. Варто звернутися до творів Платона про Сократа.

Платон – учень Сократа, родоначальник об'єктивного ідеалізму. Філософ створив учення про світ ідей (ейдосів) – надчуттєвих, незмінних та вічних сутностей, що протистоять світові тіней – чуттєвих, мінливих і минучих речей. Платон заклав підвалини західноєвропейської традиції об'єктивного ідеалізму. Розгляньте вчення про душу та вчення про державу Платона.

Аристотель – один з велетів давньогрецької думки, філософ-енциклопедист античності., учень Платона. Він систематизував та об'єднав увесь комплекс античного науково-філософських знань. На відміну від релігійної зорієнтованості Платона, Аристотель акцентував увагу на осмисленні різних форм істинного та доведеного наукового знання, визначив предметні галузі існуючих на той час наук. У визначенні людини виходив з того, що людина за своєю сутністю є частиною соціального цілого – полісу. Зверніть увагу на постать Аристотеля як засновника логіки.

Філософськими вченнями епохи еллінізму є стоїцизм, каназм, епікуреїзм. Основна проблематика цих шкіл – етична. Кініки декларували досягнення людиною моральної та інтелектуальної автономії як способу пристосування до життя в умовах несвободи. Моральні ідеали стоїцизму – це добродійність, що знаходиться у згоді з природою, і безпристрастність, що набувається через незалежність людини від зовнішніх обставин. Моральна установка епікуреїзму виявляється у тому, що людина має здобути щастя у земному бутті завдяки тілесному та духовному задоволенню. Філософські школи еллінізму виникли у період кризи античної демократії та полісних цінностей. В них переважала морально-етична проблематика, що свідчила про пошук нових цілей і орієнтирів життя людини у цей період.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Виписати по 2-3 фрагменти з творів (у викладі більш пізніх авторів) представників мілетської школи, Геракліта, Піфагора, елейської школи, Емпедокла і Анаксагора.
2. Порівняти погляд на світ, його походження і структуру в давньогрецьких міфах у фізиків та Геракліта; записати результати порівняння.
3. Порівняти погляд на світ Геракліта і представників елейської школи; записати результати порівняння.

4. Визначити основні позиції вчення Піфагора та його послідовників - про число та місце у світобудові та осмисленні світу.
5. Виписати декілька характерних висловів Демокріта про атоми та порожнечу, порівнявши їх з вченням мислителів мілецької та елейської школи
6. З'ясувати збіг і принципову різницю у ставленні до філософії софістів і Сократа
7. Законспектувати основні розділи твору Платона "Держава", звернувши особливу увагу на вчення про "ідеї", "пізнання" і "суспільство"
8. Прочитати один з невеликих діалогів Платона, коротко занотувавши аргументи співбесідників.
9. Занотувати основні думки книги "Метафізики" Аристотеля.
10. Записати основні ідеї шкіл стародавнього Риму: стоїків, епікурійців, скептиків, неопіфагорійців і неоплатоників.
11. Що таке "атом" Демокріта і чим він відрізняється від першоелементів "натурфілософів"?
12. В чому полягає коріянний поворот, який здійснив Сократ в античній філософській думці?
13. Який зміст вкладав в поняття "ідеї" Платон?
14. Як Платон розумів процес пізнання?
15. Як Платон розумів будову суспільства?
16. Чому оди з основних творів Аристотеля отримав назву "Метафізика"? Які питання у центрі уваги Аристотеля в цьому творі?
17. В чому полягає різниця "теоретичної" і "практичної" філософії у Аристотеля?
18. Які смисложиттєві позиції утверджували стоїки, епікурейці та скептики?
19. Що нового з'явилося у неопіфагореїзмі і неоплатонізмі в порівнянні з вченням піфагореїзму і платонізму?
- 20.
21. Хто з давньогрецьких мислителів вважав першоелементом воду, хто вогонь, хто повітря, хто "апейрон"?
22. Чому і з яким металом порівнював "вогонь" Геракліт?
23. Яким чином вирішували питання про світобудову Піфагор і його послідовники?
24. Кому з давньогрецьких мислителів належить твердження: " Буття є, а небуття немає"? Які висновки напрашуються з цього твердження?
25. Які "стихії" вважав коренями всіх Емпедокл?
26. Що таке "гомеомерії" у вченні Анаксагора?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

2 год

Тема: Філософія західноєвропейського Середньовіччя

1. Загальна характеристика Середньовічної філософії та її особливості.
2. Період апологетики: ідеї та представники.
3. Період патристики. Аврелій Августин.
4. Проблема універсалій періоду ранньої схоластики.
5. Філософське вчення Фоми Аквінського.
6. Містика як напрям середньовічної філософії.
7. Арабська філософія середньовічного Відродження.

Основні поняття: релігія, теологія, теоцентризм, теософія, апологетика, патристика, схоластика, містика, креаціонізм, телеологія, провіденціалізм, реалізм, номіналізм, одкровення, концептуалізм, універсалії.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 78 – 95.

- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 76 – 81.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 72 – 81.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 126 – 145.

Середньовічна філософія розвивалася в умовах феодалізму (V – XV ст.) у тісному зв'язку з виникненням та існуванням християнського вчення (I ст. н.е.). Середньовічне мислення було теоцентричним. Ідея творіння лежала в основі середньовічної онтології, а ідея одкровення складала основу вчення про пізнання. Історія тлумачилася середньовічними мислителями лінійно та у зв'язку із біблійним тлумаченням виникнення та кінцем світу, а також як здійснення богом плану спасіння людини. Характерним для західноєвропейського середньовічного світогляду символізм, що сформувався на основі Святого письма та його тлумачення.

Апологетику (захист) варто розглядати як початковий етап патристики – першого періоду середньовічної філософії, яка починається з II ст. н.е., з'ясувати засади поділу на позитивних та негативних апологетів у зв'язку із їхнім ставленням до античності. Зверніть увагу на вчення Тертуліана та на аргументи Юстина Мученика.

Патристика – вершина якої припадає на V ст. – інтелектуально оформлює і розробляє християнську догматику та філософію, розвивається під впливом ідей Платона. Розгляньте творчість Августина Блаженного як видатного патриста та апологета християнського вчення.

Схоластика систематизувала розробку християнської філософії під значним впливом філософської спадщини Аристотеля. Росцелін, Абельяр, Оккам, Дунс Скотт та Тома Аквінський є представниками середньовічної схоластики. Серед представників схоластики виокремилися два напрями – номіналізму та реалізму – стосовно пояснення універсалій. Загальні поняття – універсалії – номіналізм пов'язує лише з мисленням і тлумачить їх як імена реально існуючих одиничних об'єктів. Реалізм, навпаки, ґрунтується на визнанні об'єктивної реальності універсалій.

Тома Аквінський обґрунтував католицьке віровчення про симфонію віри та розуму, стверджуючи, що віра веде розум. Зверніть увагу на поняття так званої подвійної істини, що пояснює наявність двох різних шляхів пошуку істини (шлях віри та шлях розуму). Загалом в середньовіччі філософія поставала служницею теології.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Прочитати першу книгу Мойсея: "Буття", ("Старий Заповіт") та "Євангелія від св.Івана"("Новий Заповіт"), виписавши фрагменти про створення світу та людини.
2. Порівняти основні ідеї неоплатоників про "Єдине" з вченням християнських апологетів про єдиного Бога-творця, знайти збіг і принципову відмінність у тлумаченні Бога.
3. Сформулювати проблему універсалій, виявивши спільне та відмінне у тлумаченні проблеми загального Платоном і Аристотелем із поясненням її у схоластичній філософії.
4. Визначити основні позиції у вирішенні проблеми універсалій реалізмом (крайнім та поміркованим) і номіналізмом (крайнім та поміркованим), відобразивши їх у формі таблиці.
5. Які аспекти вчення Тертуліана можуть бути приводом приписати йому вислів "Вірю тому, що абсурдно." (У підтвердження навести відповідні висновки самого Тертуліана).
6. Як були організовані перші університети в Європі?
7. У чому суть вчення Августина про час (на відміну від уявлення античних філософів)?
8. Як вирішували проблему знання і віри Боецій та Тома Аквінський?
9. Що таке універсалії?"
10. Що таке "концептуалізм"?
11. Яка головна особливість християнської середньовічної філософії?

12. Розкрийте зміст понять “апологетика”, “патристика”, “схоластика”.
13. Які головні теологічні проблеми Середньовіччя?
14. До якого знання відновлюється інтерес в епоху Відродження?
15. В чому полягає гуманістичний характер філософії доби Відродження?
16. Розкрийте зміст понять “теїзм”, “пантеїзм”, “космологія”.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

2 год

Тема: Філософія доби Відродження

1. Феномен Ренесансу. Ренесансний гуманізм. Титанізм.
2. Проблема світу і людини у філософських вченнях Лоренцо Валли, П'єтро Помпонаці, Миколи Кузанського.
3. Неоплатонізм та натурфілософія як напрямки філософії доби Відродження.
4. Природничо-наукові засади філософських концепцій Леонардо да Вінчі, Мікельанджело, Коперніка, Кеплера, Джордано Бруно, Телезіо, Г.Галілея.
5. Соціологічні утопії Томаса Мора і Томазо Кампанелли.

Основні поняття: антропоцентризм, гуманізм, пантеїзм, неоплатонізм, натурфілософія, естетизм, індивідуальність, особистість, утопія, геліоцентризм, секуляризм, утилітаризм.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 96 – 113.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 81 – 87.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 81 – 91.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 146 – 163.

Найпершу увагу треба звернути на те, що філософія Ренесансу (відродження античної культури, опосередковане середньовічною зосередженістю на духовності) є антропоцентричною, у центрі уваги мислителів постає людина. Гуманізм епохи Відродження ґрунтувався на визнанні людини особистістю, ствердженні її права на творчість, свободу та щастя. Ренесансний гуманізм вперше постав як цілісна система поглядів, що відкрила епоху напруженої боротьби філософії зі схоластиком за новий стиль філософування, що відродила вільний діалог у напрямку до пошуку істини. В епоху Ренесансу філософія знову звертається до вивчення природи (натурфілософія), а пантеїзм постає спеціфічною рисою натурфілософії Відродження.

Ренесансний гуманізм – перший етап розвитку Відродження та водночас визначальна риса усієї епохи, що протиставляла середньовічному теоцентризмові прискіпливий інтерес до звичайної земної людини. Його представниками були Данте, Петрарка, Еразм Роттердамський, Томас Мор, Монтень. Неоплатонізм – другий напрям Відродження – пов'язаний головним чином із систематизацією та розвитком вчення Платона. Неоплатоніки – Піко делла Мірандола, Миколай Кузанський. З'ясуйте поняття вченого незнання в контексті філософського вчення Кузанського. Для натурфілософії – третього та останнього напрямку філософії Відродження – характерне прагнення сформулювати науковий світогляд, вільний від теології, обґрунтувати матеріалістичний погляд на світ. Натурфілософи – Микола Копернік, Джордано Бруно, Галілео Галілей.

Для філософів епохи Відродження людина постає передусім творцем, що створює новий світ, створює красу. Вона творить найвище, що є у світі, – саму себе. Зверніть увагу на світський характер, що виявився у філософії Відродження та на художньо-естетичну її особливість.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Які особливості філософії епохи Відродження?
2. Поясніть поняття ренесансного гуманізму.
3. Назвіть філософів та титанів Відродження.
4. Чому епоха Відродження (Ренесансу) одержала таку назву?
5. Чому цей період історичного розвитку суспільства можна характеризувати як гуманістичний?
6. Які риси характеризують утопічний соціальний устрій доби Відродження?
7. Що таке антропоцентризм?
8. Що таке гуманітарні науки?
9. Як розуміють людину в епоху Відродження Леонардо да Вінчі, Лоренцо Валла, Миколай Кузанський?
10. У чому сутність коперніканського перевороту та його вплив на світогляд в епоху Відродження?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

2 год

Тема: Філософія Нового часу

1. Загальна характеристика філософії Нового часу. Проблема методу.
2. Раціоналізм та сенсуалізм як альтернативні засади пізнавального процесу.
3. Філософія Френсіса Бекона.
4. Філософія Рене Декарта.
5. Філософія Бенедикта Спінози.
6. Філософія Джона Локка.
7. Філософія Джорджа Берклі.
8. Філософія Давида Юма.
9. Проблема свободи людини і шляхів її соціального звільнення у філософії французького Просвітництва ХУІІІ ст.: Вольтер, Руссо, Дідро.

Основні поняття: метод, емпіризм, раціоналізм, метафізика, механіцизм, сенсуалізм, пантеїзм, деїзм, індукція, дедукція, атрибут, модус, монада, інтелектуальна інтуїція, гармонія, серце, перцепція, апперцепція, суб'єктивний, об'єктивний, ідеалістичний сенсуалізм, пригніченість, враження, комбінація відчуттів, суспільний договір, історичний оптимізм, природне право, свобода, механістичний матеріалізм, географічний детемінізм, фаталізм, клерикалізм.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 114 – 139.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 88 – 118.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С.92 – 107.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 164 – 197.

Новий час – нова історична епоха ХVІІ – ХІХ ст. (у широкому розумінні), в яку філософія розвивається у тісному контакті з наукою. Під впливом експериментально-математичного природознавства у філософії Нового часу переважають метафізика та механіцизм. Гносеологічна проблематика стає домінуючою, а пошук найправильнішого та найефективнішого методу пізнання багатоманітним визначає філософське обличчя ХVІІ ст. (Новий час у вузькому розумінні). Зверніть увагу на те, що для філософії стає характерним інтерес до природнього буття та до проблем теорії пізнання.

Друге питання стосується двох альтернативних методів пізнання – емпіризму та раціоналізму. Емпіризм джерелом знання визнавав чуттєвий досвід та стверджував, що все знання засновується на досвіді. Засновником емпіризму був Френсіс Бекон. Індуктивний метод емпіризм розглядав як єдиний правильний метод, акцентуючи увагу на експериментальних методах дослідження природи. Розгляньте вчення Бекона про ідоли чи примари та їхнє тлумачення. Погляди емпіризму поділяли Джон Локк та Томас Гоббс, вони стверджували необхідність підпорядкування людей одним і тим самим юридичним законам при природній неподібності різних індивідів. На думку Гоббса, люди об'єднуються у державу за допомогою суспільного договору, без якого вони не здатні до мирного співіснування. Зверніть увагу на думки Гоббса про мову. Раціоналізм надавав перевагу дедуктивному методу, що включав інтелектуальну інтуїцію, особливо виокремлював математичні методи дослідження. Видатним філософом-раціоналістом був Рене Декарт. Раціоналізм надавав перевагу розумові людини у порівнянні з чуттєвими формами пізнання (відчуттями, сприйняттями, уявленнями). Представниками раціоналістичної традиції Нового часу були Спіноза та Ляйбніц.

Філософія Просвітництва – феномен європейської культури XVIII ст. Основними рисами філософії Просвітництва виявилися у Франції. Для філософії цього періоду характерним був матеріалізм, сенсуалізм, антиклерикальна спрямованість, раціоналізм, концепція Божественного першопоштовху, критицизм та історичний оптимізм. Водночас виявився ідеалізм у поясненні явищ соціального життя. Головною акцент робився на проблемах морального виховання, всебічної освіченості, що плекали своєю діяльністю енциклопедисти. Вивчіть основні ідеї видатних представників епохи Нового часу та Просвітництва : Д.Дідро, П.Гольбах, Ф.Вольтера, Ж.Ламетрі, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є, Дж.Берклі, Д.Г'юма.

Проаналізуйте розмаїтість тлумачення людини та її місця у світі у філософських концепціях Спінози, Паскаля, Руссо, Вольтера та ін.

Загалом уся філософія Нового часу минула під гаслом раціоналізм та його переважанням.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає новизна новочасної філософії?
2. Які напрямки філософії Нового часу ви знаєте?
3. Назвіть найвизначніших представників філософії Нового часу.
4. Які ідеї філософії доби Просвітництва?
5. Назвіть філософів-просвітників.
6. Чому саме гносеологія та методологія наукового пізнання уособлюють філософію Нового часу?
7. У чому полягає проблема методу у філософії Френсіса Бекона?
8. Чому погляди Джона Локка оцінюють як сенсуалізм, а Девіда Г'юма – як скептицизм?
9. Доведіть, що саме Рене Декарт є засновником раціоналізму Нового часу.
10. Поясніть твердження Гегеля, що “Просвітництво – це царство розуму”.
11. Як Томас Гоббс тлумачить проблему мови?
12. У чому полягає зв'язок філософії Нового часу з математикою й природознавством?
13. Чому раціоналізм вважається протилежністю сенсуалізму?
14. У чому полягає сутність поглядів на субстанцію в новоевропейській філософії?
15. Що означає поняття “скептицизм”?
16. Яка система поглядів і чому отримала назву Просвітництва?
17. У чому полягає сутність “механістичного принципу” філософії доби Просвітництва?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

2 год

Тема: Розквіт і генеза німецької класичної філософії

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
2. Філософія Іммануїла Канта (апріоризм, антиномії розуму, етичні погляди).

3. Філософія Фіхте.
4. Філософія Шеллінга.
5. Філософія Гегеля (ідеалістична система, діалектична логіка, закони діалектики, суб'єктивний дух, об'єктивний дух, абсолютний дух).
6. Антропологічний матеріалізм Л.Фойєрбаха.

Основні поняття: антиномія, апіоризм, агностицизм, трансцендентний, трансцендентальний, феномен, ноумен, категоричний імператив, абсолютний дух, антропологічний матеріалізм, діалектичний метод, розвиток, рефлексія, самосвідомість, натуралізм.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.140 – 161.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 119 – 137.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 108 – 120.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 198 – 223.

Німецька класична філософія – остання форма класичної філософії, що мала місце з середини XVIII – до середини XIX ст. Цей період особливо важливий у генезі філософської думки. Представниками німецької класичної філософії були Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель. Сконцентруйте свою увагу на чотирьох основних особливостях німецької класичної філософії, які виявилися в усіх філософських вченнях її представників. Якщо попередня філософія розглядала людину як пасивно-споглядальну істоту, а процес пізнання – як споглядання, то німецька класична філософія, починаючи з Канта, вперше винаходить творчий, контрпродуктивний характер людського пізнання, мислення і діяльності.

Зауважимо, що Кант вперше в історії філософії обґрунтував творчий характер людського пізнання, чітко окреслив проблему його умов та меж, створив суперечливе, дуалістичне вчення про джерела пізнання. Філософ сформулював так званий категоричний імператив чи правило, яке визначає форму морального вчинку. Закцентуйте увагу на поняттях апіорне (додосвідне) та апостеріорне (досвідне) знання, антиномії розуму, розум та розсудок, річ у собі та річ для нас.

Гегель творець однієї з останніх систем класичного новоєвропейського раціоналізму. На основі об'єктивного ідеалізму вчений розробив теорію діалектики. Увесь світовий розвиток мислитель подав як розвиток духу (Абсолютної ідеї), який підпорядковується законам логіки. Світ ототожнювався з розумністю як такою, а ірраціональне відсувалося у сферу замежового та недійсного. У творчості Гегеля діалектика розроблялася не як мистецтво вести філософську дискусію, як це було у Сократа та Платона, а як теорія розвитку. На думку Ф.Енгельса, у філософському вченні Гегеля діалектичний метод вступає у суперечність із системою об'єктивного ідеалізму. Гегелю належить величезний внесок у розвиток теорії пізнання. На ідеалістичній основі в німецькій класичній філософії вперше розробляється ідея практичної зумовленості пізнання.

Готуючи третє питання, зверніть увагу на філософське вчення Фіхте як суб'єктивного ідеаліста та розгляньте проблему самосвідомості та творчості у цьому контексті.

У четвертому питанні треба закцентувати увагу на вченні Шеллінга як об'єктивного ідеаліста та на його концепції творчості.

У центрі уваги Людвіга Фойєрбаха постає людина, для якої характерною є психофізична єдність (тіла та душі). Людина у філософії Фойєрбаха – це природна істота, а зв'язки між людьми мають природний, позаісторичний характер (принцип антропологічного матеріалізму). Як і інші представники німецької класичної філософії, Фойєрбах був ідеалістом у поглядах на

суспільство. Мислитель був водночас першим критиком ідеалізму німецької класичної філософії з погляду метафізичного матеріалізму. Йому належить критичний аналіз релігії як соціокультурного феномену. У теорії пізнання Фойєрбах постає як сенсуаліст, вважаючи, що відчуття складають єдине джерело нашого пізнання.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Чому своє пояснення процесу пізнання Кант називав "коперніканським поворотом у філософії"?
2. Що означає поняття "суб'єкт" у Фіхте?
3. У чому полягає суть натурфілософії Шеллінга?
4. Що таке "абсолютна ідея" в філософії Гегеля?
5. З яких філософських позицій Фойєрбах критикував гегелівську філософію?
6. Виписати з "Критики чистого розуму" І. Канта таблицю категорій та відповісти на питання яку роль вони відіграють у процесі пізнання, за Кантом.
7. Виписати з "Критики чистого розуму" "Антиномії чистого розуму" та розкрити зміст вислову Канта: "Я вимушений був обмежити знання, щоб звільнити місце для віри..."
8. Сформулювати категоричний імператив І. Канта та знайти відповідник йому у Біблії.
9. За твором Ф. Шеллінга "Про відношення реального та ідеального в природі" коротко сформулювати як тлумачить Шеллінг "ідеальне".
10. За твором Фіхте "Ясне наге сонце повідомлення широкій публіці про дійсну сутність новітньої філософії" з'ясувати основний зміст "Науковчення" Фіхте.
11. За твором Гегеля "Хто мислить абстрактно" з'ясувати, як Гегель розуміє "абстрактне" і "конкретне".
12. Розкрити тезу Гегеля: Все дійсне - розумне, все розумне - дійсне".
13. Що таке кантівська "річ в собі" і на якій підставі Кант її принципово відрізняє від "явища".
14. Як Кант розрізняє "трансцендентальне і трансцендентне".
15. Як Кант пояснює "простір і час".
16. Чому Фіхте вважає поняття "річ в собі" зайвим.
17. Який зміст вкладає Шеллінг у поняття "Абсолюту".
18. Чому, на відміну від Канта, Шеллінг прихильно ставиться до тлумачення Спінози "субстанції".
19. На противагу концепції якого філософа Гегель висуває тезу про те, що "Субстанція" і є "суб'єктом".
20. Який зміст має у Гегеля категорія "буття" і яке місце ця категорія посідає в його системі.
21. Яка принципова різниця між ідеєю енциклопедії у просвітителів і гегелівською "Енциклопедією..."
22. Яка різниця між традиційним (до Гегеля) розумінням "метафізики" і тлумаченням "метафізики" Гегеля.

МОДУЛЬ ДРУГИЙ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 8

4 год

Тема: Філософія XIX та XX ст.

1. Класика та сучасність: дві епохи у розвитку західноєвропейської філософії.
2. Основні напрямки розвитку посткласичної філософії: сцієнтизм, антропологія, релігійна філософія.
3. Проблема несвідомого та ірраціонального (Ніцше, Бергсон, Фройд).

4. Позитивізм та його різновиди. Сцієнтизм та антисцієнтизм.
5. Марксистська філософія.
6. Загальна характеристика філософії екзистенціалізму. Поняття “екзистенція”.
7. Екзистенціалізм Ж.-П.Сартра (за працею “Екзистенціалізм – це гуманізм”).
8. Філософія абсурду Альбера Камю (за працею “Міф про Сізіфа”).
9. Релігійна філософія (Веттер, Жільсон, Барт).

Основні поняття: ірраціоналізм, екзистенція, волюнтаризм, інтуїтивізм, “філософія життя”, фрейдизм, неофрейдизм, позитивізм, емпіріокритицизм, махізм, верифікація, неопозитивізм, фальсифікація, демаркація, логічний позитивізм, лінгвістична філософія, логічний аналіз, семантика, семіотика, філософія науки, парадигма, атомарні факти, протокольні висловлювання, конвенціалізм, родова сутність, класова боротьба, діалектичний матеріалізм, суспільно-економічна формація, пролетаріат, реальний гуманізм, практика, ідеологія, базис, надбудова, політична економія, відчуження праці, експлуатація, матеріалістичне тлумачення історії, екзистенціалізм, дійсне і недійсне існування, погранична ситуація, турбота, відчуження, об’єктивація, комунікація, свобода, проект, абсурд, вибір, екзистенціал, суб’єктивація, бунт, екзистенціальна діалектика, трансценденція, екзистенціальна істина, герменевтика, тлумачення, мова, історичний аналіз, розуміння, неотомізм, модернізм, постмодернізм, християнський еволюціонізм, ноосфера.

Література:

- Воронкова В.Г. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 464 с.
- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.162 – 177, 178 – 214.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 137 – 145, 146 – 204.
- Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1988.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 121 – 201.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 223 – 231, 232 – 257, 258 – 273, 274 – 283, 284 – 309, 310 – 321, 322 – 331, 332 – 341, 342 – 357, 358 – 375, 376 – 393.
- Читанка з історії філософії. Кн.6. – зарубіжна філософія ХХ ст. – К., 1993.

У контексті розвитку європейської філософії виокремлюють дві епохи: класику (розвиток філософії з античних часів до I половини ХІХ ст.) та посткласику (розвиток європейської філософії зі середини ХІХ ст. до наших днів). Поняття посткласика включає в себе неокласичні та неокласичні філософські напрями. Змінюється контекст філософського знання, виникає криза раціоналістичного світогляду і фрагментація проблемного поля філософії.

Представниками ірраціоналістської філософії ХІХ ст. було зроблено акцент на подоланні раціоналізму попередньої філософської класики за рахунок висунення на перший план його основної характеристики самого світу та його розуміння людиною. У другій половині ХІХ ст. виокремились два головні напрями, за якими відбувалося переосмислення спадщини німецької класичної філософії, особливо гегельянства: з погляду матеріалізму (Фойєрбах, Маркс, Енгельс), та з погляду ірраціоналізму (К’єркегор, Шопенгауер, Ніцше, Дільтей). Раціоналістична традиція у ХІХ ст. представлена вченнями Гегеля (німецька класична філософія), вченням Огюста Конта (позитивна філософія) та К.Маркса (марксизм). Позитивізм та марксизм належать до наукової філософської тенденції (сцієнтизм). Ірраціоналістична тенденція в європейській філософії ХІХ ст., на відміну від філософської класики, ознаменувала собою відмову від визнання розумних підвалин дійсності і надання переваги ірраціональним чинникам (воля, інтуїція, підсвідоме). Філософія життя стала критичною рефлексією над філософською класикою. Життя у межах цієї концепції постає як первинна реальність цілісного органічного процесу, що передуює поділу світу на матеріальне та ідеальне.

Філософія, створена Марксом за участі Енгельса у другій половині XIX ст., називається марксизмом, який включає в себе економічну та соціально-політичну проблематику. Філософським новаторством Марксизму стало матеріалістичне розуміння історії, яке заклало підвалини соціально-філософської концепції, подолання споглядальності попереднього матеріалізму, органічна єдність ідей матеріалізму та діалектики. Зверніть увагу на кредо марксизму: суспільне буття визначає суспільну свідомість. Різновидами марксизму є класичний марксизм, ленінський етап розвитку марксизму (з кінця XIX ст. до 30-х років XX ст.), неомарксизм (з 30-х років XX ст.), до якого належить Франкфуртська школа соціології, а також постмарксизм (теорія суспільної раціоналізації Ю Габермаса) здійснювалася в останні десятиліття XX ст.

Посткласична філософія поставила претензії розумові, інтенсифікує інтерес до людини-у-світі, виявляє зацікавленість до аналізу різних типів мовної реальності, характеризується розмаїтістю (плюралізмом). Серед найважливіших напрямків посткласичного філософування виокремимо феноменологічну (Е.Гусерль), аналітичну (Л.Вітгенштайн) та соціально-критичну (Ю.Габермас) традиції. А також неотомізм (релігійна філософія), екзистенціалізм (феноменологічний напрям), постпозитивізм (соціально-критична філософія). Сартр, Камю, Ясперс – представники філософії екзистенціалізму, що виник напередодні II Світової війни. Екзистенціалізм (існування) – філософія існування, який зосереджує увагу на власне людському існуванні. Існує два різновиди екзистенціалізму: релігійний та атеїстичний. За Марселем та Ясперсом, свободу можна здобути лише апелюючи до Бога. За Сартром, бути вільним означає бути собою, тобто бути приреченим на свободу, а розуміння свободи постає як можливість вибору.

Серед філософських робіт Альбера Камю особливе місце займає “Міф про Сізіфа. Есе про абсурд”. Філософія абсурду тлумачить абсурд як найважливіший аспект буття людини у світі, що породжує бунт проти абсурдного світу, проти недосконалості та безглуздя людського буття.

Зверніть увагу на різновиди позитивної філософії у XIX та XX ст., а також на принцип перевірки на істинність (верифікація Шліка). У творчості Поппера та Куна – представників постпозитивістської філософії – отримала свій вияв аналітична стратегія розвитку посткласичної філософії. Лакатос та Фейєрабенд – представники постпозитивістської школи у філософії науки, яка розвивається в межах аналітичної традиції.

До релігійних шкіл сучасної філософії належать неотомізм (Жільсон, Марітен, Войтила – папа Іван Павло II) та неопротестантизм. Переважну увагу сучасна теологічна філософія надає двом проблемам – проблемі буття Бога як творця та проблемі буття людини як вищого творіння Бога. Філософія неотомізму виходить з принципів креаціонізму (визнання творчої ролі Бога), гносеологічного дуалізму (ствердження несуперечності віри та розуму), теодицеї (виправдання уявлень про Бога як про абсолютне добро), провіденціалізму, який стверджує розуміння історичного процесу як реалізації Божественного задуму, що має на меті спасіння людства. Неотомізм є офіційною філософською доктриною сучасного католицизму. Серед основних завдань. Що реалізовує неотомізм, є: необхідність доведення істинності католицизму, наблизитися до сучасних умов, адаптувати неотомізм до настанов сучасної культури, донести свої ідеї до простої людини. Філософія неотомізму продовжує та розвиває ідеї середньовічного філософа та богослова Томи Аквінського, який здійснив систематизацію ортодоксальної схоластики, заклав основи філософії томізму.

У контексті сучасної релігійної філософії сформувалося своєрідне реформаторське вчення Тейяра де Шардена, що поставило за мету створити нову феноменологію на основі гармонії знань конкретних наук та теологічної філософії. Тейяр де Шарден став автором концепції християнського еволюціонізму.

Філософія неопротестантизму (діалектична теологія) стверджує гріховність людини, принципово обмежуючи її можливості. При цьому повнота відповідальності за свій моральний вибір залишається за людиною.

На межі третього тисячоліття у філософії виникають нові напрямки. Найважливішим серед яких варто назвати герменевтику, центральна проблема якої – проблема розуміння. Структуралізм та його логічне продовження – постструктуралізм – нова програма аналізу соціогуманітарного

знання. Названі напрями філософії знаменують собою соціокультурну ситуацію кінця ХХ ст. – ситуацію постмодерну.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Якими причинами був зумовлений перехід від класичного до некласичного філософування?
2. Розкрийте зміст загальної назви “філософія життя”.
3. Які основні положення марксистської філософії?
4. Якою є основна проблематика феноменологічної філософії?
5. Які історичні стадії розвитку та основні проблеми філософії позитивізму?
6. Чому структуралізм вважають методологічною основою гуманітарних наук?
7. Розкрийте зміст аналітичної філософії як однієї з провідних філософських методологій.
8. Що таке “постмодернізм” та які його філософські засади?
9. Які шаблі розвитку людської індивідуальності називає К’еркегор?
10. Як поєднує науку та релігію Шарден?
11. Назвіть представників релігійної філософії ХХ століття.
12. Що таке герменевтика?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 9

2 год

Тема: Українська філософська думка

1. Філософія Київської Русі.
2. Філософія ХІУ – ХУІ ст. Києво-Могилянська академія.
3. “Філософія серця” Григорія Сковороди.
4. Філософські погляди Памфіла Юркевича.
5. Філософські ідеї Івана Франка.
6. Філософський ужинок української діаспори (Шлемкевич, Онацький, Кульчицький, Цимбалістий).

Основні поняття: “філософія серця”, кордоцентризм, антеїзм, софійність, символічний світ, агіографічна література, полемісти, братства, академічна філософія, макрокосм, мікркосм, кардіогносія, “душа народу”, символізм, екзистенційність, український романтизм, панпсихізм, монодуалізм.

Література:

1. Біленко Т. Феномен слова в християнському культурі України. – Дрогобич: Відродження, 1993. – 94 с.
2. Біленко Т.І. Феномен слова в українських реаліях: (Філософський аспект): Монографія. – К.: Знання України, 2003. – 432 с.
3. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К., 1993.
4. Історія філософії України: Хрестоматія. – С. 316, 373-383, 405-407, 434-465.
5. Історія філософії України: Хрестоматія. – К., 1993. – С. 180 – 204.
6. Історія філософії України: Хрестоматія. – К., 1993. – С. 240 – 267.
7. Історія філософії України: Хрестоматія. – К., 1993. – С. 335 – 358.
8. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.215 – 262.
9. Політологія: Кінець ХІХ – 1-а пол. ХХ ст.: Хрестоматія. – Л., 1996. – С.33 – 46, 48 – 61, 126 – 135, 493 – 501, 637 – 648.
10. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 205 – 257.
11. Прокопович Ф. Натурфілософія. Ч. I, II // Філософські твори в 3-х т. – Т. 1. – К., 1979. – Т. 2. – С. 119, 123 – 142, 147 – 150, 157 – 159, 170 – 177, 192 – 200, 233 – 243, 272 – 278, 283 – 285, 293 – 295, 313 – 317.
12. Прокопович Ф. Етика // Філософські твори в 3-х т. – К., 1979. – Т. 2. – С. 505 – 514.

13. Прокопович Ф. Логіка // Філософські твори в 3-х т. – К., 1979. – Т. 2. – С. 27 – 57.
14. Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Філософські твори в 3-х т. Т. 1. – К., 1979. – С. 286 – 287, 290.
15. Сковорода Г. Діалог. Ім'я ему – потоп зміїн // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. – К., 1973. – Т. 2. – С. 136 – 153.
16. Сковорода Г. Наркіс. Разглягол о том: узнай себя // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. Т. 1. – К., 1973. – С. 154 – 179.
17. Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит, или букварь мира // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. Т. 1. – К., 1973. – С. 413 – 436.
18. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 202 – 218.
19. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 418 – 455.

В історії української філософії можна назвати три основні етапи:

- 1) філософське мислення періоду Київської Русі – перевага питань, проблем, пов'язаних із сутністю та природою людини, а також філософсько-історичної проблематики;
- 2) епоха Відродження та Реформації, українського бароко (XVII – XVIII ст.) – період національно-культурного відродження та боротьби українського народу за відтворення власної державності. Відбувається переміщення центру уваги філософії на розгляд проблеми “людина – світ”, починає формуватися професійна філософія;
- 3) етап самобутньої національної філософії, який характеризується вирішальною роллю та впливом романтизму, постановкою проблеми “людина – нація” та формування філософії національної ідеї, розвитком професійного філософського знання, тісним зв'язком філософії не лише з релігією, але й із соціально-політичною думкою та наукою.

I. Філософська думка у культурі Київської Русі (XI – XV ст.).

Значні представники: Митрополит **Іларіон** Київський (XI ст.) – перший Київський митрополит-русин (жо нього цей сан мали тільки греки), вважається автором “**Слова про Закон і Благодать**” – першого в Україні суто філософського твору, де йдеться про обґрунтування місця молодій Києворуської держави у всесвітній історії. Спираючись на біблійну традицію, Іларіон вирізняє дві епохи, що позначають прогресивний поступ людської історії: 1 – “Старого Заповіту”, коли взаємини між людиною і Богом та людей між собою будувалися на засадах рабства, безмежної покори, наперед визначеного “Закону”, 2 – “Нового Заповіту”, де панують свобода, істина, братерська любов, “Благодать”. Ці епохи послідовно змінюють одна одну в процесі історичного розвитку. Початок зміни – євангельська проповідь Ісуса. Рух всесвітньої історії уявляється в цьому сенсі як процес поступового поширення християнства на всі народи світу, що завершується християнізацією Русі. Володимир **Мономах** (1053 – 1125) – великий князь Київський (1113 – 1125), за часів правління якого Київська Русь ще зберігала єдність, автор “Повчання”, де на основі християнської етики виклав власний життєвий кодекс. Кирило Турівський, Климент Смолятич.

Основні проблеми: “**Людина – Бог**”: співвідношення душі й тіла, морально-етичний кодекс людини, роль людини в суспільстві; значення Київської Русі у всесвітній історії.

Провідні ідеї, концепції, твори: Співпричетність світу небесного й світу земного, “правда замість істини”; уподібнення Богів; соціальна роль вища за індивідуальність; “честь і слава” як найвищі ціннісні характеристики людини”; “Закон і Благодать”. Здобутки світової інтелектуальної традиції, які впливали на розвиток: антична філософія (вчення Платона та Аристотеля), візантійська релігійна філософія, Біблія та біблійна література. Ступінь професіоналізації: філософія повністю розчинена в культурі, особливо в літературі й релігії.

II. Філософська думка України кінця XV – початку XVII ст. Представники: **Станіслав Оріховський-Роксолан** (1513 – 1566) – представник гуманізму, у Західній Європі його називали “українським Демосфеном” та “сучасни Цицероном”, досліджував історію, політику, етику, державу, розв'язував проблеми свободи особи та справедливого суспільства, обстоював

невтручання церкви у світські справи, виступав за сильну, але освічену та гуманну монархічну владу, мораль вважав першоосновою права, проголошував право людини на всебічний розвиток, задоволення земних потреб, слідування законам природи, автор творів “Про турецьку загрозу”, “Про celibat” (1547), “Відступництво Риму”, “Напучення польському королеві Сигізмунду Августу”, “Хроніка”. **Павло Русин** з Кросна (бл.1470 – 1517) – навчався у Краківському та Грейфесвальдському (Німеччина) університетах, там само працював бакалавром вільних мистецтв, професор Краківського університету, вчителював в Угорщині, перший гуманістичний поет України, один із засновників польської гуманістичної поезії, особливу увагу звертав на реальне земне життя, людську особистість, був прихильником природного права, обстоював необхідність розвитку науки та освіти як головних чинників історичного прогресу, прославляв книгу як скарбницю мудрості, філософська спадщина Русина маловідома. **Юрій Котермак-Дрогобич** (бл.1450 – 1494) – освіту дістав у Краківському та Болонському університетах, у Болонії здобув учений ступінь доктора філософії та медицини, а потім викладав там математику та астрономію, обіймав посаду ректора університету медиків та вільних мистецтв, у Кракові працював професором медицини й астрономії. **Іван Вишенський** (1550 – 1620) – письменник-полеміст, який у своїх творах обстоював самобутність духовного шляху України, **Ісайя Копинський** (невід. – 1640) – автор відомого “Алфавіта духовного”, ідейний зміст якого, зокрема проблема самопізнання, істотно вплинув на подальший розвиток української філософської думки. **Мелетій Смотрицький** (1572 – 1633) – автор “Граматики”, творів “Тренос”, “Верифікація прав ... народу руського” тощо, в яких він, відстоюючи гідність, права, культуру українців, значно розширив джерелознавчу базу української філософії, розробляв питання її методології. **Йов Борецький** (невід. – 1631).

Основні проблеми: суспільно-політичний устрій; неповторність внутрішнього духовного світу людини; протиставлення візантійсько-києворуської культурної традиції західноєвропейській.

Провідні ідеї, концепції, твори: Боротьба гуманістичних ідей із традиційно-релігійними: до перших належали ідеї “розуму і сили”, “філософа на троні”, станового устрою суспільства; до других – ідея цілковитого самозречення, усамітнення, відмови від усього мирського як призначення людини. Впливи: гуманістична філософія, реформаційні ідеї, ідеї неоплатонізму (Діонісій Ареопатіт), енциклопедичні твори Аристотеля. Ступінь професіоналізації: філософія розчинена в культурі, особливо в суспільно-політичній думці й публіцистиці, а також у богослов'ї.

Діячі Острозького центру репрезентують блискучу плеяду письменників-полемістів, які в ХІУ – першій половині ХУІІ ст. виступають в Україні з критикою теорії і практики католицизму. До цього кола належали Петро Конашевич-Сагайдачний, Йов Борецький, Іван Вишенський, Мелетій Смотрицький, Кирил Транквіліон-Ставровецький, Стефан Зизаній, Захарія Копистенський, Фома Івлєвич, Ісайя Трофимович-Козловський, Касіян Сакович. Найприкметнішою ознакою української полемічної літератури було гостре публіцистичне спрямування, прагнення до філософського осмислення актуальних проблем тогочасного суспільного життя.

Братства, що виникають в Україні в останній чверті ХУІ – на початку ХУІІІ ст., являли собою об'єднання населення міст, які за умов поширення впливу католицизму стають ідейними центрами захисту мови, культури, духовних цінностей українського народу. Найстарішим і найвпливовішим було Львівське Успенське братство, при якому 1586 р. організовано школу. На думку дослідників, вихованцями і викладачами цієї школи були такі визначні діячі української культури, як Лаврентій і Стефан Зизанії, Мелетій Смотрицький, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Ісайя Копинський, Йов Борецький, Памва Беринда та ін.

У Київській братській школі працювали Йов Борецький, Касіян Сакович, Мелетій Смотрицький, Фома Євлєвич та ін.

ІІІ. Філософія українського бароко (початок ХУІІІ – ХУІІІІІІ ст.). Представники: **Феофан Прокопович** (в миру – Єлисей, Єлізар; 1681 – 1736) – мислитель, релігійний та суспільно-політичний діяч, реформатор, письменник, викладаючи у Києво-Могилянській академії філософські курси, сприяв професіоналізації тогочасної філософської думки в Україні, творчому засвоєнню ідей західноєвропейської філософії Нового часу. Петро Могила (1596/97 – 1647),

Інокентій Гізель (1600 – 1683), Йосип Кононович-Горбацький (невід. – 1653), Георгій Щербацький, Георгій (Григорій) Кониський (1717 – 1795), Стефан Яворський (1658 – 1722), Григорій Сковорода (1722 – 1794).

Основні проблеми, що досліджуються: “Людина – Всесвіт”: устрій світу, шляхи його пізнання, призначення людини у світі, можливість досягнення щастя. Центральним об’єктом дослідження барокової філософії, естетики та мистецтва є досконала людина, або “героїчна особа”, яка втілює в собі не лише уявний, а й реально досяжний у цьому (земному) житті ідеал людини. Провідні ідеї Сковороди: вчення про “дві натури й три світи”, “сродна праця”, “нерівна рівність”.

Впливи: гуманізм, Реформація, раннє Просвітництво. Ступінь професіоналізації: відбувається становлення філософії як самостійної сфери знання, важливої навчальної дисципліни у *Києво-Могилянській академії* та інших навчальних закладах.

IV. Філософія кінця XVIII – першої чверті XIX ст.

Представники: Яків Козельський, Петро Лодій, Йоган Шад, Микола Гоголь.

Основні проблеми, що досліджуються: творче засвоєння західноєвропейської філософії, початок розробки філософії української ідеї.

Провідні ідеї: “посада” як призначення людини, “просвіщення” як “просвітлення”, філософія в системі наук. Впливи: Просвітництво, німецька класична філософія, культура романтизму. Ступінь професіоналізації: процес професіоналізації триває: збільшується кількість навчальних закладів і філософських кафедр (Київ, Львів, Харків, Одеса тощо), перекладається європейська філософська література, з’являються вітчизняні навчальні заклади.

V. Київське релігійно-філософське коло (середина XIX ст.). Представники: Памфіл Юркевич, Іван Сковорцов, Орест Новицький, Сильвестр Гогоцький, Павло Авсенєв, Йосип Міхневич.

Основні проблеми, що досліджуються: співвідношення віри і знання, з огляду на яку розв’язується питання про місце і роль філософії в духовному житті, специфіку філософії й історії філософії.

Провідні концепції: **“філософія серця”** (кордоцентризм): основою духовного життя людини є “серце” (чуття, воля, здоровий глузд), а розум лише увінчує вчення про ідею. Впливи: німецька класика, вчення Платона та неоплатонізм, патристика. Ступінь професіоналізації: філософія однаковою мірою існує як у науково-дослідній і викладацькій діяльності професорів філософії у вищих навчальних закладах Києва, Харкова, Львова, Одеси тощо, так і в літературній, поетичній, драматичній, публіцистичній творчості та культурно-просвітницькій і суспільно-політичній діяльності чільних представників української культури.

VI. Філософія української ідеї у Кирило_Мєфодіївському товаристві. Представники: Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко.

Основні ідеї, що досліджуються: “людина – нація”, філософія української ідеї: риси українського національного характеру, самобутність української мови та культури, історичне призначення українського народу, роль інтелігенції у національно-визвольному русі.

Провідні концепції: українці – окремий народ, особливо позначений волелюбністю, що має подавати приклад іншим народам, передусім слов’янським; “дві російські народності”; “україноцентризм”, “філософія трагедії”. Впливи: культура романтизму. Ступінь професіоналізації – як у попередньому періоді.

VII. Філософсько-соціологічна думка у громадівському русі. Представники: Володимир Антонович, Олександр Потебня, Михайло Драгоманов.

Основні проблеми – “людина – нація” тощо.

Провідні ідеї: “громадівський соціалізм”; “думка і мова”; “мова і національність”. Впливи: позитивізм, ідеї лібералізму, теорії наукового соціалізму (Сен-Сімона, Прудона), класична філософія мови Вільгельма фон Гумбольдта.

VIII. Філософські ідеї у творчості покоління “Молодої України”. Представники: Трохим Зіньківський, Іван Франко, Леся Українка, Микола Міхновський.

Основна проблематика – “людини– нація” тощо.

Провідні концепції: “Молода Україна”; історичний поступ і національне відродження як його складова; “будитель і народ”. Впливи: німецька класика, позитивізм, культура романтизму, ірраціоналістичні течії, “філософія життя”.

IX. Академічна філософія (кінець XIX – початок XX ст.). Представники: Володимир Лесевич, Олексій Козлов, Георгій Челпанов, Петро Кудрявцев, Петро Ліницький, Дмитро Богдашевський, Василь Зеньківський.

Основні ідеї, що досліджуються: сутність філософії, співвідношення філософії й науки, філософії та релігії, обмеженість раціоналістичної й матеріалістичної філософії, розробка власних філософських систем, історія філософії як наука.

Провідні концепції: “панпсихізм”, “синехологічний спіритуалізм”, “монодуалізм”. Впливи: другий позитивізм (емпіріокритицизм), некласична філософія, зокрема екзистенціалізм Сьорена К’єркегора, релігійно-теїстична філософія, філософія неокантіанства.

X. Філософські ідеї в українській культурі початку XX ст. Представники: Михайло Грушевський, Богдан Кістяківський, Володимир Винниченко, Володимир Вернадський.

Основні ідеї : завершення створення філософії української ідеї.

Провідні концепції: “України-Руси” концепція, ноосферна концепція, етика “конкордизму” й “чесності із собою”. Впливи: некласична філософія, зокрема неокантіанство і “філософія життя”, позитивізм, антропокосмізм.

XI. Філософія в радянській Україні (20 – 80-ті роки XX ст.). Представники: Микола Хвильовий, Микола Скрипник, Семен Семковський, Володимир Юринець, Павло Копнін, Володимир Шинкарук.

Основні ідеї: нова пролетарська культура; всеосяжна матеріалістична філософська система для пояснення природи, суспільства і людського мислення; історія ранніх етапів української філософської думки.

Провідні концепції: “азіатський ренесанс”, “боротьба двох культур”, діалектичний та історичний матеріалізм; “логіка наукового пізнання”. Впливи: філософія марксизму. Ступінь професіоналізації: відбувається становлення професійної філософії у вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах.

XII. Філософі в діаспорі (20 – 80-ті роки XX ст.). Представники: Дмитро Донцов, В’ячеслав Липинський, Іван Лисяк_Рудницький, Дмитро Чижевський, Іван Мірчук, Микола Шлемкевич.

Основні ідеї: причини невдачі української незалежності, умови її відтворення; самотність історії української культури, літератури, філософської думки.

Провідні концепції: “інтегральний націоналізм”, “Українська Нація, Українська Земля, Українська Держава”, “Україна між Сходом і Заходом”. Впливи: “філософія життя”, зокрема Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше, низка течій західної філософії XX ст.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Які особливості української філософської думки?
2. Назвіть найвизначніші віхи в історії української філософії.
3. Які особливості української філософії називає Дмитро Чижевський?
4. Яких українських мислителів ви знаєте?
5. У чому полягає зв’язок філософської культури Київської Русі та західноєвропейського середньовічного суспільства?
6. Що таке академічна філософія в історії української філософської думки?
7. Які основні риси філософського вчення Григорія Сковороди?
8. Що таке поступ, за вченням Івана Франка?
9. Що таке українська історіософська наука?
10. Назвіть сучасних українських філософів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 10

2 год

Тема: Основні поняття онтології

1. Поняття “буття” у філософії. Основні форми буття.
2. Простір і час як філософські поняття. Соціальний простір і час.
3. Антропологічні виміри буття.
4. Класичне та неklasичне розуміння поняття буття.
5. Світоглядний сенс буття.

Основні поняття: буття, небуття, існування, антропний принцип, інтенція, онтологія, простір, час, матерія, ідея, матеріалізм, ідеалізм, монізм, дуалізм, субстанція, субстанціоналізм, динамізм, реальність, дійсність, наукова картина світу, мікро-, макро- та мега процеси.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.263 – 284.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 258 – 291.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 220 – 237.

Онтологія – розділ філософії, що вміщує в собі вчення про буття у всьому розмаїтті його виявів. Парменід вперше вводить поняття буття як суще та небуття як несуще. Він вважає, що буття існує, оскільки про нього можна помислити, а небуття не існує, оскільки його не можна уявити, помислити, висловити. Буття, за Парменідом, не виникає і не зникає, воно безперервне, єдине та однорідне, воно самодостатнє та є досконалим. Буття стало центральною філософською категорією. Атомісти, Платон, Аристотель та їхні послідовники визнавали небуття, а елеати, Емпедокл, Декарт не визнавали небуття. У східній філософсько-релігійній традиції (буддизмі, у філософії вайшешіки) визнання небуття є основоположним принципом. Найвищу оцінку небуття знаходимо у середньовічній європейській філософії, яке тлумачиться як божественне Ніщо, яке стало вихідним матеріалом для творіння вище створеного буття.

Зверніть увагу на форми буття: буття природи, буття свідомості, буття суспільства та буття людини. Поняття реальність співмірне з поняттям буття, що свідчать про факт існування. Суб’єктивний ідеалізм є різновидом ідеалізму, що заперечує наявність будь-якої реальності поза свідомістю суб’єкта. Довколишній світ зводиться до його індивідуально-особистісного сприйняття суб’єктом, комплексу його відчуттів (Берклі, Г’юм). У представників екзистенціалізму Гадегера та Сартра смисл буття бачиться у бутті індивіда, а оточуючі людину речі не мають незалежного існування і власної природи.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Коли і чому в філософії з’явилась проблема буття?
2. У чому сутність парменідового розуміння буття?
3. Хто з античних філософів не сприйняв парменідового тлумачення буття і чому?
4. У чому полягає специфіка середньовічного тлумачення проблеми буття?
5. Які зміни у розумінні проблеми буття відбулись у філософії Нового часу?
6. Розкрийте зміст вислову "онтологічний поворот у філософії ХХ ст."
7. Чи є змістовний зв’язок між світоглядом людини ХХ ст. та філософським вирішенням проблеми буття, і якщо є – чому?
8. Що таке матерія та яка її структура?
9. Які форми руху матерії Ви знаєте?
10. Як співвідносяться поняття "матерія" і "субстанція"?
11. Як співвідноситься природничонаукове і філософське розуміння матерії"?
12. Розкрийте зміст субстанційної та реляційної (релятивістської) концепцій простору і часу.
13. Як співвідносяться поняття "рух", "розвиток", "прогрес"?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 11

2 год

Тема: Свідомість як філософська проблема

1. Походження свідомості.
2. Діяльна природа та суспільна сутність свідомості.
3. Ідеальне як спосіб існування свідомості.
4. Творчий характер свідомості.

Основні поняття: свідомість, самосвідомість, несвідоме, колективне несвідоме, мислення, мова, спілкування, рефлексія, онтологія свідомості, ідеальне, чиста свідомість, надсвідоме, пам'ять, воля, мета, інстинкт, трудова теорія, уфологічна теорія, панпсихізм, знаково-символічний, соціальна спадкоємність.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.285 – 310.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 315 – 334.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 238 – 253.

Свідомість є суб'єктивною, вона нерозривно пов'язана з життєдіяльністю окремого суб'єкта. Свідомість предметна, в її образах фіксуються властивості та відносини предметів, але не ті складні нейрофізіологічні процеси, які відбуваються в нервовій системі при сприйнятті будь-якого предмету. Образи свідомості не мають звичних ознак матеріальних предметів – маси, об'єму, просторово-часових параметрів тощо. Свідомість нерозривно пов'язана з мовою, має понятійний, узагальнений характер. Формується та розвивається у процесі суспільно-історичної практики людини. У марксизму свідомість розглядається як функція мозку, як здатність високоорганізованої матерії відображати об'єктивний світ, як необхідний компонент предметно-практичної діяльності людини (діяльна та суспільна природа свідомості).

Зверніть увагу на загальну особливість свідомості – ідеальність, яку визнають представники усіх філософських напрямків.

Феноменологія розглядає свідомість як специфічний вид буття, який неможливо виразити у традиційному ракурсі суб'єкт-об'єктних стосунків, оскільки “Я” не може спостерігати себе збоку (Гуссерль, Сартр).

Людині властиве психічне відображення, яке здійснюється у вигляді чуттєвих та раціональних форм: відчуттів, сприйняття, уявлень та абстрактно-логічного мислення.

Зверніть увагу на структуру свідомості, за Фройдом, який виокремлює підсвідомий, свідомий та надсвідомий її пласти. Підсвідоме керує свідомим та визначає зовнішню поведінку людини. Неофройдизм (Юнг) надає перевагу колективному несвідомому.

Розгляньте суспільні форми свідомості: наукову, моральну, політичну, правову, релігійну, філософську та естетичну, що відображають відповідні складові суспільної реальності.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягають труднощі філософського вирішення проблеми свідомості?
2. Якою метафорою користувались давні греки для опису свідомості і чому?
3. У чому полягає зв'язок середньовічного розуміння свідомості з геоцентричним світоглядом?
4. Чому в релігійній філософії свідомість розуміється як тягар і "хрест"?
5. Які концептуальні зміни в розгляді проблеми свідомості відбулись у філософії Нового часу?
6. Яким є зміст і соціальні передумови марксової концепції свідомості?
7. У чому полягає подібність та відмінність марксової і фройдової концепцій безсвідомого?

8. Що таке свідомість, які її структура, джерела і витoki?
9. Розкрийте зміст понять "самосвідомість", "ідеальне", "духовне".
10. Які історичні та сучасні варіанти вирішення проблеми ідеального Ви знаєте?
11. Що таке суспільна свідомість і яка її структура?
12. Які сучасні концепції свідомості Ви знаєте?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 12

2 год

Тема: Діалектика як теорія розвитку і спосіб осягнення світу

1. Поняття розвитку в діалектиці.
2. Основні закони діалектики.
3. Парні діалектичні категорії.

Основні поняття: діалектика, метафізика, рух, діалектичний метод, релятивізм, закон, категорія, принцип, історичне і логічне, сутність і явище, видимість, детермінізм, еволюція, індетермінізм, софістика, розвиток, єдність, зміна, біфуркація, традиція, стрибок, якість, кількість, зміст, форма, дійсність, можливість, причина, наслідок, тотожність, відмінність, діалектична логіка, діалектичний матеріалізм, синергетика.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.473 – 511.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 28 – 30, 130 – 136, 288 – 291.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 316 – 377.

Діалектика – це теорія розвитку. Стихійна її форма має місце у філософському вченні Геракліта в межах античності, обґрунтована діалектика знайшла своє життя у філософській творчості Гегеля у межах німецької класичної філософії. Діалектика як один з основних філософських методів, що досліджує явща, речі та процеси у розвитку та у взаємних зв'язках, протистоїть метафізичному методові, який розглядає речі, явища у сталому та відрваному від інших явищ вигляді. Розвиток – це закономірна якісна зміна кінцевих об'єктів, поява нових форм буття, що вирізняється скерованістю та незворотністю.

В основі діалектичної концепції розвитку лежать три основні закони: 1) закон єдності та боротьби протилежностей, що розкриває джерело розвитку; 2) закон взаємного переходу кількісних і якісних змін, який вказує на механізм розвитку; 3) закон заперечення заперечення, який визначає напрям розвитку. Продумайте приклади, якими можна обґрунтувати та пояснити основні закони діалектики.

Парними діалектичними категоріями є: одичне, особливе та загальне; зміст та форма; причина та наслідок; можливість та дійсність; частина та ціле; сутність та явище. Саме за допомогою цих парних категорій діалектика як теорія розвитку формулює свої неосновні закони, які дозволяють системно та багатопланово уявити розгортання процесу розвитку.

Особливу увагу зверніть на такі категорії: якість, кількість, міра, стрибок, рух, розвиток, прогрес, регрес.

Істина – це адекватне відтворення реальності, що постає у свідомості людини в результаті процесу пізнання світу. Детальніше ви зможете вивчити види істини в наступній темі.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке діалектика?
2. Хто є родоначальником стихійної діалектики?
3. Хто обґрунтував закони діалектики?
4. Назвіть та на прикладі поясніть парні діалектичні категорії.

5. Поясніть закони діалектики.
6. Що таке теорія розвитку?
7. Чим рух відрізняється від розвитку?
8. Що таке прогрес та регрес?
9. Що таке поступ?
10. Що таке діалектична бесіда, за Сократом?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 13

2 год

Тема: Проблема пізнання у філософії

1. Поняття пізнання: його види та сутність.
2. Рівні і форми пізнання.
3. Проблема істини у пізнанні.
4. Наукове та ненаукове пізнання.
5. Людина і пізнання. Творчість як спосіб пізнання.

Основні поняття: суб'єкт, об'єкт, предмет, гносеологія, епістемологія, агностицизм, чуттєве пізнання (емпіризм), раціональне пізнання (раціоналізм), скептицизм, релятивізм, догматизм, істина, правда, достовірність, творчість, інтуїтивізм.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 368 – 416.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 28 – 30, 130 – 136, 288 – 291, 292 – 316.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 254 – 273.

Пізнання – це творча діяльність суб'єкта, яка зорієнтована на отримання знань про світ. Залежно від призначення, ознак отриманого знання, засобів та методів його здобуття пізнання може здійснюватися у різних формах: буденне, міфологічне, релігійне, художнє, філософське та наукове.

Вихідну структуру пізнання у класичній філософії задає суб'єкт-об'єктне відношення, в межах якого основним постає питання про можливість адекватного відтворення суб'єктом сутнісних (якісних) ознак об'єкта. Відштовхуючись від вирішення цього питання виокремлюють позиції пізнавального оптимізму (гностики) та агностицизму (агностики). Агностицизм твердить, що неможливо однозначно довести відповідність пізнання дійсності, а тому – побудувати істинну всезагальну систему знань (Берклі, Г'юм, Кант виходили із засад агностицизму). Починаючи з “коперніканського перевороту” Канта, філософія акцентує увагу на активній ролі суб'єкта у пізнавальному процесі. Марксизм відстоює принципову пізнавальність світу для людини. У “тезах про Фойєрбаха” Маркс вводить практику у теорію пізнання, підкреслюючи практичну природу пізнавальної діяльності людини. Практика – активна чуттєво-предметна діяльність людини, цілеспрямована на перетворення природи та суспільства у відповідності до соціальних потреб. Людська діяльність включає, зокрема, і духовне виробництво.

Відчуття – найелементарніша форма чуттєвого пізнання. Сприйняття постає як цілісний і водночас структурований образ, що складається з декількох відчуттів. Уявлення – образ раніше сприйнятого чи створеного уявою явища. Чуттєвому пізнанню притаманна наявність безпосереднього зв'язку з реальною дійсністю, а тому – фрагментарність та конкретність. Пригадайте емпіризм та сенсуалізм як гносеологічні напрями.

Формами раціонального пізнання є поняття, судження та умовивід. Це способи відображення дійсності через взаємозв'язані абстракції. Раціональне пізнання – це активний процес узагальненого, абстрактного та опосередкованого відображення дійсності. Пригадайте раціоналізм Нового часу. Зверніть увагу на третій синтезувальний рівень пізнання, який поєднує чуттєвий та раціональний.

Зверніть увагу на види істини. У класичній філософській традиції формуються кореспондентська, когерентна та прагматична концепції істини. У посткласичній філософії істина позбавляється об'єктивного статусу (К'єркегор, неопозитивізм).

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке знання і пізнання?
2. Які основні етапи розробки проблем пізнання в історії філософії Ви знаєте?
3. Що є предметом гносеології та яка її відмінність від епістемології?
4. Який зв'язок між пізнанням і практикою?
5. Розкрийте зміст понять "об'єкт" і "суб'єкт пізнання".
6. Що таке істина, які її властивості та критерії?
7. У чому полягає сутність хиби (омани, помилки, неправди)?
8. Які пізнавальні здібності людини Ви знаєте? Розкрийте їхній зміст.
9. Як можуть співвідноситись пізнання і віра?
10. Що таке правда? Що таке "художня правда"?
11. Що таке верифікація?
12. У чому відмінність метафізики та діалектики?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 14

2 год

Тема: Філософія і методологія науки

1. Поняття методу, методології та методики.
2. Методи і форми наукового пізнання.
3. Особливості методології у сучасній філософії.
4. Наукова картина світу.

Основні поняття: метод, методологія, методика, методологічний монізм, методологічний плюралізм, складові методу пізнання, науковий факт, процедура, алгоритм, рецепт, філософські парадигми, феноменологія, логічний аналіз, категоріальний аналіз, діалектика, системно-структурний аналіз, герменевтика, трансцендентальна аналітика, структуралізм, деконструкція, описи, зведення, протоколи, спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент, аналіз, синтез, індукція, дедукція, ідеалізація, формалізація, міркування, інтелектуальне споглядання, мислене конструювання.

Література:

- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С. 388 – 416.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 27 – 31, 311 – 316.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 378 – 399.
- Філософія. Курс лекцій. – К., 1994. – Лекція 21.

Наука – це багатовимірний феномен цивілізації, вона є формою соціально-організованої пізнавальної діяльності, в якій на основі випереджувального відображення дійсності здійснюється об'єктивно-предметне ідеальне освоєння природної та соціокультурної реальності. Наукове пізнання потребує спеціального наукового апарату, особливої мови, специфічних способів обґрунтування істинності знання, підготовленого суб'єкта наукової діяльності тощо.

У процесі історичного розвитку науки змінювалися її функції у соціальному житті. В епоху становлення природознавства наука винайшла свою світоглядну функцію. У XIX ст. до неї додалася ще одна функція – бути виробничою силою у суспільстві. У першій половині XX ст. наука стала перетворюватися у діяльну соціальну основу, втілювалася у різних сферах соціального життя та регулювала різні види людської діяльності.

У структурі наукового знання можна виокремити емпіричний та теоретичний рівні. Емпіричний пласт науки вибудовується на таких методах: порівняння, вимірювання,

спостереження, експеримент та опис. Зверніть увагу на теоретичні методи наукового пізнання: ідеалізація, знакове моделювання, мисленнєвий експеримент, формалізація, аксіологічний метод, метод математичної гіпотези, сходження від абстрактного до конкретного, історичний та логічний методи тощо. Найважливішими науковими методами пізнання постають індукція та дедукція, аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення.

Пізнавальна діяльність в науці передбачає використання таких форм наукового знання: науковий факт, проблема, питання, гіпотеза та теорія.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Розкрийте основні аспекти поняття "наука".
2. У чому полягають основні закономірності розвитку науки?
3. Розкрийте специфіку рівнів та структури наукового пізнання.
4. Розкрийте зміст екстерналістських та інтерналістських концепцій генези науки.
5. У чому відмінність метафізичного та діалектичного методів пізнання?
6. Назвіть правила Декарта та поясніть їхню роль у процесі наукового пізнання.
7. Назвіть рівні пізнання.
8. Яке сучасне розуміння науки як суспільного інституту?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 15

2 год

Тема: Проблема людини у філософії

1. Проблема людини в історії філософії.
2. Діяльність як основа людського існування у світі.
3. Проблема сутності людини. Сутність та існування.
4. Індивід, індивідуальність, особистість.
5. Свобода як сутнісна характеристика людського буття.

Основні поняття: людина, особистість, індивідуальність, особа, персона, персоналізм, індивід, антропологія, антропоцентризм, гуманізм, гомініди, душа, філософська антропологія, сутність, екзистенція, соціальне, біологічне, антропосфера, суб'єктивне, свобода, смерть, сенс життя, філія, агапе, прагма, етизація, наявне і потенційне існування.

Література:

- Воронкова В.Г. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 464 с.
- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.311 – 344, 345 – 367.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 576 с. (Альма-матер). –С. 335 – 361.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 298 – 315.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник / Бичко І.В. та ін. – К., 1991, 1993.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 458 – 465.

Філософська антропологія – це філософія людини, вчення про людину, про фундаментальне підґрунтя її буття, що розвивається у тісній єдності з іншими галузями знання, що вивчають людство на усіх історичних етапах його розвитку. У посткласичній філософії II пол. XX ст. особливий інтерес до проблеми людини пов'язаний з усвідомленням кризисності людського існування, визнанням творчих можливостей і одночасним розумінням обмеженості та руйнівної її складової.

В античній філософії і філософії Стародавнього Сходу склався образ людини, який вирізняється космоцентричністю (людина – частина природи, космосу). Гуманістичний поворот здійснив Сократ в межах античності. Середньовічному світоглядові притаманне теоцентризм (людина як істота з акцентом на внутрішній духовній складовій), тому походження, сутність людини, як і земного світу, визначаються через їхнє ставлення до Бога. У культурі та філософії

Нового часу людина тлумачиться як самостійно мисляча, пізнаюча та діяльна істота. Паскаль висловив думку про природне походження людини, а також стверджував пріоритет розуму над іншими здібностями людини. Гольбах виходив з визнання людини як природної істоти, яка відрізняється схильністю до добра та досягнення щастя. Просвітники апелювали до розуму людини, який спирався б на наукове знання та досвід. Гегель підкреслював духовну самоактивність людини, заданість її вищою метою. Активна духом людина постає як творче перетворююче начало. На думку Сартра, буття передре сущності. Буття людини набуває правдивої та особистісної вартості у стані екзистенціальної свободи. Тейяр де Шарден створив концепцію, за якою картина глобальної еволюції планетарного буття включає в себе божественний творчий акт, завдяки якому людина змогла піднятися до рівня духовної особистості людини. Людина – істота природна, духовна, культурна та соціальна. Зверніть увагу на поняття індивіда, індивідуальності, особи, особистості, що визначають різні складові поняття людина.

Природньо-еволюційний підхід появи людини розкриває об'єктивні закономірності становлення людини у процесі природної та соціальної еволюції (теорія Дарвіна). Креаціоністський підхід, зокрема релігійно-християнський, передбачає факт творення людини Богом. Креаціонізм ґрунтується на вірі у дивовижне творення, тобто таке, що не включене у закономірний природний зв'язок подій. Трудова концепція антропосоціогенезу (Енгельс) акцентує увагу на трудовій діяльності людини, на взаємодії природи і людини, в результаті якої людина перетворює природу. Уфологічна версія про позаземне походження людини розвивається в науково-фантастичній та літературній формах. Ігрова концепція ґрунтується на ідеях Гейзінґи. Символічна концепція належить Кассіреру. Загалом людина постає як біосоціальна істота.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Які, на Ваш погляд, причини зростання інтересу до антропологічної проблематики?
2. Чому багато філософів і мислителів кажуть про людину як тасмницю?
3. Які Ви знаєте основні риси пануючого розуміння людини в добу античності. Середньовіччя і в Новий час?
4. Яка роль діяльнісної парадигми в розумінні людини?
5. Розкрийте зміст поняття "антропосоціогенез" та підходів до розуміння сутності антропосоціогенезу.
6. У чому сутність проблеми співвідношення біологічного та соціального в людині? Які варіанти вирішення цієї проблеми Ви знаєте?
7. Розкрийте зміст понять "індивід", "індивідуальність", "особистість".
8. У чому полягає унікальність особистості людини?
9. У чому полягає парадоксальність феномену свободи особистості?
10. Що таке "самоцінність людини"?
11. Які типи ставлення до життя і смерті Ви знаєте?
12. У чому сенс безсмертя особи?
13. Які шляхи подолання кризи особистості на межі ХХ та .ХІ ст. Ви можете запропонувати?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 16

2 год

Тема: Цінності та їх роль у житті суспільства

1. Аксиологія у системі культури. Основні концепції цінностей.
2. Структура цінностей.
3. Людина у системі цінностей. Вищі духовні цінності.
4. Плюралізм цінностей та способи їх пізнання.
5. Цінності у системі суспільних відносин.
6. Проблема глобалізації у сучасному світі.

Основні поняття: цінність, людина, антицінності, аксіологія, духовні цінності, матеріальні цінності, духовне життя суспільства, ієрархія цінностей, переоцінка усіх цінностей, добро і зло, аполлонівське начало життя, діонісійне начало життя, свобода, гуманізм, щастя, віра, глобальні проблеми.

Література:

- Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – К.: Генеза, 1993. – 225 с.
- Воронкова В.Г. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 464 с.
- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.330 – 344, 417 – 443, 444 – 472.
- Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). –С. 362 – 384.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576. – С. 400 – 419, 420 – 440, 441 – 463, 542 – 561.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. – С. 458 – 465.

Аксіологія – це теорія цінностей, які плекаються культурою та усім суспільним розвитком людства. Поняття культура у сучасній філософії має багатозначний зміст, у ньому містяться ознаки життєдіяльності суспільства, а також соціально значуща інформація, що зафіксована у знакових системах матеріального та духовного порядку. Культурна традиція – це найстійкіша складова культури, яка забезпечує передачу та збереження елементів соціальної та культурної спадкоємності. Розвиток культури передбачає також новаторство – наростання культурного багатства у процесі творчості. Зверніть увагу на основні концепції цінностей, що формувалися впродовж багатьох століть та пропонують різні погляди на сенс людського буття та його розуміння.

Життєвий світ людини твориться у зв'язку з ціннісними орієнтирами суспільства. Екзистенційні проблеми – це проблеми, пов'язані з переживанням людиною власного буття у світі: проблеми життя, смерті, сміху, сорому, любові, щастя, свободи, Бога, провини тощо.

У сучасному світі надзвичайно актуальними постають система цінностей та ціннісних орієнтирів кожної людини та суспільства загалом.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке аксіологія?
2. Що таке цінність?
3. Які цінності Вам відомі?
4. Чи може жити суспільство без цінностей?
5. У чому сенс життя людини?
6. Як історично змінювалися уявлення про культуру?
7. Якими способами передається культурна спадщина?
8. Спектр уявлення про цивілізацію?
9. На які типи поділяються цивілізації?
10. Що таке "контркультура"? Яке її ставлення до масової культури?
11. Яка визначальна причина кризи сучасної культури?
12. У чому полягає специфіка філософського аналізу культури?
13. Які найвідоміші концепції та визначення культури Ви знаєте?
14. Чи існує прогрес у культурі?
15. Перед якими перспективами постає сучасне людство?
16. У чому коріняться проблеми сучасної цивілізації?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тестові завдання до 1, 2, 3 тем (варіант І)

Варіант 1

1. Виберіть судження, що характеризують такий феномен духовного світу людини і суспільства, як світогляд:
  - а) світогляд – це форма організації самосвідомості індивіда та суспільства;
  - б) світогляд – це уявлення про світ та місце людини у ньому;
  - в) світогляд – це сукупність індивідуального досвіду людини;
  - г) світогляд – це чітка несуперечлива система суджень про природу.
2. Назвіть основні регіони, де зародився філософський світогляд:
  - а) Далекий Схід; б) Давня Греція; в) Америка; г) Давній Китай; д) Давній Єгипет; е) Давня Індія.
3. Вкажіть риси, що притаманні давньогрецькій філософії:
  - а) онтологізм; б) агностицизм; в) космологізм; г) особливий стиль мислення; е) емпіризм.
4. Назвіть давньогрецьких філософів, що розвивали атомістичне вчення:
  - а) Левкіпп; б) Зенон; в) Епікур; г) Демокріт; д) Сократ; е) Емпедокл.
5. Визначіть автора відомої тези “Людино, пізнай саму себе”:
  - а) Платон; б) Сократ; в) Будда; г) Конфуцій.

Варіант 2

1. Вкажіть історичні типи світогляду:
  - а) релігійний світогляд; б) екзистенціалізм; в) атеїзм; г) міфологія;
  - д) філософський світогляд.
2. Виокреміть представника філософії Стародавньої Індії:
  - а) Лао-цзи; б) Платон; в) Конфуцій; г) Сідхартха Гаутама (Будда);
  - д) Сократ; е) Піфагор; є) Зенон; ж) Парменід.
3. Визначіть особливості філософії Стародавнього Сходу:
  - а) культ розуму і логіки; б) збереження та зміцнення традицій; в) ідея збереження гармонії Космосу за рахунок внутрішнього перетворення духовного світу людини.
4. Вкажіть давньогрецьких філософів, яких називали “вчителями мудрості”:
  - а) послідовників Платона; б) скептиків; в) софістів; г) усіх давньогрецьких філософів.
5. Закінчіть фразу: “Давньогрецький філософ Сократ, вступаючи у діалог із співбесідником і бажаючи, щоб той самостійно осягнув ступінь свого незнання предмету обговорення, використовував метод .....

Варіант 3

1. Розташуйте в хронологічній послідовності такі феномени духовної культури: а) наука; б) міфологія; в) філософія.
2. Вкажіть чотири “благородні істини” буддизму:
  - а) життя – це страждання;
  - б) необхідно притримуватися принципу недіяння;
  - в) причиною страждань є прив’язаність до життя;
  - г) можна досягнути звільнення від страждань; д) необхідно дотримуватися принципу “золотої середини”;
  - е) існує восьмитупеневий шлях самовдосконалення.
3. Визначіть представників філософії Стародавньої Греції: а) Конфуцій; б) Платон; в) Будда; г) Сократ; д) Піфагор; е) Гегель; є) Берклі.
4. Встановіть, чи правильно є теза: Вчення Сократа було ідейним фундаментом філософської школи софістів.

Так	Ні
-----	----
5. Вкажіть філософські школи епохи еллінізму: а) раціоналізм; б) стоїцизм; в) агностицизм; г) кінізм; д) епікуреїзм; е) піфагореїзм.

Варіант 4

1. Вкажіть риси, що характерні для міфологічного світогляду:

а) синкретичність; б) раціональність; в) антропосоціоморфізм; г) чітка логічна структура; д) генетизм; е) образність та емоційність.

2. Назвіть основні філософські школи давньокитайської філософії:

а) даосизм; б) скептицизм; в) джайнізм; г) кінізм; д) конфуціанство; е) буддизм.

3. Встановіть, хто з давньогрецьких філософів є засновником наївної стихійної діалектики:

а) Платон; б) Сократ; в) Геракліт; г) Демокріт; д) Парменід.

4. Проаналізуйте, чи правильною є теза: Школа філософів-софістів змістовно передувала вченню Сократа.

Так

Ні

5. Виокреміть уявлення про природу держави, яке характерне для Платона:

а) держава – це результат суспільного договору між людьми;

б) держава здійснює батьківську опіку над людиною та керує нею, людина підкоряє свої інтереси державним;

в) держава – це “град земний”.

Варіант 5

1. Виокреміть сюжети, які характерні для архаїчних міфів:

а) антропологічні; б) космогонічні; в) космологічні; г) екологічні; д) теогонічні; е) антропогонічні; ж) соціальні.

2. Вставте пропущене слово: “Світоглядним фундаментом державної ідеології середньовічного Китаю було .....

3. Визначіть, яке вчення належить давньогрецькому філософу Платону:

а) атомістичне; б) етичний раціоналізм; в) вчення про світ ідей (ейдосів).

4. Назвіть давнього філософа, який висловив думку про те, “людина – це мірило усіх речей”:

а) Протагор; б) Лао-цзи; в) Емпедокл; г) Сократ.

5. Визначіть основні науково-філософські досягнення Аристотеля. Він:

а) створив основу сучасної системи філософських категорій;

б) заснував формальну логіку;

в) заснував психологію;

г) заклав основи синергетики;

д) окреслив предметні поля усього комплексу науковго античного знання;

е) визначив специфіку етики, естетики, знання, визначив предметні галузі існуючих у той час наук.

Варіант 6

1. Визначіть час виникнення філософського світогляду:

а) середина III тисячоліття до н.е.;

б) III – I століття до н.е.;

в) VІ – VІІ століття до н.е.;

г) XVІІ – XVІІІ століття н.е.

2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавньої Індії: а) інь-ян; б) цзи; в) нірвана; г) сансара; д) дао; е) ци; ж) карма.

3. Вкажіть давньогрецьких філософів, що розробили проблему першоначала та єдиної основи світобудови:

а) Платон; б) Фалес; в) Протагор; г) Геракліт; д) Анаксімен; е) Анаксимандр; ж) Сократ; з) Піфагор.

4. Визначіть, що складає сутність вчення Платона про пізнання:

а) ідея реінкарнації; б) ідея пригадування отриманого знання; в) ідея божественного одкровення.

5. Назвіть давньогрецького філософа, якому належить таке визначення людини: “Людина є суспільною твариною”:

а) Сократ; б) Платон; в) Демокріт; г) Аристотель.

Варіант 7.

1. Вставте у текст пропущені слова з наведених далі: а) мистецтво; б) філософія; в) релігія; г) наука; д) міфологія
 “Перша форма світогляду ..... була доінтелектуальною, друга ..... надінтелектуальною, тобто такою, що не потребує логіки та раціонального знання. Своєю чергою, ... висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду”.
2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавнього Китаю: а) дао; б) нірвана; в) цзи; г) мокша; д) ци; е) інь-ян.
3. Назвіть мислителя, якому належить висловлювання “Усе тече, усе змінюється, і не можна двічі ступити одну воду”: а) Фалес; б) Демокріт; в) Геракліт; г) Зенон.
4. Вкажіть, яке з філософських вчень найбільш повно розроблене Парменідом: а) вчення про першооснову світобудови; б) вчення про форму; в) вчення про буття.
5. Визначіть, хто з давньогрецьких філософів здійснював синтез і систематизацію усього комплексу античного науково-філософського знання: а) Аристотель; б) Парменід; в) Платон.

Варіант 8.

1. Визначіть, що є предметом вивчення філософії:
  - а) Бог; б) фізична реальність; в) матерія;
  - г) найзагальніші сутнісні характеристики світу, людського відношення до природи, суспільства і духовного життя людини.
2. Визначіть, яка характерна риса філософії Стародавньої Індії:
  - а) внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом;
  - б) орієнтація на формування практичного політично-етичного знання;
  - в) розвиток культури теоретичного мислення.
3. Спираючись на наведені приклади, назвіть першооснову світу у філософському вченні Піфагора. Одиниця у піфагореїзмі – діяльне начало і форма усіх речей; двійка – пасивне начало речей; Всесвіт й усі речі визначені через трійку тощо. Першооснова усього існуючого в піфагореїзмі – це .....
4. Визначіть ім'я давньогрецького філософа, починаючи з якого у західній тардиції філософування вперше чітко окреслився інтерес до людини :
  - а) Протагор; б) Сократ; в) Зенон; г) Аристотель; д) Геракліт; е) Платон.
5. Визначіть, що об'єднує різні за ціннісними орієнтаціями такі філософські школи епохи еллінізму, як стоїцизм, кінізм, епікуреїзм:
  - а) засновники філософських шкіл народилися в одному місті-полісі Афінах;
  - б) ці філософські вчення об'єднує загальна етична проблематика;
  - в) усі ці школи утворені послідовниками Сократа.

Варіант 9.

1. Встановіть відповідність між уявленнями про предмет філософії і названими філософськими традиціями:
  - 1) натурфілософія; 2) неопозитивізм; 3) марксизм; 4) феноменологія:
  - а) предмет філософії – логічний аналіз мови науки;
  - б) предмет філософії – природа як така;
  - в) предмет філософії – “життєвий світ” людини;
  - г) предмет філософії – всезагальні об'єктивні закономірності функціонування і розвитку природи, суспільства і пізнання.
2. Визначіть основні передумови, що характеризують особливості філософії Стародавньої Греції:
  - а) кастово-кланова ієрархія суспільства;
  - б) торгово-ремісничі відносини;
  - в) демократія у суспільному житті;
  - г) панування землеробної общини;
  - д) соціальний динамізм.

3. Проаналізуйте, для якої філософії специфічною є внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом:
  - а) Стародавня Індія; б) Стародавній Китай; в) Стародавня Греція.
4. Визначіть першоначало світобудови, яке висунув давньогрецький натурфілософ Геракліт:
  - а) атом; б) повітря; в) число; г) вогонь.
5. Назвіть ім'я філософа – автора філософсько-політичної праці “Держава”, у якій розкривається уявлення про ідеальну державу:
  - а) К.Маркс; б) Гегель; в) Конфуцій; г) Платон; д) Аристотель.

Варіант 10.

1. Встановіть відповідність, що характеризує проблематику основних розділів філософського знання: 1) онтологія; 2) гносеологія; 3) філософська антропологія; 4) соціальна філософія;
  - а) вчення про людину; б) вчення про буття; в) вчення про пізнання; г) вчення про суспільство.
2. Визначіть, для якої філософії є характерною орієнтація на формування практичного політико-етичного знання:
  - а) Стародавня Індія; б) Стародавній Китай; в) Стародавня Греція.
3. Визначіть, кому з філософів античності може належати теза: “Предмет, що рухається, не рухається ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де його немає”:
  - а) Геракліту; б) Зенону; в) Демокріту.
4. Назвіть першооснову світу, яку подав давньогрецький натурфілософ Фалес: а) повітря; б) вода; в) апейрон; г) земля.
5. Встановіть, якому соціальному стану відповідає тип такої людської душі, як розумна душа, що вирізняється мудрістю, у платонівському вченні про ідеальну державу:
  - а) правителям-філософам; б) воїнам; в) ремісникам та селянам.

Тестові завдання до 1, 2, 3 тем (варіант II)

Варіант 1

1. Виберіть судження, що характеризують такий феномен духовного світу людини і суспільства як світогляд:
  - а) світогляд – це форма організації самосвідомості індивіда та суспільства;
  - б) світогляд – це уявлення про світ та місце людини у ньому;
  - в) світогляд – це сукупність індивідуального досвіду людини;
  - г) світогляд – це чітка несуперечлива система суджень про природу.
2. Складність визначення предмету філософії зумовлюється тим, що:
  - а) сфера її предметних інтересів майже безмежна;
  - б) взаємини людини зі світом мінливі;
  - в) увесь історичний досвід людського осмислення включається у зміст філософського знання;
  - г) філософія працює у сфері духовного, яке не можна фіксувати емпірично;
  - г) правильно усе перераховане.
3. Назвіть основні регіони, де зародився філософський світогляд:
  - а) Далекий Схід; б) Давня Греція; в) Америка; г) Давній Китай; д) Давній Єгипет;
  - е) Давня Індія.
4. Назвіть основні філософські школи Стародавньої Індії.
5. Виділіть соціокультурну передумову формування метафізичного методу у філософії:
  - а) великі географічні відкриття;
  - б) релігійна Реформація;
  - в) становлення науки класичного типу.

Варіант 2

1. Цінність, історичне та культурне значення філософії полягає в тому, що вона:
  - а) постає засобом створення політичних програм;
  - б) вказує науці єдино можливі способи проведення наукових досліджень;
  - в) здатна проникати в таємниці космосу;

г) надає людині засоби та орієнтири для свідомої організації життя.

2. Вкажіть історичні типи світогляду:

а) релігійний світогляд; б) екзистенціалізм; в) атеїзм; г) міфологія;
д) філософський світогляд.

3. Виокреміть представника філософії Стародавньої Індії:

а) Лао-цзи; б) Платон; в) Конфуцій; г) Сідхартха Гаутама (Будда);
д) Сократ; е) Піфагор; є) Зенон; ж) Парменід.

4. Визначіть особливості філософії Стародавнього Сходу:

а) культ розуму і логіки;

б) збереження та зміцнення традицій;

в) ідея збереження гармонії Космосу за рахунок внутрішнього перетворення духовного світу людини.

5. Визначіть особливості метафізичного методу філософського дослідження:

а) принцип розвитку;

б) визнання локального характеру зв'язків між явищами дійсності;

в) принцип всезагального зв'язку явищ;

г) констатація сталості, незмінності предметів та явищ довкілля.

Варіант 3

1. Розташуйте у хронологічній послідовності такі феномени духовної культури: а) наука; б) міфологія; в) релігія.

2. Вкажіть чотири “благородні істини” буддизму:

а) життя – це страждання;

б) необхідно притримуватися принципу недіяння;

в) причиною страждань є прив'язаність до життя;

г) можна досягнути звільнення від страждань; д) необхідно дотримуватися принципу “золотої середини”;

е) існує восьмиступеневий шлях самовдосконалення.

3. Визначіть представників філософії Стародавньої Греції:

а) Конфуцій; б) Платон; в) Будда; г) Сократ; д) Піфагор; е) Гегель; є) Берклі.

4. Міфологічний світогляд передбачає:

а) протистояння людини природі;

б) органічну єдність людини з природою;

в) поділ усього суцього на матеріальне та духовне;

г) правильно усе назване.

5. Визначіть особливості діалектичного методу філософського дослідження:

а) принцип розвитку;

б) визнання локального характеру зв'язків між явищами дійсності;

в) принцип всезагального зв'язку явищ;

г) констатація сталості, незмінності предметів та явищ довкілля.

Варіант 4

1. Вкажіть риси, що характерні для міфологічного світогляду:

а) синкретичність; б) раціональність; в) антропосоціоморфізм; г) чітка логічна структура; д) генетизм; е) образність та емоційність.

2. Назвіть основні філософські школи давньокитайської філософії:

а) даосизм; б) скептицизм; в) джайнізм; г) кінізм; д) конфуціанство; е) буддизм.

3. У відношенні до світогляду філософія постає:

а) однією з його складових;

б) основа на якій формуються світоглядні уявлення;

в) теоретичним ядром світогляду;

г) прояснює зміст світоглядних термінів.

Яке із наведених тверджень найбільш адекватно розкриває відношення філософії та світогляду?

4. Східна філософія на відміну від Західної:

- а) є афористичною та образною за стилем мислення, тяжіє до морально-етичної проблематики;
- б) культивує раціональний, логічно-аргументований стиль мислення, тяжіє до абстрактних теоретичних побудов.

5. Розташуйте в хронологічному порядку основні історичні етапи взаємин філософії та окремих наук:

- а) філософія та наука і протилежні, і єдині;
- б) філософія та окремі науки знаходяться у нерозривній єдності;
- в) філософія – це “наука наук”.

Варіант 5

1. Що визначає зміст світогляду?

- а) знання про світ, які напрацьовані природознавством;
- б) знання, принципи, переконання, що виконують функцію життєвого орієнтування;
- в) економічні, політичні, соціальні програми;
- г) ті уявлення про дійсність, які є виключно індивідуальним надбанням людини.

2. Виокреміть сюжети, які характерні для архаїчних міфів:

- а) антропологічні; б) космогонічні; в) космологічні; г) екологічні; д) теогонічні; е) антропогонічні; ж) соціальні.

3. Вставте пропущене слово: “Світоглядним фундаментом державної ідеології середньовічного Китаю було .....

4. Вкажіть основні функції філософії.

5. Визначіть характеристику філософії у натурфілософській традиції:

- а) філософія – “цариця наук”;
- б) наука сама собі філософія;
- в) філософія озброює науку загальним методом пізнання.

Варіант 6

1. Виділіть із наведених понять філософські категорії: енергія, маса, рівноприскорений рух, сила, істина, добро, якість продукції, підліток, людина, цивілізація, культура, суспільство.

2. Визначіть час виникнення філософського світогляду:

- а) середина III тисячоліття до н.е.;
- б) III – I століття до н.е.;
- в) V – IV століття до н.е.;
- г) XVII – XVIII століття н.е.

3. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавньої Індії:

- а) інь-ян; б) цзи; в) нірвана; г) сансара; д) дао; е) ци; ж) карма.

4. Філософська концепція, Конфуція пов’язана передовсім з проблематикою:

- а) космологічною; б) соціальною; в) гносеологічною; г) мистецькою.

5. Визначіть, про яку функцію філософії свідчить той факт, що наукові знання ґрунтуються на певних філософських уявленнях, філософських принципах та категоріях:

- а) світоглядна функція;
- б) методологічна функція.

Варіант 7

1. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавнього Китаю: а) дао; б) нірвана; в) цзи; г) мокша; д) ци; е) інь-ян.

2. Дайте правильне закінчення наступного твердження:

Філософія – це теоретична форма світогляду, спрямована на.....

3. Розкрийте особливості філософського мислення.

4. Розташуйте у хронологічній послідовності основні історичні форми матеріалізму:

- а) діалектичний матеріалізм;
- б) наївний стихійний матеріалізм;
- в) метафізичний матеріалізм.

5. Вставте у текст пропущені слова з наведених далі:

а) мистецтво; б) філософія; в) релігія; г) наука; д) міфологія

“Перша форма світогляду ..... була доінтелектуальною, друга ..... надінтелектуальною, тобто такою, що не потребує логіки та раціонального знання. Своєю чергою, ... висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду”.

Варіант 8

1. Визначіть, що є предметом вивчення філософії:

- а) Бог; б) фізична реальність; в) матерія;
- г) найзагальніші сутнісні характеристики світу, людського відношення до природи, суспільства і духовного життя людини.

2. Визначіть, яка характерна риса філософії Стародавньої Індії:

- а) внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом;
- б) орієнтація на формування практичного політично-етичного знання;
- в) розвиток культури теоретичного мислення.

3. Нірвана – це одне із основних понять:

- а) буддизму;
- б) даосизму;
- в) йоги;
- г) джайнізму.

4. Що є спільного між філософією та мистецтвом:

- а) дискурсивність;
- б) немає заборонених тем;
- в) образність;
- г) форми суспільної свідомості;
- г) абстрактно-логічний тип мислення.

5. Вставте пропущене слово у такому твердженні: “Філософська позиція, яка заперечує можливість достовірного пізнання сутності довкілля, що оточує людину, – це позиція.....”

Варіант 9

1. Встановіть відповідність уявлення про предмет філософії у натурфілософській традиції:

- а) предмет філософії – логічний аналіз мови науки;
- б) предмет філософії – природа як така;
- в) предмет філософії – “життєвий світ” людини;
- г) предмет філософії – всезагальні об’єктивні закономірності функціонування і розвитку

природи, суспільства і пізнання.

2. Який розділ філософії вивчає загальні закономірності пізнання?

- а) діалектика;
- б) аксіологія;
- в) натурфілософія;
- г) гносеологія;
- г) антропологія.

3. Вкажіть історичні типи світогляду:

- а) релігійний світогляд;
- б) екзистенціалізм;
- в) атеїзм;
- г) міфологія;
- г) філософський світогляд.

4. Визначте, в констатації якого з наведених відношень полягає суть основного питання філософії:

- а) теорії до практики;
- б) ідеального до матеріального;
- в) свідомості до матерії;
- г) змісту до форми;

- г) причини до наслідку;
- д) духу до природи.

5. Визначіть філософську позицію автора висловлювання: “Природа тримає нас на поважній відстані від своїх таємниць і подає нам лише знання окремих поверхневих властивостей об’єктів, приховуючи від нас ті сили і принципи, від яких загалом залежать дії цих об’єктів”:

- а) агностицизм;
- б) дуалізм;
- в) матеріалізм.

Варіант 10

1. Встановіть відповідність, що характеризує проблематику онтології:

- а) вчення про людину;
- б) вчення про буття;
- в) вчення про пізнання;
- г) вчення про суспільство.

2. Чим визначається зміст проблеми “Схід-Захід” у сучасному суспільстві?

- а) відмінностями географічного та кліматичного характеру;
- б) типами релігійних вірувань;
- в) відмінностями у вихідних ціннісних та світоглядних принципах;
- г) відмінностями у звичаях, святах тощо;
- г) типами логічних систем та систем господарювання.

3. Що, згідно з І.Кантом, складає проблемне поле філософії:

- а) якими є структура Всесвіту та Метагалактики;
- б) чому є буття, а не буття ні?
- в) як встановити стосунки зі світом та досягти успіху;
- г) що я можу знати? що я повинен робити? що таке людина?

4. Визначте, що є предметом вивчення філософії:

- а) Бог;
- б) фізична реальність;
- в) матерія;
- г) найсуттєвіші характеристики світу, людського відношення до природи, суспільства та духовного життя людини.

5. Визначіть філософську позицію автора висловлювання: “Дух безмежно вищий за природу; у ньому божественість виявляється більше, ніж у природі...”:

- а) суб’єктивний ідеалізм;
- б) об’єктивний ідеалізм;
- в) агностицизм.

Тестові завдання до 6,7, 8 тем

Варіант 1

1. Допишіть фразу: Найбільш розвинена форма діалектики як теорії розвитку в межах німецької класичної філософії була розроблена ....

Визначіть правильність твердження: Для механіцизму XVII ст. характерне зведення складного до простого, цілого до суми частин, заперечення якісної своєрідності законів природи, намагання пояснити рух і взаємодію об’єктів, виходячи із законів класичної механіки.

Так Ні

2. Визначте філософську позицію Гегеля:

- а) суб’єктивний ідеалізм;
- б) панлогізм;
- в) раціоналізм;
- г) метафізичний матеріалізм;
- д) об’єктивний ідеалізм.

3. Філософським новаторством Маркса стало матеріалістичне розуміння історії.

Так Ні

4. Виділіть філософів класичної епохи:

- а) Сартр; б) Камю; в) Ляйбніц; г) Парменід; д) Ясперс; е) Кузанський; є) Фойєрбах; ж) Поппер;
з) Кун.

5. Визначіть риси, які відрізняють посткласику від класичної філософії:

- а) критика споглядальності попередньої філософії;
б) заперечення пізнаваності світу;
в) критика об'єктивізму попередньої філософії;
г) боротьба матеріалізму та ідеалізму;
д) лінгвістичний поворот у філософії;
е) плюралізм філософської думки.

6. Назвіть нові напрямки, які виникли в європейській філософії на межі третього тисячоліття:

- а) філософія науки;
б) філософська герменевтика;
в) постструктуралізм;
г) філософія права.

Варіант 2

1. Визначіть хронологічні межі німецької класичної філософії: а) ХУІІ ст.; б) друга половина ХУІІІ ст.; в) ХУ ст.; г) середина ХУІІІ ст. – середина ХІХ ст.; д) середина ХУІІ ст. – середина ХУІІІ ст.; е) ХІХ ст.

2. Визначіть, якою істотою є людина за Людвігом Фойєрбахом: а) історичною та соціальною; б) природною; в) біопсихосоціальною.

3. Назвіть представників “філософії життя”: а) Гегель; б) Ніцше; в) Енгельс; г) К'єркегор; д) Дільтей; е) Конт; є) Шопенгауер.

4. Назвіть передумови кризи класичного філософування: а) криза раціоналістичного світогляду; б) революція у природознавстві; в) фрагментація проблемного поля філософії; г) поява нових філософських концепцій.

5. Визначіть філософа – основоположника одного з найвпливовіших напрямів сучасної філософії: а) Дільтей; б) Ясперс; в) Гайдеггер; г) Гуссерль.

6. Центральною філософською проблемою екзистенціалізму є індивідуальне буття людини.

Так

Ні

7. Визначіть, які з названих філософських концепцій можуть бути віднесені до сучасних шкіл релігійної філософії: а) неомарксизм; б) неотомізм; в) неопозитивізм; г) неопротестантизм.

Варіант 3

1. Визначіть філософа, який ввів поняття “категоричний імператив”:

- а) Локк; б) Кант; в) Ніцше; г) Фіхте.

2. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості К.Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.

3. Вкажіть ім'я філософа, ідеї якого розвиває неотомізм: а) Аристотель; б) Платон; в) Августин Блаженний; г) Тома Аквінський; д) Оккам.

4. Визначіть філософське вчення, яке характеризується тезою “Суспільне буття визначає суспільну свідомість”: а) ірраціоналізм; б) “філософія життя”; в) марксизм; г) позитивізм.

5. Визначіть, що складає зміст терміну “ірраціоналізм”:

- а) відмова від пізнання світу;
б) відмова від можливості пізнання світу людиною;
в) відмова від пізнавальних можливостей розуму;
г) сумнів у можливостях наукового пізнання;
д) переорієнтація пізнання на різні нераціональні способи пізнання світу.

6. Вкажіть філософів, які представляють екзистенційну течію у філософії ХХ століття: а) Конт; б) Маркс; в) Бердяєв; г) Гайдеггер; д) Ясперс; е) Сартр; є) Кант.

7. Вставте пропущене слово: Творцем концепції “мовних ігор” є .....

Варіант 4

1. Розташуйте в хронологічній послідовності вказані етапи розвитку класичної європейської філософії:
  - а) філософія Нового часу, б) філософія доби Відродження, в) антична філософія, г) філософія Просвітництва; д) середньовічна філософія; е) німецька класична філософія.
2. Вкажіть, як можна визначити погляди Людвіга Фойєрбаха на соціальну реальність:
  - а) матеріалізм; б) ідеалізм; в) дуалізм.
3. Допишіть фразу: В хронологічному порядку раціоналістична традиція у філософії XIX століття на противагу ірраціоналізму представлена.....
4. Вкажіть історичні етапи еволюції філософії марксизму у хронологічній послідовності:
  - а) неомарксистський;
  - б) ортодоксальний (класичний);
  - в) постмарксистський;
  - г) ленінський.
5. Назвіть рису філософського знання, характерну як для філософської класики, так і для посткласичної філософії:
  - а) логічна строгість висновків;
  - б) інтерес до людини;
  - в) рефлексивність;
  - г) протистояння матеріалізму та ідеалізму.
6. Визначіть філософів посткласичної епохи:
  - а) Аристотель; б) Гуссерль; в) Локк; г) Декарт; д) Вітгенштайн; е) Габермас; є) Кант; ж) Тома Аквінський; з) Кароль Войтила.
7. Визначіть, в якій історичний період виникає філософія екзистенціалізму:
  - а) в середині XIX ст.; б) напередодні I світової війни; в) напередодні II світової війни; г) у переддень нового тисячоліття.

Варіант 5

1. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.
2. Назвіть досягнення науки XIX століття, які стали природничими передумовами формування філософії марксизму:
  - а) відкриття клітинної будови живих організмів;
  - б) теорія хімічної будови Бутлерова;
  - в) відкриття закону збереження і перетворення енергії;
  - г) еволюційна теорія Дарвіна;
  - д) генетика.
3. Визначіть основні стратегії посткласичного філософування:
  - а) феноменологічна; б) аналітична; в) психологічна; г) соціально-критична; д) евристична.
4. Визначіть форму буття, яка знаходиться у центрі проблематики екзистенціалізму:
  - а) буття природи; б) буття суспільства; в) буття духовне; г) індивідуальне буття людини.
5. Філософія неотомізму як офіційна доктрина католицизму продовжує і розвиває ідеї середньовічного філософа і богослова Томи Аквінського (XIII століття).

Так	Ні
-----	----
6. Назвіть ім'я релігійного філософа, у вченні якого є спроба поєднання комплексу конкретних наук і теологічної філософії:
  - а) Тейяр де Шарден; б) Вернадський; в) Реріх.
7. Назвіть мислителів, творчість яких визначила розвиток герменевтики як методу соціогуманітарного пізнання і як філософського вчення:
  - а) Кант; б) Лакан; в) Дільтей; г) Гуссерль; д) Кун; е) Гайдеггер; є) Гадамер; ж) де Соссюр; з) Вернадський.

Варіант 6

1. Вставте ім'я філософа: Відкриття матеріалістичного розуміння історії належить .....

2.Визначіть мислителів, філософська позиція яких була ідеалістичною:

а) Гегель; б) Фіхте; в) Фойєрбах; г) Шеллінг.

3.Визначіть, які характерні риси посткласичної європейської філософії:

а) культ розуму;

б) звернення до ірраціоналізму; в) розуміння істини як достовірного знання;

г) посилений інтерес до людини;

д) протистояння матеріалізму та ідеалізму;

е) фрагментація проблемного поля філософії.

4.Визначіть головний принцип, який лежить в основі філософії неотомізму як спадкоємиці вчення Томи Аквінського:

а) первинність матерії, вторинність свідомості;

б) гармонії віри і розуму;

в) визнання природи причиною самої себе.

5.Вкажіть, як можна перекласти термін “екзистенціалізм” українською:

а) “філософія сутності”;

б) “філософія існуючого”;

в) “філософія існування”.

6.Вкажіть, що складає основний зміст філософської герменевтики:

а) дослідження розуміння як умови осмислення соціального буття;

б) сукупність прийомів тлумачення текстів гуманітарного характеру;

в) вчення про ноосферу.

7. Термін “посткласика” характеризує стан філософії “після класики” і включає в себе як неокласичні, так і неокласичні філософські напрямки.

Так

Ні

Варіант 7

1.Вставте у текст пропущені слова з наведених далі: а) мистецтво; б) філософія; в)релігія; г) наука; д) міфологія

“Перша форма світогляду ..... була доінтелектуальною, друга .....надінтелектуальною, тобто такою, що не потребує логіки та раціонального знання. Своєю чергою, ...висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду”.

2.Визначіть правильність твердження: Раціоналізм надає перевагу розуму людини у порівнянні з чуттєвими формами пізнання (відчуттями, сприйняттями, уявленнями)”.

Так

Ні

3.Виділіть проблеми, які досліджував у своїй філософській творчості Кант: а) етичні; б) проблеми соціального буття; в) пізнавальні можливості людини; г) соціальна структура суспільства.

4.Розташуйте у правильній хронологічній послідовності: а) німецька класична філософія; б) новоєвропейська філософія; в) філософія марксизму.

5.З наведеного переліку визначіть основні напрямки розвитку посткласичної філософії: а) неотомізм; б) неоплатонізм ; в)екзистенціалізм; г) постпозитивізм; д) постмарксизм; е) патристика.

6.Визначіть основні модуси буття людини, які розглядаються в екзистенціалізмі: а)рефлексія; б) свобода; в) страх; г) насолода; д)любов; е) комунікація; є) нірвана.

7.Серед названих персоналій виділіть філософів-неотомістів ХХ ст.: а) К’еркегор; б)Гайдеггер; в) Жильсон; г) Марітен; д) Мерло-Понті; е) Войтила.

Варіант 8

1.Визначіть представників німецької класичної філософії: а) А.Шопенгауер; б)І.Кант; в) Ф.Шеллінг; г) Й.Гете; д) Й.Фіхте; е) Гегель; є) О.Конт; ж)Л.Фойєрбах; з)Ф.Ніцше.

2.Вкажіть основні досягнення філософії марксизму:

а) відкриття матеріалістичного розуміння історії;

б) ідея активності суб’єкта у пізнанні;

в) подолання споглядальності попереднього матеріалізму;

- г) розробка діалектики як теорії розвитку;
  - д) досягнення єдності матеріалізму і діалектики;
  - е) формулювання категоричного імперативу.
3. Вкажіть, які дві епохи можуть бути виокремлені у розвитку європейської філософії:
- а) протофілософія; б) класика; в) неокласика; г) некласика; д) посткласика.
4. Серед наведених феноменів людського буття виділіть той, до якого в ХХ столітті прикована увага аналітичної філософії ХХ століття:
- а) малюнок; б) мова; в) розум; г) чуття.
5. Назвіть філософську традицію, що лежить в основі екзистенціалізму:
- а) раціоналізм; б) ірраціоналізм; в) сенсуалізм; г) емпіризм; д) агностицизм.
6. Допишіть пропущене слово: В екзистенціалізмі спосіб відношення людини з ворожим їй і позбавленим сенсу світом розуміється як .....
7. Герменевтика – це філософський метод і онтологія. Для якого історичного періоду характерне таке визначення цього філософського поняття:
- а) античність; б) середньовіччя; в) ХІХ ст.; г) ХХ ст.

Варіант 9

1. Встановіть відповідність між уявленнями про предмет філософії і названими філософськими традиціями:
- 1) натурфілософія; 2) неопозитивізм; 3) марксизм; 4) феноменологія:
  - а) предмет філософії – логічний аналіз мови науки;
  - б) предмет філософії – природа як така;
  - в) предмет філософії – “життєвий світ” людини;
  - г) предмет філософії – всезагальні об’єктивні закономірності функціонування і розвитку природи, суспільства і пізнання.
2. Закінчіть фразу: Основоположником німецької класичної філософії є .....
3. Встановіть основну суперечність філософії Гегеля в оцінці Енгельса. Це суперечність між:
- а) матеріалізмом та ідеалізмом;
  - б) раціоналізмом та емпіризмом;
  - в) агностицизмом і гносеологічним оптимізмом;
  - г) системою і методом.
4. Виділіть представників ірраціоналістичної тенденції у філософії ХІХ століття:
- а) Гегель; б) Ніцше; в) Енгельс; г) К’єркегор; д) Дільтей; е) Конт;
  - є) Шопенгауер.
5. Визначіть, для якої з течій сучасної західної філософії своєрідна інтерпретація життєвого світу стала центральною філософською проблемою:
- а) неотомізм; б) феноменологія; в) персоналізм; г) постпозитивізм.
6. Визначіть проблеми, які характерні для сучасної теологічної філософії:
- а) буття і небуття; б) походження світу; в) буття Бога як творця; г) взаємини людини і природи;
  - д) пізнаваність світу; е) буття людини як вищого творіння.
7. Визначіть історичні передумови, що пробудили інтерес до індивідуального буття людини у філософії екзистенціалізму:
- а) соціальні кризи, у тому числі світові війни;
  - б) можливість використання досягнень техногенної цивілізації на шкоду людині;
  - в) перший політ людини у космос;
  - г) наявність у світі тоталітарних режимів;
  - д) розвиток наук і мистецтв;
  - є) перебудова в СРСР.

Варіант 10

1. Визначіть правильне тлумачення механіцизму ХУІІ століття. Це:
- а) вияв діалектичного стилю мислення;
  - б) спосіб пояснення явищ, що вивчаються, виходячи з механічних закономірностей;
  - в) вияв метафізичного стилю мислення;

г) один з розділів класичної науки.

2. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.

3. Визначіть правильність твердження: Для представників європейської класичної філософії був характерний ідеалізм у тлумаченні явищ соціального життя.

Так

Ні

4. Вставте пропущене ім'я філософа XIX століття: Творцем антропологічного матеріалізму є .....

5. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.

6. Вкажіть основні проєкції, з яких виходить філософія неотомізму:

а) механіцизм; б) креаціонізм; в) еволюціонізм; г) гносеологічний дуалізм;

д) теодицея; е) провіденціалізм.

7. Визначіть, якого типу ситуації висуваються екзистенціалізмом на перший план у розумінні людського буття:

а) романтичні ситуації; б) "граничні ситуації"; в) цікаві ситуації; г) перехідні ситуації.

Тестові завдання до усіх тем

Варіант 1

1. Виберіть судження, що характеризують такий феномен духовного світу людини і суспільства, як світогляд:

а) світогляд – це форма організації самосвідомості індивіда та суспільства;

б) світогляд – це уявлення про світ та місце людини у ньому;

в) світогляд – це сукупність індивідуального досвіду людини;

г) світогляд – це чітка несуперечлива система суджень про природу.

2. Назвіть основні регіони, де зародився філософський світогляд:

а) Далекий Схід; б) Давня Греція; в) Америка; г) Давній Китай; д) Давній Єгипет;

е) Давня Індія.

3. Вкажіть риси, що притаманні давньогрецькій філософії:

а) онтологізм; б) агностицизм; в) космологізм; г) особливий стиль мислення;

е) емпіризм.

4. Назвіть давньогрецьких філософів, що розвивали атомістичне вчення:

а) Левкіпп; б) Зенон; в) Епікур; г) Демокріт; д) Сократ; е) Емпедокл.

5. Визначіть автора відомої тези "Людино, пізнай саму себе":

а) Платон; б) Сократ; в) Будда; г) Конфуцій.

6. Визначіть хронологічні межі середньовічної філософії:

а) I – X ст.; б) V – XV ст.; в) II – XV ст.; г) X – XVIII ст.

7. Виокреміть представників філософії Відродження:

а) Данте; б) Декарт; в) Петрарка; г) Бруно; д) Еразм Роттердамський; е) Аквінський;

ж) Миколай Кузанський; з) Піко делла Мірандолла; з) Копернік.

8. Визначіть автора відомого філософського висловлювання "Я мислю, отже, існую":

а) Берклі; б) Юм; в) Декарт; г) Спіноза.

9. Допишіть фразу: Найбільш розвинена форма діалектики як теорії розвитку в межах німецької класичної філософії була розроблена ....

10. Визначіть правильність твердження: Для механіцизму XVII ст. характерне зведення складного до простого, цілого до суми частин, заперечення якісної своєрідності законів природи, намагання пояснити рух і взаємодію об'єктів, виходячи із законів класичної механіки.

Так

Ні

11. Визначте філософську позицію Гегеля:

а) суб'єктивний ідеалізм; б) панлогізм; в) раціоналізм; г) метафізичний матеріалізм;

д) об'єктивний ідеалізм.

12. Філософським новаторством Маркса стало матеріалістичне розуміння історії.

Так Ні

13. Виділіть філософів класичної епохи:

- а) Сартр; б) Камю; в) Ляйбніц; г) Парменід; д) Ясперс; е) Кузанський; є) Фойєрбах; ж) Поппер; з) Кун.

14. Визначіть риси, які відрізняють посткласику від класичної філософії:

- а) критика споглядальності попередньої філософії;
 б) заперечення пізнаваності світу;
 в) критика об'єктивізму попередньої філософії;
 г) боротьба матеріалізму та ідеалізму;
 д) лінгвістичний поворот у філософії;
 е) плюралізм філософської думки.

15. Назвіть нові напрямки, які виникли в європейській філософії на межі третього тисячоліття:

- а) філософія науки; б) філософська герменевтика; в) постструктуралізм; г) філософія права.

Варіант 2

1. Вкажіть історичні типи світогляду:

- а) релігійний світогляд; б) екзистенціалізм; в) атеїзм; г) міфологія; д) філософський світогляд.

2. Виокреміть представника філософії Стародавньої Індії:

- а) Лао-цзи; б) Платон; в) Конфуцій; г) Сідхартха Гаутама (Будда);
 д) Сократ; е) Піфагор; є) Зенон; ж) Парменід.

3. Визначіть особливості філософії Стародавнього Сходу:

- а) культ розуму і логіки;
 б) збереження та зміцнення традицій;
 в) ідея збереження гармонії Космосу за рахунок внутрішнього перетворення духовного світу людини.

4. Вкажіть давньогрецьких філософів, яких називали “вчителями мудрості”:

- а) послідовників Платона; б) скептиків; в) софістів; г) усіх давньогрецьких філософів.

5. Закінчіть фразу: “Давньогрецький філософ Сократ, вступаючи у діалог із співбесідником і бажаючи, щоб той самостійно осягнув ступінь свого незнання предмету обговорення, використовував метод .....

6. Назвіть риси, що характерні для філософського мислення епохи середньовіччя:

- а) космоцентризм; б) антропоцентризм; в) теоцентризм; г) пантеїзм; д) ідея творіння (креаціонізм); е) ідея одкровення.

7. Реалізм як напрям середньовічної схоластики – це продовження вчення якого античного мислителя: а) Сократа; б) Епікура; в) Платона.

8. Визначіть представників філософії французького Просвітництва: а) Юм; б) Берклі; в) Дідро; г) Кант; д) Гольбах; е) Гоббс; є) Декарт; ж) Вольтер; з) Ламетрі; и) Руссо; і) Монтеск'є.

9. Визначіть хронологічні межі німецької класичної філософії: а) ХУІІ ст.; б) друга половина ХУІІІ ст.; в) ХУ ст.; г) середина ХУІІІ ст. – середина ХІХ ст.; д) середина ХУІІ ст. – середина ХУІІІ ст.; е) ХІХ ст.

10. Визначіть, якою істотою є людина за Людвігом Фойєрбахом: а) історичною та соціальною; б) природною; в) біопсихосоціальною.

11. Назвіть представників “філософії життя”: а) Гегель; б) Ніцше; в) Енгельс; г) К'єркегор; д) Дільтей; е) Конт; є) Шопенгауер.

12. Назвіть передумови кризи класичного філософування: а) криза раціоналістичного світогляду; б) революція у природознавстві; в) фрагментація проблемного поля філософії; г) поява нових філософських концепцій.

13. Визначіть філософа – основоположника одного з найвпливовіших напрямів сучасної філософії: а) Дільтей; б) Ясперс; в) Гайдеггер; г) Гуссерль.

14. Центральною філософською проблемою екзистенціалізму є індивідуальне буття людини.

Так

Ні

15. Визначіть, які з названих філософських концепцій можуть бути віднесені до сучасних шкіл релігійної філософії: а) неомарксизм; б) неотомізм; в) неопозитивізм; г) неопротестантизм.

Варіант 3

1. Розташуйте в хронологічній послідовності такі феномени духовної культури: а) наука; б) міфологія; в) філософія.

2. Вкажіть чотири “благородні істини” буддизму:

а) життя – це страждання;

б) необхідно притримуватися принципу недіяння;

в) причиною страждань є прив’язаність до життя;

г) можна досягнути звільнення від страждань; д) необхідно дотримуватися принципу “золотої середини”;

е) існує восьмитсупеневий шлях самовдосконалення.

3. Визначіть представників філософії Стародавньої Греції: а) Конфуцій; б) Платон; в) Будда; г) Сократ; д) Піфагор; е) Гегель; є) Берклі.

4. Встановіть, чи правильною є теза: Вчення Сократа було ідейним фундаментом філософської школи софістів.

Так

Ні

5. Вкажіть філософські школи епохи еллінізму: а) раціоналізм; б) стоїцизм; в) агностицизм; г) кінізм; д) епікуреїзм; е) піфагореїзм.

6. Виокреміть представників філософії середньовіччя: а) Августин Блаженний; б) Миколай Кузанський; в) Демокріт; г) Росцелін; д) Абельяр; е) Галілей; є) Оккам; ж) Тома Аквінський; з) Дунс Скотт; и) Френсіс Бекон; і) Роджер Бекон.

7. Визначіть розуміння людини, яке характерне для філософії Відродження:

а) людина – це суспільна тварина;

б) людина – це мисляча істота;

в) людина – це творець, художник, митець;

г) людина – це істота, створена Богом, привілейована, повелитель усього створеного до неї;

д) людина – це мікрокосм.

8. Вставте пропущене слово: “Філософія Просвітництва – це етап у розвитку європейської філософії, який розгортався у ..... столітті.”

9. Визначіть філософа, який ввів поняття “категоричний імператив”:

а) Локк; б) Кант; в) Ніцше; г) Фіхте.

10. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості К.Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.

11. Вкажіть ім’я філософа, ідеї якого розвиває неотомізм: а) Аристотель; б) Платон; в) Августин Блаженний; г) Тома Аквінський; д) Оккам.

12. Визначіть філософське вчення, яке характеризується тезою “Суспільне буття визначає суспільну свідомість”: а) ірраціоналізм; б) “філософія життя”; в) марксизм; г) позитивізм.

13. Визначіть, що складає зміст терміну “ірраціоналізм”:

а) відмова від пізнання світу;

б) відмова від можливості пізнання світу людиною;

в) відмова від пізнавальних можливостей розуму;

г) сумнів у можливостях наукового пізнання;

д) переорієнтація пізнання на різні нераціональні способи пізнання світу.

14. Вкажіть філософів, які представляють екзистенційну течію у філософії ХХ століття: а) Конт; б) Маркс; в) Бердяєв; г) Гайдеггер; д) Ясперс; е) Сартр; є) Кант.

15. Вставте пропущене слово: Творцем концепції “мовних ігор” є .....

Варіант 4

1. Вкажіть риси, що характерні для міфологічного світогляду:

а) синкретичність; б) раціональність; в) антропосоціоморфізм; г) чітка логічна структура; д) генетизм; е) образність та емоційність.

2. Назвіть основні філософські школи давньокитайської філософії:

а) даосизм; б) скептицизм; в) джайнізм; г) кінізм; д) конфуціанство; е) буддизм.

3. Встановіть, хто з давньогрецьких філософів є засновником наївної стихійної діалектики:

а) Платон; б) Сократ; в) Геракліт; г) Демокріт; д) Парменід.

4. Проаналізуйте, чи правильною є теза: Школа філософів-софістів змістовно передувала вченню Сократа.

Так

Ні

5. Виокреміть уявлення про природу держави, яке характерне для Платона:

а) держава – це результат суспільного договору між людьми;

б) держава здійснює батьківську опіку над людиною та керує нею, людина підкоряє свої інтереси державним;

в) держава – це “град земний”.

6. Назвіть філософа, на ідеї якого спирався Тома Аквінський, обґрунтовуючи принципи християнського богослов'я:

а) Платон; б) Аристотель; в) Декарт; г) Демокріт; д) Парменід.

7. Визначіть специфічні риси філософського мислення в епоху Відродження:

а) антропоцентризм; б) пантеїзм; в) панлогізм; г) гуманізм; д) деїзм; ж) антисхоластична скерованість; з) атеїзм.

8. Визначіть філософа, який вважається засновником емпіризму:

а) Декарт; б) Френсіс Бекон; в) Спіноза.

9. Розташуйте в хронологічній послідовності вказані етапи розвитку класичної європейської філософії:

а) філософія Нового часу, б) філософія доби Відродження, в) антична філософія, г) філософія Просвітництва; д) середньовічна філософія; е) німецька класична філософія.

10. Вкажіть, як можна визначити погляди Людвіга Фойєрбаха на соціальну реальність:

а) матеріалізм; б) ідеалізм; в) дуалізм.

11. Допишіть фразу: В хронологічному порядку раціоналістична традиція у філософії XIX століття на противагу ірраціоналізму представлена.....

12. Вкажіть історичні етапи еволюції філософії марксизму у хронологічній послідовності:

а) неомарксистський;

б) ортодоксальний (класичний);

в) постмарксистський;

г) ленінський.

13. Назвіть рису філософського знання, характерну як для філософської класики, так і для посткласичної філософії:

а) логічна строгість висновків;

б) інтерес до людини;

в) рефлексивність;

г) протистояння матеріалізму та ідеалізму.

14. Визначіть філософів посткласичної епохи:

а) Аристотель; б) Гуссерль; в) Локк; г) Декарт; д) Вітгенштайн; е) Габермас; є) Кант; ж) Тома Аквінський; з) Кароль Войтила.

15. Визначіть, в який історичний період виникає філософія екзистенціалізму:

а) в середині XIX ст.; б) напередодні I світової війни; в) напередодні II світової війни; г) у переддень нового тисячоліття.

Варіант 5

1. Виокреміть сюжети, які характерні для архаїчних міфів:

а) антропологічні; б) космогонічні; в) космологічні; г) екологічні; д) теогонічні; е)

антропогонічні; ж) соціальні.

2. Вставте пропущене слово: “Світоглядним фундаментом державної ідеології середньовічного Китаю було .....”

3. Визначіть, яке вчення належить давньогрецькому філософу Платону:

- а) атомістичне;
- б) етичний раціоналізм;
- в) вчення про світ ідей (ейдосів).

4. Назвіть давнього філософа, який висловив думку про те, “людина – це мірило усіх речей”: а) Протагор; б) Лао-цзи; в) Емпедокл; г) Сократ.

5. Визначіть основні науково-філософські досягнення Аристотеля. Він:

- а) створив основу сучасної системи філософських категорій;
- б) заснував формальну логіку;
- в) заснував психологію;
- г) заклав основи синергетики;
- д) окреслив предметні поля усього комплексу наукового античного знання;
- е) визначив специфіку етики, естетики, знання, визначив предметні галузі існуючих у той час наук.

6. Проаналізуйте, чи правильна теза: “Реалісти твердили, що універсалії існують реально як певні духовні сутності, поза одиничними речами і незалежно від них”.

Так

Ні

7. Визначіть, на вчення якого античного філософа посилалися представники середньовічної схоластики: а) Фалеса; б) Сенеку; в) Аристотеля.

8. Проаналізуйте і визначіть з наведеного переліку основні ідеї філософії французького Просвітництва:

- а) пріоритет розуму як найвищої інстанції при вирішенні усіх проблем людського суспільства;
- б) сенсуалізм; в) ідея історичного прогресу; г) агностицизм; д) деїзм; е) дуалізм; ж) критицизм;
- з) клерикалізм.

9. Визначіть філософів, які представляють натурфілософську традицію Ренесансу: а) Данте; б) Копернік; в) Галілей; г) Бруно; д) Петрарка.

10. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.

11. Назвіть досягнення науки XIX століття, які стали природничими передумовами формування філософії марксизму:

- а) відкриття клітинної будови живих організмів;
- б) теорія хімічної будови Бутлерова;
- в) відкриття закону збереження і перетворення енергії;
- г) еволюційна теорія Дарвіна;
- д) генетика.

12. Визначіть основні стратегії посткласичного філософування:

- а) феноменологічна; б) аналітична; в) психологічна; г) соціально-критична; д) евристична.

13. Визначіть форму буття, яка знаходиться у центрі проблематики екзистенціалізму:

- а) буття природи; б) Буття суспільства; в) буття духовне; г) індивідуальне буття людини.

14. Філософія неотомізму як офіційна доктрина католицизму продовжує і розвиває ідеї середньовічного філософа і богослова Томи Аквінського (XIII століття).

Так

Ні

15. Назвіть ім'я релігійного філософа, у вченні якого є спроба поєднання комплексу конкретних наук і теологічної філософії:

- а) Тейяр де Шарден; б) Вернадський; в) Реріх.

Варіант 6

1. Визначіть час виникнення філософського світогляду:

- а) середина III тисячоліття до н.е.; б) III – I століття до н.е.; в) VII – VI століття до н.е.;
- г) ХУІІ – ХУІІІ століття н.е.

2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавньої Індії: а) ін'янь; б) цзи; в) нірвана; г) сансара; д) дао; е) ци; ж) карма.

3. Вкажіть давньогрецьких філософів, що розробили проблему першоначала та єдиної основи світобудови:

а) Платон; б) Фалес; в) Протагор; г) Геракліт; д) Анаксімен; е) Анаксимандр; ж) Сократ; з) Піфагор.

4. Визначіть, що складає сутність вчення Платона про пізнання:

а) ідея реінкарнації; б) ідея пригадування отриманого знання; в) ідея божественного одкровення.

5. Назвіть давньогрецького філософа, якому належить таке визначення людини: “Людина є суспільною твариною”:

а) Сократ; б) Платон; в) Демокріт; г) Аристотель.

6. Проаналізуйте, чи правильна теза: “Номіналісти відстоювали думку про те, що реально існують лише одиничні тіла природи”.

Так

Ні

7. Визначіть, до якого філософського напрямку належить вчення середньовічного мислителя Аврелія Августина:

а) схоластика; б) містика; в) патристика.

8. Виокреміть ім'я мислителя, якого вважають основоположником раціоналізму Нового часу: а) Ф. Бекон; б) Р. Декарт; в) Г. Гоббс; г) Дж. Локк.

9. Визначіть характерну особливість світогляду доби Відродження:

- а) релігійний світогляд;
- б) художньо-естетичний світогляд;
- в) моральний світогляд;
- г) науковий світогляд.

10. Вставте ім'я філософа: Відкриття матеріалістичного розуміння історії належить .....

11. Визначіть мислителів, філософська позиція яких була ідеалістичною:

а) Гегель; б) Фіхте; в) Фойєрбах; г) Шеллінг.

12. Визначіть, які характерні риси посткласичної європейської філософії:

- а) культ розуму;
- б) звернення до ірраціоналізму; в) розуміння істини як достовірного знання;
- г) посилений інтерес до людини;
- д) протистояння матеріалізму та ідеалізму;
- е) фрагментація проблемного поля філософії.

13. Визначіть головний принцип, який лежить в основі філософії неотомізму як спадкоємиці вчення Томи Аквінського:

- а) первинність матерії, вторинність свідомості;
- б) гармонії віри і розуму;
- в) визнання природи причиною самої себе.

14. Вкажіть, як можна перекласти термін “екзистенціалізм” українською:

- а) “філософія сутності”;
- б) “філософія існуючого”;
- в) “філософія існування”.

15. Вкажіть, що складає основний зміст філософської герменевтики:

- а) дослідження розуміння як умови осмислення соціального буття;
- б) сукупність прийомів тлумачення текстів гуманітарного характеру;
- в) вчення про ноосферу.

Варіант 7.

1. Вставте у текст пропущені слова з наведених далі: а) мистецтво; б) філософія; в) релігія; г) наука; д) міфологія

“Перша форма світогляду ..... була доінтелектуальною, друга ..... надінтелектуальною, тобто такою, що не потребує логіки та раціонального знання. Своєю чергою, ... висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду”.

2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавнього Китаю: а) дао; б) нірвана; в) цзи; г) мокша; д) ци; е) інь-ян.

3. Назвіть мислителя, якому належить висловлювання “Усе тече, усе змінюється, і не можна двічі ступити одну воду”: а) Фалес; б) Демокріт; в) Геракліт; г) Зенон.
4. Вкажіть, яке з філософських вчень найбільш повно розроблене Парменідом: а) вчення про першооснову світобудови; б) вчення про форму; в) вчення про буття.
5. Визначіть, хто з давньогрецьких філософів здійснював синтез і систематизацію усього комплексу античного науково-філософського знання: а) Аристотель; б) Парменід; в) Платон.
6. Завершіть фразу: Основними етапами розвитку середньовічної філософії є: .....
7. Визначіть філософський напрям середньовічної думки, до якого належать Росцелін, Абельяр, Оккам, Дунс Скотт та Хома Аквінський: а) апологетика; б) схоластика; в) містика; г) патристика.
8. Виокреміть філософів-гуманістів доби Відродження: а) Дж.Бруно; б) А.Данте; в) Ф.Петрарка; г) М.Копернік; д) Еразм Роттердамський; е) Т.Мор.
9. Визначіть правильність твердження: Раціоналізм надає перевагу розуму людини у порівнянні з чуттєвими формами пізнання (відчуттями, сприйняттями, уявленнями)”.
Так Ні
10. Виділіть проблеми, які досліджував у своїй філософській творчості Кант: а) етичні; б) проблеми соціального буття; в) пізнавальні можливості людини; г) соціальна структура суспільства.
11. Розташуйте у правильній хронологічній послідовності: а) німецька класична філософія; б) новосвропейська філософія; в) філософія марксизму.
12. З наведеного переліку визначіть основні напрямки розвитку посткласичної філософії: а) неотомізм; б) неоплатонізм; в) екзистенціалізм; г) постпозитивізм; д) постмарксизм; е) патристика.
13. Визначіть основні модуси буття людини, які розглядаються в екзистенціалізмі: а) рефлексія; б) свобода; в) страх; г) насолода; д) любов; е) комунікація; є) нірвана.
14. Серед названих персоналій виділіть філософів-неотомістів ХХ ст.: а) К’єркегор; б) Гадеггер; в) Жільсон; г) Марітен; д) Мерло-Понті; е) Войтила.
15. Термін “посткласика” характеризує стан філософії “після класики” і включає в себе як неокласичні, так і неокласичні філософські напрямки.
Так Ні

Варіант 8.

1. Визначіть, що є предметом вивчення філософії:
 а) Бог; б) фізична реальність; в) матерія;
 г) найзагальніші сутнісні характеристики світу, людського відношення до природи, суспільства і духовного життя людини.
2. Визначіть, яка характерна риса філософії Стародавньої Індії:
 а) внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом;
 б) орієнтація на формування практичного політично-етичного знання;
 в) розвиток культури теоретичного мислення.
3. Спираючись на наведені приклади, назвіть першооснову світу у філософському вченні Піфагора. Одиниця у піфагореїзмі – діяльне начало і форма усіх речей; двійка – пасивне начало речей; Всесвіт й усі речі визначені через трійку тощо. Першооснова усього існуючого в піфагореїзмі – це .....
4. Визначіть ім’я давньогрецького філософа, починаючи з якого у західній тардиції філософування вперше чітко окреслився інтерес до людини :
 а) Протагор; б) Сократ; в) Зенон; г) Аристотель; д) Геракліт; е) Платон.
5. Визначіть, що об’єднує різні за ціннісними орієнтаціями такі філософські школи епохи еллінізму, як стоїцизм, кінізм, епікуреїзм:
 а) засновники філософських шкіл народилися в одному місті-полісі Афінах;
 б) ці філософські вчення об’єднує загальна етична проблематика;
 в) усі ці школи утворені послідовниками Сократа.
6. Визначіть час життя середньовічного філософа Августина Блаженного:

а) XV ст.; б) IX ст.; в) XIII ст.; г) IV – V ст.; д) III ст.

7. Проаналізуйте, чи правильним є твердження: Для філософів епохи Відродження людина є передовсім творцем, що створює новий світ, створює красу. Вона творить найвеличніше, що існує у світі, - саму себе.

Так

Ні

8. Визначіть, яку філософську традицію Ренесансу представляють такі мислителі, як Піко делла Мірандола та Миколай Кузанський:

а) схоластика; б) неоплатонізм; в) гуманізм.

9. Визначіть представників німецької класичної філософії: а) А. Шопенгауер; б) І. Кант; в) Ф. Шеллінг; г) Й. Гете; д) Й. Фіхте; е) Гегель; є) О. Конт; ж) Л. Фойєрбах; з) Ф. Ніцше.

10. Вкажіть основні досягнення філософії марксизму:

а) відкриття матеріалістичного розуміння історії;

б) ідея активності суб'єкта у пізнанні;

в) подолання споглядальності попереднього матеріалізму;

г) розробка діалектики як теорії розвитку;

д) досягнення єдності матеріалізму і діалектики;

е) формулювання категоричного імперативу.

11. Вкажіть, які дві епохи можуть бути виокремлені у розвитку європейської філософії:

а) протофілософія; б) класика; в) неокласика; г) некласика; д) посткласика.

12. Серед наведених феноменів людського буття виділіть той, до якого в XX столітті прикована увага аналітичної філософії XX століття:

а) малюнок; б) мова; в) розум; г) чуття.

13. Назвіть філософську традицію, що лежить в основі екзистенціалізму:

а) раціоналізм; б) ірраціоналізм; в) сенсуалізм; г) емпіризм; д) агностицизм.

14. Допишіть пропущене слово: В екзистенціалізмі спосіб відношення людини з ворожим їй і позбавленим сенсу світом розуміється як .....

15. Назвіть мислителів, творчість яких визначила розвиток герменевтики як методу соціогуманітарного пізнання і як філософського вчення:

а) Кант; б) Лакан; в) Дільтей; г) Гуссерль; д) Кун; е) Гайдеггер; є) Гадамер; ж) де Соссюр; з) Вернадський.

Варіант 9.

1. Встановіть відповідність між уявленнями про предмет філософії і названими філософськими традиціями:

1) натурфілософія; 2) неопозитивізм; 3) марксизм; 4) феноменологія:

а) предмет філософії – логічний аналіз мови науки;

б) предмет філософії – природа як така;

в) предмет філософії – “життєвий світ” людини;

г) предмет філософії – всезагальні об'єктивні закономірності функціонування і розвитку природи, суспільства і пізнання.

2. Визначіть основні передумови, що характеризують особливості філософії Стародавньої Греції:

а) кастово-кланова ієрархія суспільства;

б) торгово-ремісничі відносини;

в) демократія у суспільному житті;

г) панування землеробної общини;

д) соціальний динамізм.

3. Проаналізуйте, для якої філософії специфічною є внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом:

а) Стародавня Індія; б) Стародавній Китай; в) Стародавня Греція.

4. Визначіть першоначало світобудови, яке висунув давньогрецький натурфілософ Геракліт: а) атом; б) повітря; в) число; г) вогонь.

5. Назвіть ім'я філософа – автора філософсько-політичної праці “Держава”, у якій розкривається уявлення про ідеальну державу:

а) К.Маркс; б) Гегель; в) Конфуцій; г) Платон; д) Аристотель.

6. Визначіть час життя середньовічного філософа-схоласта Томи Аквінського: а) XV ст.; б) IX ст.; в) XIII ст.; г) IУ – У ст.; д) III ст.

7. Проаналізуйте особливість філософії Ренесансу. Чи правильна теза? “Гуманізм доби Відродження визнав людину особистістю, утвердив її права на творчість, свбоду та щастя. Вперше постав як цілісна система поглядів.

Так

Ні

8. Визначіть, який філософський напрям репрезентують такі мислителі Нового часу, як Р.Декарт, Б.Спіноза та Г.Ляйбніц:

а) гуманізм; б) раціоналізм; в) емпіризм.

9. Закінчіть фразу: Основоположником німецької класичної філософії є .....

10. Встановіть основну суперечність філософії Гегеля в оцінці Енгельса. Це суперечність між:

- а) матеріалізмом та ідеалізмом;
- б) раціоналізмом та емпіризмом;
- в) агностицизмом і гносеологічним оптимізмом;
- г) системою і методом.

11. Виділіть представників ірраціоналістичної тенденції у філософії XIX століття:

- а) Гегель; б) Ніцше; в) Енгельс; г) К'єркегор; д) Дільтей; е) Конт;
- є) Шопенгауер.

12. Визначіть, для якої з течій сучасної західної філософії своєрідна інтерпретація життєвого світу стала центральною філософською проблемою:

- а) неотомізм; б) феноменологія; в) персоналізм; г) постпозитивізм.

13. Визначіть проблеми, які характерні для сучасної теологічної філософії:

- а) буття і небуття;
- б) походження світу;
- в) буття Бога як творця;
- г) взаємини людини і природи;
- д) пізнаваність світу;
- є) буття людини як вищого творіння.

14. Визначіть історичні передумови, що пробудили інтерес до індивідуального буття людини у філософії екзистенціалізму:

- а) соціальні кризи, у тому числі світові війни;
- б) можливість використання досягнень техногенної цивілізації на шкоду людині;
- в) перший політ людини у космос;
- г) наявність у світі тоталітарних режимів;
- д) розвиток наук і мистецтв;
- є) перебудова в СРСР.

15. Герменевтика – це філософський метод і онтологія. Для якого історичного періоду характерне таке визначення цього філософського поняття:

- а) античність; б) середньовіччя; в) XIX ст.; г) XX ст.

Варіант 10.

1. Встановіть відповідність, що характеризує проблематику основних розділів філософського знання: 1) онтологія; 2) гносеологія; 3) філософська антропологія; 4) соціальна філософія;

- а) вчення про людину;
- б) вчення про буття;
- в) вчення про пізнання;
- г) вчення про суспільство.

2. Визначіть, для якої філософії є характерною орієнтація на формування практичного політико-етичного знання:

- а) Стародавня Індія; б) Стародавній Китай; в) Стародавня Греція.

3. Визначіть, кому з філософів античності може належати теза: “Предмет, що рухається, не рухається ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де його немає”:
- а) Геракліту; б) Зенону; в) Демокріту.
4. Назвіть першооснову світу, яку подав давньогрецький натурфілософ Фалес: а) повітря; б) вода; в) апейрон; г) земля.
5. Встановіть, якому соціальному стану відповідає тип такої людської душі, як розумна душа, що вирізняється мудрістю, у платонівському вченні про ідеальну державу:
- а) правителям-філософам; б) воїнам; в) ремісникам та селянам.
6. Визначіть, що стверджує принцип гармонії віри та розуму, висунутий Томою Аквінським:
- а) необхідність розмежування богослов'я і філософії;
- б) необхідність використання філософії для більш доступного викладу та обґрунтування істин релігії;
- в) примат філософії над богослов'ям.
7. Визначіть, хто з філософів Відродження представляє натурфілософське вчення: а) Данте; б) Бруно; в) Монтень; г) Галілей; д) Копернік.
8. Визначіть правильне тлумачення механіцизму ХУІІ століття. Це:
- а) вияв діалектичного стилю мислення;
- б) спосіб пояснення явищ, що вивчаються, виходячи з механічних закономірностей;
- в) вияв метафізичного стилю мислення;
- г) один з розділів класичної науки.
9. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.
10. Визначіть правильність твердження: Для представників європейської класичної філософії був характерний ідеалізм у тлумаченні явищ соціального життя.
- Так Ні
11. Вставте пропущене ім'я філософа ХІХ століття: Творцем антропологічного матеріалізму є .....
12. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.
13. Вкажіть основні проєкції, з яких виходить філософія неотомізму:
- а) механіцизм; б) креаціонізм; в) еволюціонізм; г) гносеологічний дуалізм;
- д) теодицея; е) провіденціалізм.
14. Визначіть, якого типу ситуації висуваються екзистенціалізмом на перший план у розумінні людського буття:
- а) романтичні ситуації; б) “граничні ситуації”; в) цікаві ситуації; г) перехідні ситуації.
15. Визначіть, що є предметом філософських пошуків структуралізму:
- а) об'єктивна реальність, яка дана людині у відчуттях;
- б) інваріантні відносини (структури) в динаміці переважно соціокультурних феноменів різного порядку;
- в) структура діяльності індивіда;
- г) структурні рівні організації матерії.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З ФІЛОСОФІЇ

1. “Нема людини, котра була б вільною від філософії, хоча б примітивної, дитячої, безпосередньої, несвідомої” (М.Бердяєв). На підставі чого можна, по-вашому, це стверджувати? Що в людині доконечно зумовлює потребу філософувати?
2. “Філософія – з точки зору здорового глузду – є “перевернутим світом” (Г.Гегель). Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Спробуйте відповісти, зокрема міркуючи над тим, що якщо сумніваючись у видимому, людина постійно запитує світ, то у чому найістотніше, на вашу думку, конститується це питання? Що з необхідністю розширює й забезпечує, збагачує в людині постійне формування питань та поглиблений пошук відповідей на них? Для чого потрібна філософія?
3. “Філософія – це світоглядне універсальне знання, спрямоване на тотальність і сутність буття” (О.Кульчицький). Чи не йдеться тут про ототожнення філософії зі світоглядом? Як вони співвідносяться?
4. “Наука – це те, що ми знаємо, філософія – те, чого ми не знаємо” (Б.Рассел). Як ви гадаєте, чому філософ зробив такий висновок? Чи погоджуєтеся з ним? У чому принципова відмінність між наукою і філософією?
5. “...Мудрість полягає в тому, щоб говорити правду, діяти відповідно до природи, прислуховуючись до неї” (Геракліт). Мудрість – це “істинне розуміння” (Платон). Мудрість – це “знання причин і наслідків” (Аристотель). Чи бачите ви щось спільне у наведених судженнях про мудрість? Якщо “так”, то у чому саме? Поясніть.
6. “Світогляд породжується умовами життя, життєвим досвідом та нашим психічним складом” (В.Дільтей). Які ознаки світогляду характеризуються у цьому висловлюванні? Які типи світогляду можна назвати, спираючись на цей вираз? Чому?
7. Поясніть, спираючись на власне розуміння світогляду, такий вираз Платона, що “здивування є початком філософії”?
8. “Перш, ніж почати розглядати світ таким, яким він є, завжди необхідно абстрагуватися від деталей, створювати прості гіпотези і схеми, за допомогою яких можна було б узагальнювати масу фактів, поставити правильні питання” (П.Самуельсон). Конкретизуйте такі поняття: “суб’єкт” “об’єкт”, “носій світогляду”.
9. “Здивування є початком філософії” (Платон) Чому здивування сприяло появі філософії? Чим, як вважали давньогрецькі мудреці, позначене мислення філософа?
10. “Першоосновою світу є вода” (Фалес) У чому сенс цієї ідеї? Вода у Фалеса є речовина з її властивостями чи передовсім поняття єдиної першооснови?
11. “Філософ повинен володіти пізнанням начал і причин сутностей” (Аристотель). Який сенс вкладався філософом у поняття “начала” та “причин сутностей”? Що вперше ним розглядалося як першоначало всього сущого?
12. “Пізнай самого себе” (Сократ) У чому сенс цього виразу? Якою галуззю мудрець обмежував висвітлення життєдіяльності людини?
13. “У всьому є частина всього” (Анаксагор). У чому сенс такої думки? Про які особливості мислення давніх греків вона свідчить? Чи погоджуєтеся з такою позицією?
14. “Людина для людини – святина” (Сенека). “Коли людина живе за людиною, а не за Богом, вона подібна до сатани” (Августин). Яка істотна відмінність цих двох висловів? Які важливі філософсько-світоглядні цінності втілені в судженнях Августина?
15. “Щодо часу переважає авторитет, а щодо сутності справи – розум” (Августин). Що стало причиною цього висновку?
16. “Пізнання істини подвійне: це або пізнання через природу, або пізнання через благодать” (Т.Аквінський). Які особливості середньовічного філософського мислення відображає вказаний висновок? Чим, на вашу думку, зумовлена життєва необхідність “пізнання через благодать”?
17. Прокоментуйте вислів Тертуліана “Вірю, тому що це абсурдно”.

18. “Лише чуттєвий досвід, експеримент можуть бути джерелом достовірного знання”. “Джерелом істинного знання може бути лише людський розум, інтелект”. До якого філософського вчення можуть належати ці судження? Що вони (кожне зокрема) абсолютизують і що недооцінюють?
19. В одному з розділів “Критики чистого розуму” І.Кант ставить три відомі питання: а) що я можу знати? б) що я повинен робити? в) на що я можу сподіватися? У яких працях і як він відповідає на свої питання?
20. “Що розумне – те дійсне, і що дійсне – те розумне” (Г.Гегель). У чому полягає реальний сенс такого вислову? Чому ця думка знаходила як adeptів, так і опонентів? У чому полягає її небезпека для суспільного буття?
21. “Природа – неорганічне тіло людини” (К.Маркс). Чим тут постає природа: а) “продовження людини”? б) “частина людини”? в) реалізація антропного принципу?
22. “Більшість тверджень і питань, що тлумачаться як філософські, нехибні, а позбавлені смислу” (Л.Вітгенштайн). До якої філософської течії належить цей вислів і чому? Що означає “позбавлені смислу”? Під дією якого принципу автор підводить своє твердження?
23. “Все, що існує в пізнанні, і сам світ є об’єктом щодо суб’єкта, тільки для суб’єкта він й існує. Світ є моїм уявленням” (А.Шопенгауер). Як ви розумієте “світ як уявлення”? Він нереальний? А чи існує в концепції філософа “інший світ за світом уявлення” і яке місце в ньому відводиться людині?
24. “Слабкі й невдахи повинні загинути – перша заповідь людинолюбства. І потрібно ще допомагати їм у цьому” (Ф.Ніцше). До якої течії належать ці судження? Що намагається обґрунтувати Ніцше? Чи погоджується з його точкою зору?
25. “Розгляньте, які практичні наслідки, як ми вважаємо, можуть бути створені об’єктом нашого поняття. Поняття про всі наслідки і є повне поняття об’єкта” (Ч.Пірс). Як ви розумієте “поняття про всі наслідки”? До чого прагне звести Пірс значення слова? Чи збігається раціональний сенс його концепції з науковими, філософськими переконаннями?
26. “Ми нащадки Славуні і можемо бути горді і не шкодуємо життя... І краще зникнути, але ніколи не бути в рабстві” (“Велесова книга”). Що ви знаєте про джерело цього вислову? Як ви б охарактеризували світосприйняття русичів? Чи відрізняється воно від світосприйняття сучасних українців? Якщо так, то чому?
27. “Хочеш знайти найбільше володарювання? Пануй над самим собою” (Віталій з Дубна). Що означає “пануй над самим собою”, як можна досягти такого стану і в боротьбі з чим? Чому набутий стан оцінюється як “найбільше володарювання”?
28. “Світ ловив мене, але не спіймав” (Г.Сковорода). Як ви розумієте цей вислів? Який основоположний принцип мислителя він ілюструє?
29. “Людина виправляється та вдосконалюється лише при справі. Ставши при ній, людина стоїть на землі. Тільки на землі можна сіяти зерна” (М.Гоголь). Поясніть цей вислів.
30. “...Сила економічна завжди багато значила: без неї сила моральна, що душа без тіла” (П.Куліш). У чому простежується взаємозалежність економіки і моралі? Аргументуйте відповідь.
31. Поміркуйте над виразом: Світ – це в єдності матеріально-предметних та духовних чинників сфера життєдіяльності, творчості та історичного поступу людини. Що (чи хто?) у центрі світу? У зіставленні з чим (з ким) світ є і без чого його немає? Що є першою визначальною умовою світу?
32. “Бути людиною і бути у світі – одне і те саме” (М.Гайдеггер). Чому бути людиною означає бути у світі? Чому незалежність від світу у нашій народній традиції подається з негативною оцінкою? (Згадайте українське слово “пройдисвіт”).
33. Час і простір мають значення лише для конкретної системи координат. Чи погоджуєтеся ви з такою думкою? Чи може час “поспішати” або “запізнюватися”, а простір “скорочуватися” чи “розширюватися”? Від чого залежать властивості простору і часу? Поясніть.
34. “Пізнавати, щоб більше могли. Більше могли, щоб більше діяти. Більше діяти, щоб повніше існувати” (П.Тейяр де Шарден). Чому цей вислів розглядають як імператив повноти

- людського сенсу буття, як закон повноти й цілісності ставлення до світу? Що спонукає і вимагає пошуку нових форм буття у світі?
35. “Буття є, а небуття немає” (Парменід). Чи можна проти цієї думки щось заперечити? Чи справді небуття не існує? А минуле чи майбутнє не можуть бути виявом небуття?
  36. “Шануй творіння, доручене тобі” (Л.Алонсо Щоккель). Чому ми змушені постійно дбати про збереження й удосконалення буття? Які властивості буття треба брати до уваги при цьому?
  37. “Буття – те найближче для людини, що залишається для неї найвіддаленішим” (М.Гайдеггер). Чи поділяєте ви цю думку? Обґрунтуйте свою відповідь.
  38. “Свідомість – це не те саме, що й психіка, не просто сукупність психічних процесів і не вмістилище, на кшталт ідеального простору, в якому вони відбуваються. Це особливе утворення, що сформувалося у процесі суспільно-історичного розвитку” (С.Л.Рубінштейн). Поясніть окреслену тут особливість формування та функціонування свідомості.
  39. У житті сучасної людини та суспільства загалом панівне місце займає інформація. Чи можна розглядати інформацію як важливий товар чи як джерело знань?
  40. Самосвідомість є: а) пізнання людиною самої себе як мислячої істоти? чи як істоти, що відчуває світ? б) самооцінка людини? в) саморегуляція людини? Поясніть свій вибір. Що, на вашу думку, є безперечною передумовою самосвідомості?
  41. На шляху пізнання та розвитку наукових знань, на думку Френсіса Бекона, постають чотири привиди (“привиди роду”, “привиди печери”, “привиди площі або ринку”, “привиди театру”). Розкрийте зміст цих “привидів”. Чому їхня критика Беконом є першою спробою у філософії Нового часу виявити власне гносеологічний суб’єкт, відокремити його від практичного суб’єкта?
  42. “Замість умоглядної філософії, яка викладається у школах, можна створити практичну, за допомогою якої, знаючи силу і дію вогню, води, повітря, зірок, небес і всіх інших оточуючих нас тіл, ...ми могли б стати мовби господарями і володарями природи” (Р.Декарт). Прокоментуйте цей вислів. На яких саме принципах пропонує вчений підпорядкувати філософію практиці? Чи не переоцінює він при цьому ролі розуму?
  43. За І.Кантом, “Пізнання – це лише конституювання свідомістю світу. Отже, джерело знань треба шукати не в цьому конститутованому світі (сфері досвіду), а в правилах його конституювання, тобто не в об’єкті, а в суб’єкті”. На основі чого філософ дійшов такого висновку? Зверніть увагу на кантівський світ ноуменів і феноменів.
  44. Результати процесу пізнання є гносеологічним образом, або суб’єктивним образом дійсності. Чому пізнавальний образ є не копією, а ідеальним образом? Чому він не завжди обмежений суб’єктивним?
  45. “Епістемологія – це теорія вірогідного знання, яке завжди є процесом, а не станом” (Ж.Піаже). Як ви розумієте “пізнання як процес”? Чому це не “стан”? Як це пояснює автор генетичної епістемології і яка ваша думка?
  46. “У будь-якому випадку незалежно від того, яку картину світу я малюю, я завжди буду перевіряти її істинність за допомогою термінів свого власного досвіду” (М.Шлік). До якого виду епістемологічного фундаменталізму належить цей вислів? Абсолютизація якого досвіду тут має місце? Чи погоджуєтесь ви з позицією автора? Чому?
  47. “Критицизм прагне не до того, щоб відмовитися – без достатніх на це підстав – від знань, а до того, щоб розглянути кожен частину, що здається такою, з огляду на її вартісність, і взяти те, що залишиться знанням і після цього розгляду” (Б.Рассел). Чи поділяєте ви думку одного із найвидатніших епістемологів ХХ ст? Чим пояснює філософ необхідність критичного ставлення до знань, які лише здаються нам такими? У чому тут він близький до вчення Канта та його “сновидінь розуму”?
  48. “Наука своєю суттю є анархістською установою: теоретичний анархізм гуманніший і прогресивніший, аніж його альтернативи, що посилаються на закон і порядок” (К.Фейєрабенд). “Що істинне в логіці, те істинне в психології, науковому методі та в історії

- науки” (К.Поппер). Позиція якого автора вам видається правильною? Зверніть увагу на поняття “наука” і “творчість”.
49. Якщо самі поняття, будучи основою всього, змішані і неодоумано абстраговані від речей, то вкрай не міцне те, що побудоване на них” (Ф.Бекон). На яку особливість наукового знання звертає увагу мислитель? Поясніть, чому ви так думаете?
  50. Погана філософія винищує хорошу фізику” (В. Гейзенберг). На яку роль філософії щодо науки звертає увагу вчений? За яких умов роль і місце філософії у науковому знанні особливо зростає?
  51. Як зауважував давньокитайський філософ Мо Ді, “задум, циркуль та коло – це три елементи, які в єдності утворюють...: а) гіпотезу, б) форму, в) метод?” Виберіть правильний варіант. У міркуваннях вам допоможе такий вислів Мо Ді: “Це те, що сприймається під час навчання і, дотримуючись чого, можна досягти цілей”.
  52. “Будь-яке близьке, приховане від чужого, неповторне, спільне життя ми розуміємо як життя в спільності. Суспільство ж – публічність, як кажуть: світ. У спільності зі своїми і відчуваємо себе від народження, всіма своїми радощами й бідами пов’язані ми з ними. У суспільство ж потрапляють як щось чуже” (Ф.Тьонніс). Дайте ваше розуміння цієї думки. У чому істотні відмінності між спільнотою та суспільством? У чому суперечливість суспільного буття? Чому суспільство постає “чужим” для суб’єкта суспільної дії?
  53. “Суспільство – це завжди динамічна єдність двох чинників: меншин і мас. Меншини – це спеціально кваліфіковані одиниці чи групи одиниць. Маса – це сукупність осіб без спеціальної кваліфікації. Отож під масами не слід розуміти головно “робітничі маси”. Маси – “рядова людина” (Х.Ортега-і-Гассет). Поясніть вашу точку зору на уявлення суспільства як такого, що складається з “обраної меншості” і “маси”. Як ви розумієте ці складники? І яка їхня роль у суспільному бутті?
  54. “Соціальні факти – це зразки мислення, діяльності і почуттів, котрим властива характерна риса – незалежність від індивідуальної свідомості” (Е.Дюркгейм). Поясніть, що таке “соціальні факти”? У чому полягає їхня незалежність від індивідуальної свідомості?
  55. “Суспільна закономірність лежить глибше від зовнішньонеобхідного зв’язку між причиною та дією і має інший сенс” (С.Л.Франк). Поясніть цей вислів. Яка особливість соціального пізнання тут міститься?
  56. “Лише людина може ставити перед собою свідомо визначені цілі, в результаті виникає світ культури... Це лише те, що служить для блага людини” (І.Кант). “Культура – сукупність прогресу людини і людства в усіх сферах і напрямках за умови, що цей прогрес служить духовному вдосконаленню індивідуума як прогресу прогресів” (А.Швейцер). Поясніть філософсько-світоглядні засади цих висловів. На яку спільну рису культури звертають увагу філософи? Чи мають місце специфічні нюанси позицій Канта і Швейцера стосовно визначення “культури”? Що таке культура, на вашу думку?
  57. “Культура – культивування всіх властивостей суспільної людини і виробництво її як людини з якомога все більш розвиненими властивостями та зв’язками, а тому й потребами, – виробництво людини як якомога усе більш цілісного та універсального продукту суспільства” (К.Маркс). “Культура – остання мета природи, людина покликана її створювати. Культура за її структурою органічна, людина в ній – не лише засіб, а й мета” (І.Кант). Порівняйте ці визначення двох німецьких мислителів. У чому їхня істотна відмінність? Які критерії щодо визначення культури є основоположними у кожного з філософів? Яка позиція вам більше імпонує і чому?
  58. “Культура – це вічність у сучасному” (М.Мамардашвілі). Поясніть суть цього висловлювання. У чому полягає елемент “вічності” в культурі?
  59. “Накопичений у культурі досвід відкриває людині її внутрішню нескінченність” (А. де Сент-Екзюпері). Яке ваше розуміння цієї думки? Поясніть, у чому полягає специфіка “простору” культури та його пізнання, освоєння людського світу?

60. “Життя мусить бути культурним, але й культура зобов’язана бути життєдайною” (Х.Ортега-і-Гассет). Як ви розумієте цей імператив? Як ви б пояснили необхідність взаємопроникнення життя і культури? Чому виникла така проблема?
61. “Будь-яка культура (навіть матеріальна) є культура духу; будь-яка культура має духовну основу, вона є продукт творчої праці духу над природними стихіями” (М.Бердяєв). Поясніть ваше розуміння цієї думки. Чи в усьому ви погоджуєтеся з автором вислову? Чи можуть існувати з боку культури негативні впливи на людину?
62. “Культура суспільства є органічно цілісною, утворює тотальність духовного у тих царинах, у яких вона розгортається: у науці, господарстві та мистецтві. Це цілісна парадигма, в якій варіації та спонтанні утворення об’єднуються в один основний мотив” (П.Козловський). Що забезпечує цілісність культури суспільства? Що найбільш істотне в культурі і вмотивовує цей висновок?
63. У центрі “філософії скнарості” – “ідеал кредитоспроможної добропорядної людини, обов’язок якої вважати примноження свого добра за самоціль... Йдеться не лише про практичну мудрість, а про певний “етос”, “етичну максиму”, якій підпорядковано увесь спосіб життя” (М.Вебер). Що розуміє Вебер під поняттям “філософія скнарості”? Чи поділяєте ви його точку зору? На вашу думку, які світоглядні цінності притаманні людині, яка сповідує подібну філософію? Чи “філософія скнарості” не сприяє антропологічній деструкції, деформації особистості, унеможливаючи, знекровлюючи її культуротворчі вияви?
64. “У перспективі глобальна спільнота громадян стане поліцентрованим і складеним суспільством, яке ґрунтуватиметься на найрізноманітніших глобальних вільних громадських інформаційних мережах, котрі перетинатимуть усі національні кордони суспільством, подібним до живого організму із системою прямого зв’язку, здатного швидко й динамічно відповідати на зміни в навколишньому середовищі” (Й.Масуда). Як ви розумієте цей вислів? Як би ви пояснили сутність суспільства, що діє на принципах “живого організму”. Що це: відсутність держав, національних особливостей, наявність одноманітної людської маси? Як тут співвідносяться “частина” і “ціле”?
65. “Інформаційна технологія породжує нові моральні проблеми. Одна з них може виникнути в разі, коли дані постійно й безслідно знищуються, друга – пов’язана з можливістю за допомогою комп’ютера втручатися в особисте життя. Але серед найважчих проблем окремо стоїть проблема статусу самої інформації” (Д.Лайон). Чому проблема “статусу самої інформації” є найскладнішою? Що тут переважає і чому: а) проблема зіставлення між даними, інформацією, знаннями, мудрістю? б) роль інформації як товару? Якими іншими етичними проблемами може бути переобтяжене інформаційне суспільство?
66. “Проблема інформаційного суспільства є як політичною, так і аналітичною. Соціальний аналіз відіграє певну роль у самій політиці інформаційної технології” (Д.Лайон). Чи поділяєте ви таку думку? Поясніть свою точку зору. Чому “соціальний аналіз” так потрібний у технологічній політиці? Які можливі соціальні наслідки інформаційних технологій?
67. “Людина, яка вважає, ніби все у світі, навіть найістотніше, продається за гроші, спричинює своїй особистості непоправну шкоду” (В.Хьосле). Чи погоджуєтеся з цією думкою? Чи не суперечить вона ідеалу добропорядної людини, самоціль для якої “примноження добра”? Чи, можливо, цей ідеал вимагає не лише простого нагромадження грошей? У ході міркувань зверніть увагу на зіставлення понять “практична мудрість”, “етична максима”, “загальнолюдські цінності”, “Дух капіталізму”.
68. Понад 2500 років тому Платон помістив ідею блага на вершину “піраміди” ідеальної держави, вважаючи мораль, що пронизує всі форми суспільних відносин, головним сенсом характеристики будь-якої держави. Чи погоджуєтеся з точкою зору Платона? Як ви вважаєте, керівник будь-якого рангу мусить мативнутрішню моральність, володіти самосвідомістю як самооцінкою своїх дій (тобто тим, що ми називаємо совістю) чи ні?

69. “Народ, який за духом своїм є рабом, заслуговує батога і тиранії” (Ж.Монтеск’є). Чи погоджуєтесь ви з переконанням, що рабська свідомість може породити лише рабське буття? Аргументуйте вашу відповідь.
70. М.Вебер вважав бюрократію природним атрибутом індустріального суспільства, наслідком конкретних і науково обґрунтованих підходів до управління. Звідси і його велика повага до так званої ідеальної бюрократії. Як відомо, наша вітчизняна бюрократія має негативну оцінку від власного народу і від іноземних громадян. У чому причини української демократії? Як зробити, щоб українська бюрократія набула рис “ідеальної бюрократії”, як її бачив Вебер?
71. “Коли людина не знає, до якої гавані пролягає її шлях, то жоден вітер для неї не буде попутним” (Сенека). Поясніть цей вислів з огляду на проблему управління в сучасному українському суспільстві. Які основоположні ідеї, принципи, концепції та теорії мають мати місце у житті суспільства?
72. І.Кант порівнював вузьких прагматиків, що ігнорують теорію, з “очима крота, що спрямовані тільки на досвід”, тоді, як на думку філософа, необхідно “...бачити краще і далі, ...триматися прямо і споглядати небо”. Чи поділяєте думку мислителя? Чи можливо, практична доцільність замінити нам теорію як матеріальний достаток бажання споглядати небо? “Духовні крила – то, може, не що інше, як романтична вигадка юнацької уяви? Поясніть відповідь, пов’язавши її із сьогоденням.
73. “Людина завжди була, є і буде найцікавішим об’єктом вивчення”, – писав давньогрецький мислитель Емпедокл. Що ж таке людина? Чи це “Мірило усіх речей” (Протагор)? Чи “хвороба Землі” (Ніцше)? Чи може у вас є свій варіант пояснення “людини”?

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ
МОДУЛЬ ПЕРШИЙ
Філософія і світогляд

1. Проблема відношення людини до світу.
  2. Поняття світогляду.
  3. Світогляд як спосіб орієнтації людини в світі і смисложиттєва позиція.
  4. Переживання і осмислення світу – від світовідчуття до світорозуміння.
  5. Проблема людини у філософії.
  6. Філософія в системі культури.
  7. Світогляд, його структура та історичні типи.
  8. Філософія в системі культури.
  9. Функції філософії.
  10. Світоглядна природа філософського знання.
  11. Софійний та епістемний способи філософського мислення.
  12. Філософія як смислотворче ядро культури.
  13. Міфологія і філософія як форми знання: єдність і відмінність.
  14. Віра і знання: проблеми розмежування.
  15. Філософія як спосіб життя.
  16. Філософія як методологія наукового пізнання.
  17. Проблеми життя і творчості у філософії представників діаспори.
  18. Складові світогляду: переконання, ідеали, цінності і знання.
  19. Споглядання, пояснення та перетворення світу як світоглядні позиції і способи освоєння світу.
  20. Співвідношення світогляду й філософії.
  21. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний і філософський.
  22. Філософія і наука.
  23. Філософські проблеми як вічні та фундаментальні.
  24. Єдність об'єктивного, загального та особистісного у філософських міркуваннях.
  25. Роль особистості філософа у філософській творчості.
  26. Безсумнівне і сумніви у філософських судженнях.
  27. Філософія як подив і мрія. Філософія і мудрість.
  28. Філософія як самоусвідомлення епохи.
  29. Різновиди і методи філософування.
  30. Філософування як діалог і бесіда.
  31. Філософія як пізнання людини і Всесвіту.
  32. Філософування як осмислення розуму і пізнання.
  33. Філософські вчення, доктрини, концепції, системи як форми філософського знання.
  34. Сучасний стан світової філософії.
  35. Прагнення толерантності й діалогу в сучасному філософському поступі.
- Історія філософії**
36. Філософія й історія філософії.
  37. Історичні типи філософування, західна і східна традиції.
  38. Філософія Давнього Сходу.

39. Давньоіндійська філософія (Веди та їх осмислення в ортодоксальних і неортодоксальних вченнях).
40. Буддизм у контексті духовного життя Давньої Індії.
41. Філософська спадщина Індії та сучасність.
42. Філософія Давнього Китаю (даосизм, конфуціанство, легізм).
43. Даосизм і конфуціанство як тенденції розвитку філософії та культури Китаю.
44. Антична філософія й західноєвропейська культура: пошук ідентичності.
45. Антична філософія та її роль історії світової філософської думки.
46. Натурфілософія й сучасна наука.
47. Атомістичне вчення Демокріта.
48. Специфічні особливості східної та західної філософських парадигм.
49. Основні етапи розвитку давньогрецької філософської думки (досократична і післясократична філософія).
50. Сократ: проблема людини та діалогічної природи філософського знання.
51. Сократ і Платон. Вчення про ідеї; діалектика; погляди на суспільство і державу.
52. Арістотель. Вчення про людину, суспільство, державу. Матерія і форма.
53. Неоплатонізм.
54. Філософія Епікура та Лукреція Кара.
55. Еллінізм: основні школи і напрямки.
56. Середньовічна філософія (християнська та арабська традиція).
57. Патристика (Тертуліан, Августин).
58. Середньовічна схоластика. Проблема універсалій.
59. Проблема загальних понять у філософії реалізму та номіналізму.
60. Релігія в системі культури.
61. Наука і релігія: протистояння і точки дотику.
62. Вчення Фоми Аквінського.
63. Августин Блаженний – засновник християнської антропології.
64. Філософський сенс заповідей Христа.
65. Науково-природничі погляди Роджера Бекона.
66. Вільям Оккам про універсалії та субстанцію.
67. Філософія антропоцентризму в епоху Відродження.
68. Ідея безкінечності Миколая Кузанського і сучасні досягнення науки.
69. Феномен Реформації в контексті європейського Відродження. Мартін Лютер.
70. Загальна характеристика філософії Нового часу. Проблема методу.
71. Наукова революція XVI – XVII ст.: проблеми і набутки.
72. Концепція нової науки Френсіса Бекона.
73. Емпіризм: сутність і проблеми.
74. Сенсуалізм, емпіризм, раціоналізм у філософії Нового часу.
75. Принцип універсального сумніву Рене Декарта і сучасна наука.
76. Раціоналістичне вчення Декарта.
77. Матеріалістична фізіологія і проблема людини у філософській системі Рене Декарта.
78. Антропологія та філософія духу Б.Спінози.
79. Вчення Спінози про субстанцію, атрибути, модуси.
80. Філософські погляди Берклі та Юма.
81. Вчення Ляйбніца про монади.

82. Епоха наукових революцій та її вплив на розвиток філософії.
83. Проблема людини у філософії Просвітництва. Руссо, Вольтер, Дідро.
84. Західноєвропейська філософія Нового часу та її особливості.
85. Німецька класична філософія.
86. Імануїл Кант – фундатор класичної німецької філософії. Проблеми пізнання у філософії Канта.
87. “Категоричний імператив” Імануїла Канта в контексті вчення про людину.
88. Філософські погляди Фіхте.
89. Філософські погляди Шеллінга.
90. Гегель – вершина німецької філософської класики. Суперечність між методом і системою в його вченні.
91. Антропологічний матеріалізм Фойєрбаха.

МОДУЛЬ ДРУГИЙ

92. Марксистська філософія (діалектичний та історичний матеріалізм).
93. Матеріалістичне розуміння історії.
94. Поняття практики.
95. Особливості і основні етапи розвитку філософської думки в Україні. Перехід до сучасного філософування.
96. Дохристиянські витоки української філософії. «Велесова книга».
97. Особливості української міфології.
98. Філософія Києворуської доби.
99. Філософія українського Відродження та Бароко (К.Сакович, І.Гізель, Т.Прокопович, Г.Щербацький).
100. Загальна характеристика української філософії XIX – XX століття.
101. Філософські ідеї українських гуманістів епохи Відродження.
102. Філософські погляди Григорія Сковороди.
103. Філософські мотиви художньої творчості Григорія Сковороди.
104. Філософія Просвітництва й Романтизму в Україні (О.Новицький, Т.Шевченко, П.Куліш, П.Юркевич).
105. Антропоцентризм як світоглядна риса Тараса Шевченка.
106. Філософські погляди Памфіла Юркевича.
107. Філософські погляди Івана Франка.
108. Значення філософі Івана Франка для історії української філософської думки.
109. Соціальна філософія Івана Франка.
110. Філософський сенс художньої творчості Івана Франка.
111. Соціальна філософія Михайла Драгоманова.
112. Націософія Дмитра Донцова.
113. Історіософська концепція В’ячеслава Липинського.
114. Історіософія Михайла Грушевського.
115. Філософія української діаспори (І.Лисяк-Рудницький, д.Чижевський).
116. Філософський ужинок української діаспори (Шлемкевич, Онацький, Кульчицький, Цимбалістий).
117. Західноєвропейська філософія XIX – XX ст.: основні тенденції розвитку.
118. Ірраціоналізм як одна з течій західної філософії.

119. Артур Шопенгауер як теоретик «всесвітнього песимізму».
120. Проблема становлення особистості у вченні Сьорена К'єркегора.
121. “Філософія життя” (Ф.Ніцше, З.Фройд, А.Бергсон).
122. Філософія Фрідріха Ніцше.
123. Позитивізм у його генезі: Огюст Конт, Ернст Мах і Ріхард Авенаріус.
124. “Віденський гурток” та основні ідеї його представників.
125. Неопозитивізм (Мориц Шлік, Рудольф Карнап).
126. Логіко-філософський трактат Людвіга Вітгенштайна.
127. Аналітична філософія як філософія лінгвістичного аналізу (Бертран Рассел, Джордж Мур, Людвіг Вітгенштайн).
128. Неотомістська філософія сучасності.
129. Фройдизм та неофройдизм.
130. Зігмунд Фройд: теоретичні та світоглядні аспекти вчення.
131. Фройд як засновник психоаналізу.
132. Герменевтика як філософський напрям.
133. Феноменологія у ХХ ст.
134. Екзистенційна філософія.
135. Філософія Мартіна Гайдеггера.
136. Філософське вчення Карла Ясперса.
137. Філософія абсурду Альбера Камю.
138. Екзистенціалізм Жана Поля Сартра.
139. Релігійний екзистенціалізм Габріеля Марселя.
140. Проблема людини в екзистенційній філософії.
141. Прагматизм як філософська течія (Ч.Пірс, В.Джеймс, Дж.Дьюї).
142. Релігійна філософія ХХ ст.
143. Російська філософія ХІХ ст.
144. Російська інтелігенція в умовах ідейного протиборства ХХ ст. Збірка “Вехи”.
145. Класика і сучасність: дві епохи в розвитку філософії.
146. Буття як таке. Багаторівневий зміст буття.
147. Поняття матерії та його генеза в історії.
148. Просторово-часова структура реального світу.
149. Сущє, сутність, існування.
150. Культурний простір і час як форми буття людини.
151. Буття і розум.
152. Соціально-історичний час і простір.
153. Рух і розвиток. Метафізична та діалектична концепції розвитку.
154. Поняття ідеального.
155. Відображення – загальна властивість матерії. Свідомість як вища форма відображення.
156. Свідомість. Особа як реальний носій свідомості.
157. Діяльнісна концепція походження та сутності свідомості.
158. Мова, мислення, спілкування, розуміння.
159. Пізнання в контексті людського існування. Проблема істини.
160. Пізнання як вид духовної діяльності.

161. Дві концепції пізнавального процесу: пізнання як відображення і пізнання як творчість.
162. Рівні та форми пізнання. Пізнання як процес.
163. Проблема істини в пізнанні.
164. Людина і пізнання. Істина і правда.
165. Творчість і пізнання.
166. Інтуїція у процесі пізнання та творчості.
167. Культура (поняття, структура, генеза).
168. Суспільна свідомість та її структура.
169. Індивідуальна і суспільна свідомість.
170. Свідомість і духовний світ людини.
171. Свідомість і несвідоме.
172. Свідомість, самосвідомість, підсвідомість: форми вияву.
173. Релігія і філософія.
174. Релігія як моральний ідеал.
175. Релігія в контексті історії та культури українського народу.
176. Філософські форми усвідомлення Бога: теїзм, деїзм, пантеїзм.
177. Характерні особливості та основні форми сучасної зарубіжної філософії релігії.
178. Мораль і філософія.
179. Мистецтво і філософія.
180. Політична свідомість.
181. Правосвідомість.
182. Діалектика і метафізика – два загальні методи пізнання.
183. Закон єдності і боротьби протилежностей як ядро діалектики.
184. Закон взаємного переходу кількісних і якісних змін.
185. Поняття кількості, міри, стрибка, еволюції.
186. Закон заперечення заперечення.
187. Сутність і явище як співвідносні категорії.
188. Зміст і форма як співвідносні категорії.
189. Причина і наслідок.
190. Можливість і дійсність.
191. Необхідність і випадковість.
192. Одиначне, особливе і загальне.
193. Соціальна сутність людини.
194. Конкретний вираз культури як спосіб людського життя.
195. Соціальний простір і час як продукти культурного процесу.
196. Життєвий вибір людини у бутті.
197. Людина як предмет філософії.
198. Філософія і проблема генези людини.
199. Ідеал людяності та цінність людського життя.
200. Духовність як засіб та сенс життєдіяльності людини.
201. Життя як проблема людської рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА ДО ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Основна навчальна література

1. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. Т.1/ В.П.Андрущенко, М.І. Михальченко. - Київ: Генеза, 1993. - 255 с.
2. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій/ В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. - Київ: Генеза, 1996. - 368 с.
3. Барулин В.С. Социальная философия: Учебник. В 2-х кн.Кн.1. - Москва: Изд-во МГУ, 1993. - 336 с.
4. Барулин В.С. Социальная философия: Учебник. В 2-х кн.Кн.2. - Москва: Изд-во МГУ, 1993. - 240 с.
5. Бичко І.В., Бичко А.К., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2001. – 408 с.
6. Бойченко І.В. Філософія історії: Підручник. - Київ: Знання, 2000. - 723 с.
7. Волинка Г.І. Філософія середніх віків і сучасна духовна культура: Матеріали до лекцій. - Київ, 1999. - 101 с.
8. Воронкова В.Г. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 464 с.
9. Вступ до філософії : історико-філософська пропедевтика: Підручник / За ред.Г.І.Волинки. - Київ: Вища школа, 1999. - 624 с.
10. Вступ до філософії у конспектному вигляді: Навчальний посібник / За ред.Г.І.Волинки; Ю.О.Федіва. - Київ, 1995. - 184 с.
11. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій. - Київ: Вілбор, 1998. - 272 с.
12. Горелов А.А. Философия: Учебное пособие/ А.А. Горелов. - Москва: Юрайт-М, 2001. - 384 с.
13. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. - Київ: Наукова думка, 1996. - 286 с.
14. Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина XII-середина XIII ст.): Монографія. - Київ: Наукова думка, 1993. - 163 с.
15. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
16. Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст.: Курс лекцій. - Київ: Либідь, 1994. - 256 с.
17. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія: Підручник. - Київ: Лібра, 1999. - 488 с.
18. Захара І.С. Академічна філософія України. – Львів, 2000.
19. Захара І.С. Лекції з історії філософії: навч.посібник. – Львів: Видавництво ЛБА, 1997. – 398 с.
20. История философии в кратком изложении/ Пер. с чеш. И.И.Богута. - Москва: Мысль, 1995. - 590 с.
21. Ільїн В.В. Філософія (нарис з історії розвитку філософської думки): Навчальний посібник. - Київ: КДТЕУ, 1997. - 288 с.
22. Історія філософії України: Хрестоматія : Навчальний посібник/ Упоряд.М.Ф.Тарасенко. - Київ: Либідь, 1993. - 560 с.
23. Канке В.А. Философия : исторический и систематический курс: Учебник. - Москва: Логос, 1996. - 320 с.
24. Крапивенский С.Э. Социальная философия: Учебное пособие. - Волгоград: Комитет по печати, 1995. - 352 с.
25. Кунцман П. Философия : dtv-Atlas: Справочное пособие. - Москва: Рыбари, 2002. - 268 с.
26. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії : онтологія людини: Навчальний посібник. - Київ: Абрис, 1995. - 336 с.
27. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій: Навчальний посібник. - Київ: Вища школа: Т-во "Знання", 1999. - 543 с.

28. Пашук А. Нариси з історії філософії Середніх віків. Посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 650 с.
29. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2001, 2003, 2004 та ін.
30. Петрушенко В.Л. Філософія: Навчальний посібник. - Київ: Каравела; Львів: Новий світ-2000, 2001. - 448 с.
31. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький, Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер).
32. Радугин А.А. Философия: Курс лекций. - 2-е изд., перераб. и доп.. - Москва: Центр, 1996;2000. - 272 с.
33. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії: Навчальний посібник. - Київ: Либідь, 1996. - 176 с.
34. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 576 с.
35. Смирнов И.Н. Философия: Учебник. - Москва, 1998. - 288 с.
36. Спиркин А.Г. Философия: Учебник. - Москва: Гардарика, 2000;2001. - 816с.
37. Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. Філософія: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 1997. – 143 с.
38. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія/ Упоряд.В.В.Лях. - Київ: Либідь, 1996. - 384 с.
39. Сучасна зарубіжна філософія : Течії та напрями: Хрестоматія : Навчальний посібник/ Упоряд.В.В.Лях,В.С.Пазенок. - Київ: Ваклер, 1996. - 428 с.
40. Таранов П.С. Энциклопедия высокого ума. - Москва: ООО"" Фирма "Издательство АСТ", 1999. - 592 с.
41. Философия : История философии: Учебное пособие/ Под ред.В.И.Кириллова. - 2-е изд.. - Москва: Юристь, 1998. - 376 с.
42. Философия: В 2-х ч./ Под ред.В.И.Кириллова. - Москва: Юристь, 1996 - 1997 Ч.2: Основные проблемы философии. - 1997. - 320 с.
43. Философия: В 2-х ч./ Под ред.В.И.Кириллова. - Москва: Юристь, 1996 - 1997 Ч.1: История философии: Учебное пособие. - 1996. - 304 с.
44. Философия: учебник для высших учебных заведений. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 576 с.
45. Философия: Учебник/ Под ред.В.Д.Губина; Т.Ю.Сидориной, В.П.Филатова. - Москва: ТОН-Остожье, 2001. - 704 с.
46. Философия: Учебник/ Под ред.В.Н.Лавриненко; В.П.Ратникова. - Москва: ЮНИТИ, 1998;2000. - 584 с.
47. Философия: Учебник/ Под ред.В.П.Кохановского. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. - 576 с.
48. Философский словарь/ Под ред.И.Т.Фролова. - Москва: Издательство "Республика", 2001. - 719 с.
49. Философский энциклопедический словарь. - Москва: ИНФРА-М, 1999. - 576 с.
50. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник / За ред.І.В.Бичка. - Київ: Либідь, 1994. - 576 с
51. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
52. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко, І.В.Бойченко та ін.; За ред.І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с.
53. Філософія: Навчальний посібник/ За ред.І.Ф.Надольного. - Київ: Вікар, 1997. - 584 с.
54. Філософія: Навчальний посібник/ За ред.І.Ф.Надольного. - Київ: Вікар, 2001. - 457 с.
55. Філософія: Навчальний посібник/ За ред.М.С.Свідло. - Київ: КДТУБА, 1996. - 467 с.
56. Філософія: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни/ В.Х. Арутюнов, М.М. Демченко, С.Л. Йосипенко. - Київ: КНЕУ, 1999. - 184 с.

57. Філософія: Посібник/ За ред. Є.М.Причепія; А.М.Черній, В.Д.Гвоздецький, Л.А.Чекаль. - Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. - 576 с.
58. Хрестоматія по філософії: Учебное пособие/ Под ред. А.А.Радугина. - Москва: Центр, 1998. - 432 с.
59. Хрусталеv Ю.М. Введение в философию: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. - 544 с.
60. Читанка з історії філософії : Зарубіжна філософія ХХ ст./ Під ред. Г.І.Волинки. - Київ: Фірма "Довіра", 1993. - 239 с.

Додаткова література:

1. Алексеев С.С. Философия права. - М., 1998. - 336 с.
2. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник для вузов. - М., 1996. - 504 с.
3. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії (Західно-європейський контекст): Підручник для вищих навч. закладів. - К., 2000. - 416 с.
4. Гаджиев К.С. Политическая философия. - М., 1999. - 606 с.
5. Горбачев В.Г. Основы философии: Курс лекций. - М., 1998. - 352 с.
6. Горелов А.А. Концепции современного естествознания. - М., 1998. - 208 с.
7. Грядовой Д.И. Философия. Структурный курс основ философии: Уч. пособие. - М., 1999. - 266 с.
8. Губин В.Д. Основы философии: Уч. пособие. - М., 1999. - 384 с.
9. Гурина М. Философия: Уч. пособие. - М., 1998. - 540 с.
10. Зотов А.Ф., Мельвиль Ю.К. Западная философия ХХ в.: Уч. пособие. - М., 1998. - 432 с.
11. Ивин А.А. Философия истории. - М., 2000. - 528 с.
12. История философии: Уч. пособие для вузов / Под ред. В.М. Мапельман, Е.М. Пенькова. - М., 1997. - 464 с.
13. История философии: Уч. пособие для вузов / Отв. ред. В.П. Кохановский. - Ростов-на-Дону, 1999. - 576 с.
14. Історія української філософії: Курс лекцій. - К., 1997. - 286 с.
15. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию: Учебник для вузов. - М., 1996. - 215 с.
16. Князев В.М. Філософія: Навч.-метод. посібник. - К., 1996. - 64 с.
17. Краткая история философии / Под ред. В.Г. Голобокова. - М., 1997. - 576 с.
18. Лешкевич Т.Г. Философия: Вводный курс. - М., 1998. - 464 с.
19. Невлева И.М. Философия: Уч. пособие. - М., 1998. - 448 с.
20. Нерсесянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. - М., 1998. - 652 с.
21. Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах. - К., 1997.
22. Основы современной философии: Учебник для вузов. - СПб., 1997. - 304 с.
23. Основы философии: Уч. пособие для вузов / Отв. ред. Е.В. Попов. - М., 1997. - 320 с.
24. Островский Э.В. Основы философских знаний: Уч. пособие для вузов. - М., 1998. - 256 с.
25. Поупкин Р., Стролл А. Философия: Вводный курс: Америк. учебник для рос. студентов. - М., 1998. - 512 с.
26. Рузавин Г.И. Концепции современного естествознания: Учебник для вузов. - М., 1999. - 288с.
27. Скирбек Г., Гилье Н. История философии: Уч. пособие / Пер. с англ. - М., 2000. - 800 с.
28. Соколов В.В. Введение в классическую философию. - М., 1999. - 352 с.
29. Сучасна політична філософія: Антологія / Пер. з англ. - К., 1998. - 575 с.
30. Тихонравов Ю.В. Философия: Уч. пособие. - М., 1999. - 269 с.
31. Философия: Конспект лекций / Авт.-сост. А.В. Якушев. - М., 1999. - 240 с.
32. Философия: Курс лекций: Уч. пособие для студентов вузов / Научн. руков. авт. кол. В.Л. Калашников. - М., 1997. - 384 с.
33. Філософія права: Навч. посібник / За заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. - К., 2000. - 336 с.
34. Философия: 100 экзаменационных вопросов (экспресс-справочник для студентов вузов). - Ростов-на-Дону, 1998. - 256 с.

35. Философия: Учебник / Под ред. проф. В.Н. Лавриненко. - М., 1998. - 520 с.
36. Философия: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.Н. Лавриненко, проф. В.П. Ратникова. - М., 1998. - 584 с.
37. Философия: Уч. пособие / Под ред. Е.В. Осичнюка - К., 1994.
38. Философия: Уч. пособие / Под ред. Ю.А. Харина. - Минск, 1998. - 432 с.
39. Чанышев А.Н. Философия Древнего мира: Учебник для вузов. - М., 1999. - 703 с.
40. Шаповалов В.Ф. Основы философии. От классики к современности: Уч. пособие. - М., 1998. - 576 с.
41. Шкода В.В. Вступ до правової філософії. - Х., 1997. - 223 с.

Словники:

1. Блинников Л.В. Великие философы: Уч. словарь-справочник. - М., 1999. - 432 с.
2. Бертран Р. Философский словарь разума, материи и морали / Пер. с англ. - К., 1996. - 368 с.
3. Бохеньский Ю. Сто суеверий: Краткий философский словарь предрассудков. - М., 1993.
4. Лосев А.Ф. Словарь античной философии. - М., 1995. - 232 с.
5. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грищанов. - Минск, 1998. - 896 с.
6. Оливер М. История философии: Иллюстрированный словарь / Пер. с англ. - Лондон, 1997. - 192 с.
7. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа / Пер. с англ. - СПб., 1995. - 288 с.
8. Словарь мифов / Пер. с англ. - М., 1999. - 432 с.
9. Современная западная философия: Словарь / Сост. В.С. Малахов, В.П. Филатов - М., 1991. - 414 с.
10. Современная западная философия: Словарь. - М., 1998. - 544 с.
11. Современная философия: Словарь и хрестоматия. - Ростов-на-Дону, 1997. - 511 с.
12. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / Заг. ред. В.П. Андрущенко. - К., 1997. - 400 с.
13. Таранов П.С. Анатомия мудрости: 120 философов: В 2-х т. - Симферополь, 1996.
14. Таранов П.С. Золотая философия. (Серия "Звезды мировой философии"). - М., 1999. - 544 с.
15. Таранов П.С. Мудрость трех тысячелетий. (Серия "Звезды мировой философии"). - М., 1998. - 736 с.
16. Таранов П.С. Философия сорока пяти поколений. (Серия "Звезды мировой философии"). - М., 1999. - 656 с.
17. Тормасов Б.А. Философы и философия. Жизнь, судьба, учение. - М., 1998. - 541 с.
18. Философский энциклопедический словарь. - М., 1983. - 840 с.

Хрестоматії:

1. Антология современной философии: Хрестоматия / Сост. В.И. Чуешов и др. - Минск, 1998. - 704 с.
2. Історія філософії України: Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядн. М.Ф. Тарасенко та ін. - К., 1993. - 560 с.
3. Перевезенцев С.В. Практикум по истории западноевропейской философии. Античность. Средневековье. Эпоха Возрождения: Пособие для изучающих историю философии. - М., 1997. - 480 с.
4. Хрестоматия по философии: Уч. пособие / Под ред. А.А. Радугина. - М., 1998. - 432с.
5. Хрестоматия по философии: Уч. пособие для вузов. - Ростов-на-Дону, 1997. - 544 с.
6. Хрестоматія з курсу історії середньовічної філософії для студентів історичного факультету (спеціальність філософія та релігієзнавство). Ч.2.: Схоластика. - Б.м.: б.в., 2008. - 600 с.
7. Хрестоматія з курсу історії середньовічної філософії для студентів історичного факультету (спеціальність філософія та релігієзнавство). Ч.1.: Патристика. - Б.м.: б.в., 2008. - 600 с.

ЗРАЗОК ВІЗИТКИ
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра філософії
Філософія

Для студентів II курсу напряму підготовки усіх спеціальностей філологічного факультету
 ОКР: Бакалавр 2011/2012 н.р.

Візитка

Загальний обсяг у I семестрі 54 години / 1 кредит ЕСТ: 18 лекційних, 18 семінарських, 18 – самостійна робота студента. Програма складається з двох модулів. Форма контролю – екзамен у другому семестрі.

Лектор – доктор філософських наук, професор Біленко Тетяна Іванівна.

Семінарські заняття веде канд. філос. наук, доцент кафедри філософії Янко Жанна Василівна.

1. Структура курсу:

Модуль перший I семестру:

Філософія, її походження, проблематика, функції та роль у суспільстві.

Філософія Стародавнього Сходу.

Антична філософія.

Західноєвропейська філософія Середньовіччя.

Філософія доби Відродження.

Філософія Нового часу.

Розквіт та генеза німецької класичної філософії.

2. Форма навчання:

Курс «Філософія» вивчається впродовж двох семестрів. Він складається з лекцій, семінарських занять та інших форм навчання, передбачає проведення колоквіумів, консультацій співбесід з лектором і самостійну поза аудиторну роботу студентів, а саме:

- ознайомлення з методологічною проблематикою та відповідною науковою та методичною літературою до курсу;
- вивчення першоджерел до курсу;
- підготовку до колоквіумів та співбесід з лектором;
- індивідуальних навчально-дослідницьких завдань з обговоренням і дискусією;
- підготовку до модульної роботи.

3. Система оцінювання та контроль знань:

За навчальною роботою студентів передбачається модульний контроль знань. До всіх форм навчальної роботи студентів застосовується рейтингова система (у балах).

Максимальна кількість балів за семестр – **100**, розподіляються вони так:

- а) поточний контроль (робота на семінарських заняттях) – **30** балів;
- б) колоквіум – **20** балів;
- в) співбесіда з лектором – **30** балів;
- г) модульна контрольна робота – **20** балів.

Поточний контроль: робота студентів на семінарських заняттях оцінюється за чотирибальною шкалою. Бал поточного контролю є сумою оцінок, отриманих студентом за роботу на семінарських заняттях. За одну відповідь студент може отримати максимальну оцінку 5, **коефіцієнт** – 6. Якщо студент отримав оцінку 2, то вона дорівнює нулю. Кожне семінарське заняття, пропущене без поважної причини, оцінюється 0 балів.

До колоквіуму та співбесіди з лектором студент готує індивідуальне завдання – не більше 0,5 друкованого аркуша (приблизно 12 стор., А4) на теми, подані лектором, або теми, вільно обрані студентом та узгоджені з лектором щодо відповідної тематики курсу. Завдання виконується від руки, повинно мати чітку структуру: титульну сторінку, зміст, вступ, основну частину, висновки, бібліографію.

Впродовж семестру студенти пишуть одну модульну контрольну роботу, яка оцінюється максимально 20 балів.

4. Вимоги до слухачів:

Відвідування лекцій та семінарських занять є обов'язковим. Підготовка до семінарів передбачає ґрунтовне поза аудиторне вивчення рекомендованої навчальної і методичної літератури, філософських першоджерел та вміння вільно оперувати здобутими знаннями, тобто не лише викласти їх, але й пояснити, відповісти на запитання аудиторії. Інтерпретаційна доповідь готується до не менше як двадцятихвилинного виголошення. Студенти повинні бути готові до потокового експрес-контролю (фронтальне опитування, дискусія, письмовий текст).

5. Шкала оцінювання успішності навчання:

Переведення сумарної модульної оцінки за чотирибальною шкалою здійснюється за таблицею «Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу»:

Сумарна модульна оцінка (у балах)	Екзаменаційна оцінка	Сумарна модульна оцінка (у балах)	Оцінка за шкалою ECTS
90 – 100	«відмінно»	90 – 100	A
75 – 89	«добре»	82 – 89	B
		75 – 81	C
60 – 74	«задовільно»	67 – 74	D
		60 – 66	E
0 – 59	«незадовільно»	35 – 59	F
		0 – 34	FX

Студенти, які навчаються за індивідуальним планом, проходять усі види модульної атестації у терміни, визначені їхнім індивідуальним планом.

Сумарну модульну оцінку складають бали, набрані під час поточного контролю, колоквиуму, співбесіди та за модульну контрольну роботу.

Екзамен за Т.2 і Т.К проводяться у письмово-усній формі та містить завдання на 60 балів, за умови, що впродовж семестру студент повинен набрати не менше 40 балів із запропонованих видів модульної атестації.

Список рекомендованої літератури:

1. Філософія: Курс лекцій / За ред.І.В.Бичка. – К.: Либідь, 1993 та інші видання.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навч.посібник. – К.: Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2001, 2003 та інші видання.
3. Причепій Є.М., Черній А.М. та ін. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с. (Серія Альма-матер).
4. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005.. – 576 с.
5. Татаркевич В. Історія філософії: У 3-х тт. – Львів:Свічадо, 1997 – 1999.
6. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г.Кремень, В.В.Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
7. Філософія : Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко, І.В.Бойченко та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с.

Інша література вказана у цих посібниках і навчально-методичній програмі.

Лектор _____ проф.Біленко Т.І.

Викладач _____ доц.Янко Ж.В.

Зав.кафедри _____ проф.Скотний В.Г.

ВЗІРЕЦЬ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

ДРУГИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ З ФІЛОСОФІЇ

Студента (-тки) _____ факультету _____ курсу групи _____

А. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із наведених тез виражає філософську позицію Ф. Ніцше?
  - а) світ є переплетенням різних воель, що прагнуть здійснитися;
  - б) світ є процесом еволюції форм буття в напрямі життя;
  - в) треба вітати усе, що зміцнює життя, і відкидати усе, що веде до його виродження;
  - г) людина повинна загальмувати сліпу дію волі до буття;
  - д) людина перебуває в абсолютному відношенні до абсолютного.
2. Виберіть варіанти правильної відповіді на питання: до напрямів сцієнтистської філософії ХХ ст. належать:
  - а) неопозитивізм; б) аналітична філософія; в) антропологія; г) неотомізм; д) неокантіанство.
3. Ким із зазначених українських філософів розроблялося учення про ноосферу?
  - а) П.Юркевичем; б) О.Гіляровим; в) В.Зеньковським; г) В.Вернадським.
4. Яка із наведених тез розкриває поняття “наукова картина світу”?
  - а) сукупність тих знань, що їх накопичила наука;
  - б) узагальнена картина реальності, що вимальовується на основі даних усіх наук;
  - в) система провідних зв'язків та співвідношень сфер дійсності, що її вибудовують на основі даних різних наук.
5. Який варіант відповіді на поставлене питання є найвиправданішим? Людська мова:
  - а) позначає речі та явища; б) позначає предметний зміст речей та явищ.

Б. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Назвіть та коротко охарактеризуйте суттєві ознаки свідомості.
2. Проблема істини у пізнанні: основні концепції істини.

В. ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

“Я ж мої книги у світ випускаю з єдиним бажанням,
 Хай буде користь від них роду людському в житті.
 Ні, не даремні вони й не для реготу писані мною;
 Виплід Мінерви цей труд, родом з надхмарних країв.
 Знаю: для тебе нема таїни у підмісячнім світі,
 Нині та, бачу, спізнав силу могутню зірок.
 Обшири неба для наших очей незбагненно великі,
 Розумом легко, проте, можемо їх осягнути,
 Наслідки ми за причинами і навпаки визначаємо,
 Так відкривається шлях, що до ефіру веде.” (Юрій Дрогобич).

Назвіть ознаки нового мислення і ту проблематику, яка характеризується як ренесансна. Зверніть увагу на ту цінність, яку Ю.Дрогобич надає знанню. Які пізнавальні здібності людини фігурують у цьому фрагменті? Який з них автор надає найпершого значення? Чому?

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ ЗА Т.2 ТА Т.К

А. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У відношенні до світогляду філософія постає:
  - а) однією із його складових;
  - б) основа на якій формуються світоглядні уявлення;
  - в) теоретичною формою світогляду, що спрямована на його критичний аналіз;
  - г) прояснює зміст світоглядних термінів.
 Яке із наведених тверджень найбільш адекватно розкриває відношення філософії та світогляду?
 Правильна відповідь: _____

---

2. Яким проблемам у своїх міркуваннях віддавав перевагу Сократ?
  - а) космосу та законам його розвитку;
  - б) людині та її моральному самостоянню;
  - в) політичному устрою держави;
  - г) атомістичній теорії.
3. З наведених нижче тверджень виберіть те у якому виражена позиція християнського (середньовічного) світобачення щодо розуміння душі.
  - а) “істота” жива, цілісна, невидима, безсмертна розумом та умом наділена;
  - б) “істота” смертна, що помирає разом з тілом;
  - в) найперша складова людини, гідна вищого життя;
  - г) основа людської індивідуальності, тому її збереження було умовою збереження індивідуальності.
4. Тезу про те, що книга природи написана перш за все мовою математики, висунув і розвивав:
  - а) Джордано Бруно;
  - б) Микола Коперник;
  - в) Галілео Галілей;
  - г) Йоган Кеплер;
  - д) Марсіліо Фічіно.
5. Із наведених нижче тверджень виберіть таке, що характеризує найсуттєвішу особливість філософії Нового часу:
  - а) принципова орієнтація на науку, її тісний зв'язок з проблемами наукового пізнання;
  - б) її тісний зв'язок з теологічною проблематикою;
  - в) орієнтація на революційну перебудову суспільства;
  - г) орієнтація на етико-психологічну проблематику.
6. Що є причиною руху та розвитку за Гегелем?
  - а) божественна енергія, що пронизує створений світ;
  - б) зовнішні дії речей;
  - в) внутрішні суперечності абсолютної ідеї;
  - г) світові інформаційні процеси.

7. Яка із наведених тез характеризує вихідну позицію неотомізму?
- а) суперечка розуму та віри;
  - б) симфонія розуму та віри;
  - в) взаємодоповнення релігії та науки;
  - г) несумісність релігії та науки;
  - д) підпорядкування релігії науці.
8. Внаслідок внутрішньо суперечливого характеру пізнавального процесу, пізнання розвивається:
- а) по висхідній;
  - б) синусоїдально;
  - в) лінійно;
  - г) спіралеподібно.
9. Що впливає на формування життєвої позиції людини?
- а) інтереси;
  - б) світогляд;
  - в) переконання;
  - г) рівень знань;
  - д) ціннісні орієнтації;
  - е) правильне усе перераховане.
10. Філософія П.Юркевича отримала назву:
- а) філософія душі;
  - б) філософія історії;
  - в) філософія людини;
  - г) філософія серця;
  - д) філософія інтуїції.

Б. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Розкрийте особливості історичного формування філософії та характерні риси філософського мислення.
2. Розкрийте вчення І.Канта про рівні та форми пізнання.
3. Розкрийте співвідношення понять “людина – індивід – особа – особистість – індивідуальність”.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЗЧИК

“Буття людини”	12
“Життя людини”	12
“Існування людини”	12
Абсолют	23
Абсурд	12, 27
Автаркія	
Агностицизм	12
Античність	6, 7, 12, 21
Антропний принцип	12
Антропоцентризм	12, 24
Апостеріорне	12, 26
Апріорне	12, 26
Архе	12, 27
Атараксія	9
Атман	19
Брахман	19
Буття-небуття	18, 34
Верифікація	28
Відродження	7, 24
Воля	27
Геліоцентризм	24
Гносеологія	10, 36
Гуманізм	12, 24
Дао	19
Діалектика	12, 35
Діалектичний та історичний матеріалізм	12, 27, 35
Догматизм	12
Дух	12, 23
Душа	12, 23
Евтаназія	12
Екзегетика	12, 23
Екзистенція	12, 27
Епістемологія	12, 36
Життя	12, 19, 27
Закон	12, 35, 36
Ідеальне	12, 34
Ідея	12
Ірраціональне	12, 27
Істина	12, 36
Карма	19
Категорії	12, 35, 36
Колективне несвідоме	12, 27
Космос	12, 21
Логос	21
Марксизм	27, 28
Метафізика	12, 21
Метод	12, 24
Мислення	12
Мистецтво	6

Міфологія 6, 12, 21
 Наукова картина світу 12
 Науковий факт 12
 Несвідоме 12, 27
 Німецька класична філософія
 Новий час 7, 24
 Номіналізм 7, 23
 Об'єкт 12, 36
 Онтологія 10, 12, 34
 Опредметнення та розпредметнення 12
 Пантеїзм 12, 25
 Парадигма 18
 Позитивне знання 12, 27
 Практика 12, 36
 Простір 6, 12
 Реалізм 7, 23
 Релігія 6, 12
 Релятивізм 12
 Рефлексія 6, 12, 18
 Розвиток 6, 12, 35
 Розсудок 12, 26
 Розум 12, 26
 Рух 6, 12
 Світогляд 6, 12, 18
 Середньовіччя 7, 23
 Суб'єкт 6, 12, 36
 Сублімація 27
 Субстанція 34
 Схоластика 7, 12, 18
 Сцієнтизм 27
 Теологія 12, 18
 Трансцендентність 12, 26
 Феномен 6, 12, 26
 Феноменологія 6
 Філософія 4, 6, 7, 8, 9
 Цінність 11, 39
 Час 12

ІМЕННИЙ ПОКАЗЧИК

Абеляр	18	
Аврелій Августин	18	
Аквінський Тома	18, 23	
Анаксагор	17	
Анаксимандр	17	
Анаксімен	7, 17	
Ансельм Кентерберійський		7, 24
Аристотель	7	
Арнобій	7	
Афінагор	7	
Бекон Френсіс	28	
Бекона Роджер	18	
Берклі Джордж	8, 25	
Боецій	7	
Бохеньський	27	
Брачоліні Поджо	7	
Бруно Джордано	7	
Валла Лоренцо	7	
Вернадський Володимир	33	
Вінчі Леонардо, да	7	
Гайдеггер Мартін	27	
Галілей Галілео	7	
Гегель	8, 26	
Геракліт Ефеський	6, 21	
Гішій	6	
Гоббс Томас	25	
Гусерль Едмунд	8	
Г'юм Девід	8, 25	
Данте Аліг'єрі	7	
Декарт Рене	8, 25	
Емпедокл	7	
Епікур	7	
Ериугена	7, 23	
Зенон	6	
Кант Імануїл	8, 26	
Кар Лукрецій	7	
К'єркегор Сьорен	8, 27	
Климент Олександрійський		7
Копернік Миколай	7	
Кузанський Миколай	7	
Локк Джон	7	
Ляйбніц	8, 25	
Маркс Карл	27	
Міррандолла, Піко дела	7	
Монтень Мішель	8	
Ніцше Фрідріх	27	
Оккам Вільям	7	
Ориген	7	
Парацельс	7	
Парменід	7	

Паскаль Блез	8	
Петрарка Франческо		7
Піррон	7	
Піфагор	6	
Платон	7	
Плотін	7	
Плутарх	7	
Протагор	6	
Росцелін	7	
Роттердамський Еразм		8
Салютаті Колюччо	7	
Сартр Жан Поль	27	
Секст Емпірик	7	
Сенека	7	
Сковорода Григорій	29	
Скот Іоан	7	
Скотт Дунс	7	
Сократ	7	
Спіноза Бенедикт		8
Телезіо	7	
Тертуліан	7	
Фалес	6	
Фіхте	8	
Фічіно Марсіліо	7	
Фойєрбах Людвіг		8
Франко Іван	29	
Цицерон	7	
Шарден П'єр, де		9
Шеллінг	9	
Шопенгауер Артур	9	
Юркевич Памфіл	29	
Юстин Мученик	7	
Ямвліх	7	